

KARL STERN

Mittetariifsete kaubandusmeetmete
rakendamine 1930. aastatel
Eesti Vabariigi näitel

KARL STERN

Mittetariifsete kaubandusmeetmete
rakendamine 1930. aastatel
Eesti Vabariigi näitel

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus

Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituut, Tartu, Eesti

Kaitsmisele lubatud TÜ humanitaarteaduste valdkonna ajaloo ja arheoloogia
instituudi nõukogu otsusega 30. mai 2017. a.

Juhendaja: dotsent Jaak Valge (Tartu Ülikool)

Oponent: prof. PhD. Viesturs Pauls Karnups (Department of International
Economics and Business, Economics and Management faculty,
University of Latvia).

Doktoritöö kaitsmine toimub 14. septembril 2017. aastal Tartu Ülikooli senati
saalis, Ülikooli 18–204, Tartu.

ISSN 1406-443X

ISBN 978-9949-77-478-4 (trükis)

ISBN 978-9949-77-479-1 (pdf)

Autoriõigus: Karl Stern, 2017

Tartu Ülikooli Kirjastus

www.tyk.ee

TÄNUAVALDUSED

Minu suur tänu kuulub väitekirja juhendajale dr Jaak Valgele, kelle loengud juba bakalaureuseõpingute ajal tekitasid minus huvi majandusajaloo vastu. Dr Valge oli alati valmis vastama minu küsimustele ja tema asjakohased nõuanded olid alati edasiviiva jõuga.

Soovin tänada ka doktoritöö käsikirjaga põhjalikult tutvunud ning asjakohaseid nõuandeid jaganud akadeemik Tõnu-Andrus Tannbergi, dr Olaf Mertelsmanni, dr Vahur Made ja dr Karin Veskit.

Väitekirja keelelise korrektuuri eest tänan pr Anu Seidlat, tõlketöös tänan suure panuse eest pr Jutta Ristsood ja hr Jüri Estamit.

Samuti tänan oma kolleege, eelkõige pr Thea Palmi ja hr Andres Ruubast, kes võimaldasid mul tööülesannete kõrvalt õpingutele pühenduda.

Südamest avaldan tänu abikaasa Margitile, tütrele ja vanematele, kelle heatahtlik ja mõistev suhtumine väitekirja valmimisele kaasa aitas.

SISUKORD

VÄITEKIRJAGA SEOTUD PUBLIKATSIOONID	8
1. SISSEJUHATUS.....	9
1.1. Uurimisvaldkond ja uurimisprobleem	9
1.1.1. Mittetariifsete kaubandusmeetmete rakendamine 1930. aastatel Eesti Vabariigi näitel	9
1.1.2. Historiograafia	13
1.2. Doktoritöö ülesanne.....	22
1.2.1. Uurimisülesande püstitus	22
1.2.2. Töö ülesehitus	23
1.3. Allikad ja metoodika	27
1.3.1. Allikad	27
1.3.2. Metoodika	29
2. ARTIKLID	35
3. DOKTORITÖÖ PÕHITULEMUSED	135
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	145
Arhiivimaterjalid	145
Kasutatud kirjandus.....	145
Internetileheküljed.....	150
Publitseerimata käsikirjad	150
LISAD	151
SUMMARY	164
ANNEX.....	176
ELULOOKIRJELDUS.....	178
CURRICULUM VITAE	179

VÄITEKIRJAGA SEOTUD PUBLIKATSIOONID

- I. **Stern, Karl.** Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. *Scandinavian Economic History Review* 63, nr. 2, 2015, lk. 178–202.
- II. **Tüür, Kadri; Stern, Karl.** Atlantic herring in Estonia : In the transverse waves of international economy and national ideology. *Journal of Baltic Studies* 46, nr. 3: Food Culture in the Baltic States, 2015, lk. 393–408.
- III. **Stern, Karl.** Concerning Estonian-Latvian trade relations during the 1930s. *Humanities and Social Sciences Latvia* 24, nr. 2, 2016, lk. 36–59.
- IV. **Stern, Karl.** Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. *Ajalooline Ajakiri* 159, nr. 1, 2017, lk. 79–102.

1. SISSEJUHATUS

1.1. Uurimisvaldkond ja uurimisprobleem

1.1.1. Mittetariifsete kaubandusmeetmete rakendamine 1930. aastatel Eesti Vabariigi näitel

Eestile kui väikese siseturuga riigile on väliskaubandus oluline majanduskasvu väljund, sest edukas väliskaubandus võimaldab majandustegevuses osalejatel laiendada turgusid ning suurendada tootlikkust ja kasumit. Ühiskondlikus debatis väliskaubanduse teemal, mis Eestis on tähelepanu keskmes kord rohkem, kord vähem, esitavad oma seisukohti eduka väliskaubanduspoliitika elluviimisest nii poliitikud, teadlased kui ettevõtjad. Huvi teema vastu tõusetub enamasti aegadel, mil majanduskasvu pidurdumine riigis genereerib vajadust otsida kujunenud olukorrast väljapääsu. Seejuures viidatakse debatis oma seisukoha kinnitamiseks sageli ka varasematel ajalooperioodidel rakendatud väliskaubanduse edendamise meetmetele.

Käesoleva doktoritöö fookuses on 1930. aastate majanduskriisi ajal kriisi leevendamiseks ühepoolset riigi poolt rakendatud kaubandusmeetmed. Seni on nimetatud perioodi puhul keskendunud üksikutele meetmetele. Palju tähelepanu on saanud tollimaksumäärade temaatika ning rahapoliitika kontekstiks on suhteliselt palju uuritud ka valuutakontrolli rakendamist. Põhjalikke uurimusi erinevate kaubandusmeetmete rakendamise kohta tervikliku käsitlusena pole aga teostatud. Antud uurimuses keskendutakse just erinevate kaubandusmeetmete komplekssele käsitlusele, võttes vaatluse alla historiograafias vähem tähelepanu saanud mittetariifsete kaubandusmeetmete rakendamise 1930. aastatel.¹ Järgnevas alapeatükis antaksegi ülevaade doktoritöö uurimisvaldkonnast ja uurimisprobleemist.

Uue millenniumi kaubanduspoliitika sai 20. sajandi teisest poolest pärandiks maailmakaubanduse liberaliseerimise tahte ja riikidevahelise eduka koostöö kaubandustõkete eemaldamisel. Koostöö oli tulemuslik eelkõige tariifimäärade alandamisel.² Üldise tolli- ja kaubanduskokkuleppe (GATT) toimimise vältel kuni 1995. aastani alandati seitsme kaubanduslääbirääkimiste vooru jooksul märkimisväärselt tariifimäärasid.³ GATT-i leppe heaks kiitnud suuremate osaliste keskmine tollimäär langes 1947. aasta 22%-lt viimase, Uruguay vooru⁴

---

¹ Mittetariifsete meetmete mõistest allpool.

² Käesolevas töös on läbivalt kasutatud mõistet tariifimäär (inglise keeles *tariff rate*), sünonüümidena ka tollimäär või tollimaksumäär.

³ Üldine tolli- ja kaubanduskokkulepe (GATT, inglise keeles *General Agreement on Tariffs and Trade*) sõlmiti 1947. aastal. Kuni 1995. aastani oli GATT rahvusvahelist kaubandust reguleeriv leping, mille eesmärgiks oli tariifimäärade alandamine ning liikmete kaitsmine kaubandusliku diskrimineerimise eest. 1995. aastal GATT institutsioneeriti Maailma Kaubandusorganisatsiooniks (WTO, inglise keeles *World Trade Organization*).

⁴ Uruguay voor kestis 1986–1994.

lõpuks alla 5%.⁵ Üldiselt madalaid tariifimäärasid on hiljem alandatud veel piirkondlike ja kahepoolsete kaubanduskokkulepete raames.⁶

Tariifimäärade langus rahvusvahelises kaubanduses on aga tähelepanu keskmesse toonud mittetariifsed meetmed ja nende rakendamise. Ekspordi- ja impordipoliitikas rakendatavad mittetariifsed meetmed on tänapäeval väga mitmekesised. Mõned neist, nagu kvoodid ja subsiidiumid, kannavad peamiselt kaubanduspoliitilist eesmärki, teised võivad aga olla kehtestatud toiduohutuse või keskkonnakaitse tagamiseks (tehnilised tõkked⁷). Sõltumata meetmete eesmärkidest on neil aga kaubavahetust piirav mõju.

Mittetariifsete meetmete mõiste tugineb doktoritöös ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi poolt välja pakutule, mille kohaselt need on tavalistest tollitariifidest erinevad, poliitilised meetmed, millel on potentsiaalselt majanduslik mõju rahvusvahelisele kaubandusele ning mille mõjul muutuvad toodete kogused või hinnad kaubanduses või mõlemad korraga.⁸ Täpsemat definitsiooni on keeruline sõnastada, kuna kasutusele võetakse üha uusi meetmeid, mis toodete kaubastamist mõjutavad. Seega on üldlevinud välistava sisuga mõiste kasutamine.

Alates 1970. aastatest on üritatud lõdvendada ka mittetariifseid meetmeid, kuid erinevalt tariifimäärade järkjärgulisest langetamisest pole märkimisväärset edu saavutatud.⁹ Erinevalt tollimääradest ei väljendu mittetariifsed meetmed üheselt numbrites ja seetõttu on nende mõju rahvusvahelisele kaubandusele keeruline hinnata. Ka informatsiooni kogumine nende kohta on keeruline, kuna mittetariifsed meetmed sisalduvad sageli juriidilistes dokumentides, mille jõustajatel pole pruukinud olla teadmist või vajadust hinnata meetme mõju kaubandusele. See on ka arusaadav, kuna nende kehtestamise eesmärk on olnud teistsugune. Kuid samas mõjutasid näiteks tehnilised tõkked mõni aasta tagasi mittetariifsete meetmete enam levinud kategooriana koguni 30% rahvusvahelist kaubandust. Kvantitatiivsed meetmed mõjutasid omakorda 16% toodete kaubastusest.¹⁰

Paralleelselt mittetariifsete meetmete mõju suurenemisega rahvusvahelises kaubanduses on hakatud nende rakendamist üha rohkem uurima. Rahvusvaheliste organisatsioonide egiidi all kogutakse süstemaatiliselt infot nende

---

⁵ **Chad P. Bown, Douglas A. Irwin.** The GATT's starting point: tariff levels circa 1947. – National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2015, lk. 28.

⁶ Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries. – Developing Countries in International Trade Studies. United Nations Publication, Geneva, 2013, lk. vii.

⁷ Vt. lisa 1.

⁸ Non-Tariff Measures: Evidence from Selected Developing Countries and Future Research Agenda. – Developing Countries in International Trade Studies. United Nations Publication, Geneva, 2010, lk. xvi.

⁹ Mittetariifsete meetmete teema tõstatus GATT Tokyo voorus 1973–1979.

¹⁰ **Alessandro Nicita, Julien Gourdon.** A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures. – Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 53. Geneva, United Nations Publication, Geneva, 2013, lk. iii.

rakendamise kohta ja teostatakse uuringuid, mis analüüsivad nende mõju rahvusvahelisele kaubandusele.¹¹

Vaatamata mittetariifsete meetmete vohamisele rahvusvahelises kaubanduses viimastel kümnenditel on üldine teadmine nendest tagasihoidlik ja kaubanduspoliitika narratiiv jätkuvalt tollimaksukeskne.¹² Sama tõdemus kehtib kaubanduspoliitika uurimisel ka ajaloolises perspektiivis. Tollide kohta on võimalik leida arvukalt analüüse ja võrdlusi eri ajalooperioodidest, mittetariifsete meetmete käsitusi on märksa vähem.¹³

Ometi on mittetariifsete meetmete rakendamisel pikk ajalugu ja teatud perioodidel on neid intensiivselt rakendatud. Historiograafias tõusevad selgelt esile 1930. aastad. Majandusajaloolased Jeffrey Williamson ja Michael Clemens selgitavad, et tariifid olid kõige olulisemaks kaubanduspoliitika instrumendiks enne 1930. aastaid, mil riigid mittetariifseid tõkkeid veel ei kasutanud.¹⁴ Majandusajaloolane Douglas Irwin märgib, et 1930. aastatel muutus mittetariifsete meetmete rakendamine nii kaugeleulatuvaks, et tollid kujunesid vähem oluliseks kaubandusbarjääriks.¹⁵ Suure majanduskriisiga silmitsi olevad riigid otsustasid väga lühikese aja jooksul jõustada mitmeid mittetariifseid meetmeid, nagu valuutakontroll või litsentsisüsteem.

---

¹¹ Rahvusvahelisel tasandil on mittetariifsete meetmete andmebaasi loomisel ja kategooriateks jagamisel kõige rohkem panustanud ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverents. ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverents pakub ülevaadet enam kui 150 riigi mittetariifsete meetmete kohta. ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi veebileht <http://unctad.org/en/Pages/DITC/Trade-Analysis/Non-Tariff-Measures/NTMs-Data.aspx> (02.01.2017). ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi andmebaas ei ole kindlasti kõikehõlmav, kuna sageli pole riigid teadlikud õigusaktides sisalduvatest mittetariifsetest meetmetest ja nii ei jõua informatsioon ka institutsiooni andmebaasi.

¹² Nt. vt. France24 *Brexit*'i-teemalist intervjuud endise WTO peasekretäri Pascal Lamy'ga 18. juulil 2016. Saatejuht tõi välja *Brexit*'i kampaania seisukoha, et tariifimäärad on tänapäeval niikuinii madalad. Lamy selgitas, et tariifid pole tänapäeval peamised ja turulepääsu mõjutavad negatiivselt mittetariifsed meetmed: <http://www.france24.com/en/20160718-talking-europe-pascal-lamy-brexit-trade-boris-johnson-barroso-goldman-sachs> (10.01.2017).

¹³ Nt. **Davis S. Jacks**. New results on the tariff-growth paradox. – *European Review of Economic History* 2006, kd. 10, nr. 2, lk. 205–230; **Kevin O'Rourke**. Tariffs and growth in the late 19th Century. – *Economic Journal* 2000, kd. 110, nr. 463, lk. 456–483; **Antonio Tena-Junguito**. Assessing the protectionist intensity of tariffs in nineteenth-century European trade policy. – *Classical Trade Protectionism 1815–1914*. Toim. **Jean-Pierre Dormois** ja **Pedro Lains**. Routledge, London, New York, 2006, lk. 99–120; **Michael A. Clemens**, **Jeffrey G. Williamson**. Why did the tariff-growth correlation reverse after 1950? – *Journal of Economic Growth* 2004, kd. 9, nr. 1, lk. 5–46.

¹⁴ **Jeffrey G. Williamson**, **Michael A. Clemens**. Closed jaguar, open dragon: comparing tariffs in Latin America and Asia before World War II. – *National Bureau of Economic Research*, Cambridge, 2002, lk. 2.

¹⁵ **Douglas A. Irwin**. Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective. – *New Dimensions in Regional Integration*. Toim. **Jaime D. Melo** ja **Arvind Panagariya**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, lk. 111.

Käesoleva doktoritöö teemaks on mittetariifsete meetmete rakendamine Eesti Vabariigi näitel 1930. aastatel.¹⁶ Eesti senised majandusajaloo-alased uuringud toovad esile kaubanduspoliitika muutumist proteksionistlikumaks 1930. aastatel, kuid ainuüksi tollimäärade põhjal pole võimalik sellele kinnitust leida.¹⁷ Käesolevas uurimistöös keskendutaksegi eelkõige kaubanduspoliitilist eesmärki kandvatele meetmetele, nagu valuutakontroll, kaubanduse monopoliseerimine, subsiidiumid ja litsentsisüsteem.¹⁸

1930. aastad olid majanduselus sündmusterohked. Dekaaadi juhatas sisse suur majanduskriis, mille tingimustes muutus aktuaalseks uue majandusmudeli otsimine, mis aitaks esiteks kriisist välja ja teiseks viiks majanduse uuesti kasvule. Kriisi puhkedes jõustati muude meetmete paketi ka mittetariifseid meetmeid. 1930. aastate keskpaigast, mil maailmamajandus näitas stabiliseerumismärke, uute meetmete elluviimine majanduses jätkus. Seega on oluline uurida mittetariifsete meetmete rakendamist terve dekaadi lõikes.

Mittetariifsete meetmete rakendamist on taustal käsitletud ka teistes riikides – Lätis ja Leedus ning sterlingbloki riikides Soomes, Norras, Rootsis ja Taanis.¹⁹

Rahvusvahelises historiograafias on senini neist riikidest kõige rohkem kajastatud sterlingbloki riikide 1930. aastate kaubanduspoliitikat. Balti riikide kaubanduspoliitikat on märksa vähem uuritud. Viimase viieteistkümne aasta jooksul on aga Eestis olukord mõnevõrra paranenud. Ilmunud on mitmed publikatsioonid Eesti tollaste majandusnäitajate kohta.²⁰

Paralleelselt mittetariifsete meetmete rakendamise analüüsiga ongi alavaldkonnana käsitletud ka väliskaubanduskäibe ja sisemajanduse kogutoodangu dünaamikat 1930. aastatel. Dünaamikale tuginemine aitab paremini esile tuua mittetariifsete meetmete rakendamise mõju eri riikides.

---

¹⁶ Doktoritöö jätkab senist historiograafias kujunenud traditsiooni, käsitledes kaubanduspoliitikat toodete kaubastuse kontekstis. Teenuste kaubandust väitekirjas ei käsitleta, kuna puudub vajalik allikmaterjal, mis võimaldaks adekvaatset analüüsi teostada.

¹⁷ Tariifimäärade üldine tase oli Eestis 1927. aastal 54%, 1931. aastal 59.3% ja 1938. aastal 62.7% (**Endel Krepp**, *Measurement of tariff levels and tariff levels in the Baltic states*. – *Apophoreta Tartuensia*. Toim. **Jaan Olvet-Jensen**. Societas Litterarum Estonica in Svecia, Stockholm, 1949, lk. 291).

¹⁸ Tänapäeval enim levinud mittetariifseid meetmeid – tehnilisi kaubandustõkkeid – uurimistöös ei kajasta. Tänapäeval ei kehtestata neid formaalselt kaubanduspoliitilistel, vaid valdavalt keskkonnakaitse ja tervisekaitse eesmärkidel ning avaliku julgeoleku huvides. Vt. WTO leping tehniliste kaubandustõkete kohta. 1930. aastatel kehtestati küll ka tehnilisi tõkkeid, kuid nende mõju kaubavahetusele oli võrreldes tänapäevaga väike.

¹⁹ Edaspidi kasutatakse doktoritöös Soome, Rootsi, Norra ja Taani kohta ka mõistet sterlingbloki riigid. Sterlingblokki kuulusid Euroopas veel Ühendkuningriik ja Portugal. Vt. ka lisa 1.

²⁰ Nt. **Jaak Valge**. Uue majanduse lähteil. Eesti sisemajanduse kogutoodang aastatel 1923–1938. – *Akadeemia* 2003, kd. 15, nr. 10–12, lk. 2202–2228, 2443–2487, 2712–2735; **Kelli Arusaar**, **Martin Klesment**, **Jaak Valge**. Eesti rahvastiku majandustegevuse näitajad XX sajandil. Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus, Tallinn, 2007; **Martin Klesment**. Eesti majandusarengu dünaamika näitajaid sõdadevahelisel perioodil. – *Tuna* 2008, kd. 38, nr. 1, lk. 25–37.

1.1.2. Historiograafia

Senises historiograafias puudub käsitlus, mis kajastaks 1930. aastate kaubanduspoliitikat rõhuasetusega mittetariifsetele meetmetele. Võib väita, et tänapäeval väga oluline uurimistemaatika – kompleksne mittetariifsete meetmete ulatus ja mõju – pole ajaloolises perspektiivis kaugeltki piisavalt tähelepanu saanud. Ainsana on mittetariifsete meetmete mõju protsentuaalselt hinnanud majandusteadlane Jakob Madsen.²¹ Madseni arvutused näitavad, et ajavahe­mikul 1929–1932 tõmbus maailmakaubandus mittetariifsete meetmete, nagu näiteks valuutakontroll ja kvoodisüsteemid, kehtestamise tõttu 7% kokku. Võrdluseks – tariifimäärade järkjärgulise tõstmise tõttu kahanes maailmakaubandus samal perioodil 8% ja vähenevate sissetulekute tõttu 13%.²²

Eestis puuduvad selleteemalised uurimused üldse. Küll aga on palju olulisi artikleid ja monograafiaid, kus üldise majanduspoliitika ja rahandus- või kaubanduspoliitika taustal esineb mittetariifsete meetmete kirjeldamist. Lähtudes doktoritöö teemast, antakse käesolevas alapeatükis ülevaade eelkõige Eestiga seotud käsitlustest. Eri riikides rakendatud mittetariifseid meetmeid käsitletakse doktoritöös sedavõrd, kuivõrd see on taustana vajalik. Fookuses on seega käsitlused, mis kajastavad Eestis, vähemal määral ka Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis, Norras ja Taanis, toimunut. Eesti omapärane majanduslik situatsioon võib anda uut teavet probleemi analüüsile rahvusvahelises mõõtmes.

Euroopa ja Põhja-Ameerika 1930. aastate kaubanduspoliitikat käsitlev historiograafia on mahukas. Huvi selle perioodi vastu on seotud suure majanduskriisiga, mille kohta ilmusid esimesed uurimused juba 1930. aastatel ja mille vastu pole majandusajaloolaste huvi siiani kadunud. Majanduskriisi on mõistagi käsitletud eri vaatenurkadest. Kaubanduspoliitika seisukohast on palju kajastust saanud juba 1920. aastate lõpust alanud tariifimäärade tõstmise temaatika.²³ Samuti on fookuses olnud kriisiaastate rahanduspoliitika. Hulgaliselt uurimusi on kullastandardi ja rahvuslike valuutade devalveerimise kohta.²⁴

---

²¹ **Jakob B. Madsen**. Trade barriers and the collapse of world trade during the Great Depression. – *Southern Economic Journal* 2001, kd. 67, nr. 4, lk. 848–868.

²² Samas, lk. 866.

²³ Nt. **Heinrich Liepmann**. Tariff levels and economic unity of Europe. – George Allen & Unwin, Edinburgh, 1938. Liepmann viitab ka uute meetmete (impordilitsentsid, enamsoodustuslepingud jne.) olulisele rollile kaubanduspoliitikas. Samas, lk. 41; **Judith McDonald, Anthony P. O'Brien, and Colleen Callahan**. Trade wars: Canada's reaction to the Smoot-Hawley tariff. – *The Journal of Economic History* 1997, kd. 57, nr. 4, lk. 802–826; **Douglas A. Irwin**. Peddling Protectionism: Smoot-Hawley and the Great Depression. – Princeton University Press, Princeton, 2011.

²⁴ Nt. **Barry Eichengreen**. Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939. – Oxford University Press, New York, 1992; **Natalia Chernyshoff, David S. Jacks, Alan M. Taylor**. Stuck on gold: Real exchange rate volatility and the rise and fall of the gold standard, 1875–1939. – *Journal of International Economics* 2009, kd. 77, nr. 2, lk. 195–205; **Nikolaus Wolf**. Scylla and Charybdis: explaining Europe's exit from gold, January 1928–December 1936. – *Explorations in Economic History* 2008, kd. 45, nr. 4, lk. 383–401.

Just viimaste kajastamisel on palju tähelepanu saanud ka erinevate mitte-tariifsete meetmete rakendamine. Suure majanduskriisi aastatel jätsid valuutad devalveerimata enamasti valuutakontrolli rakendanud riigid. Selle korrelatsiooni on välja toonud näiteks majandusajaloolane Barry Eichengreen ja Irwin.²⁵ Uuringus positsioneeritaksegi riikide kaubanduspoliitikat valuutakontrolli rakendamise näitel. Eesti, kus 1933. aasta keskpaigani püüti rahvusliku valuuta devalveerimisest mööda minna, liigitavad autorid valuutakontrolli rakendanud proteksionistlike riikide rühma. Autorid hindavad valuutakontrolli mõju kaubandusele riikide impordikäivet võrreldes. Valuutakontrolli kasutanud riikides impordi kogumaht ajavahemikul 1928–1935 selgelt vähenes, samal ajal sterlingbloki²⁶ riikides näitas import pigem kasvutrendi, kui mõni erand välja arvata.²⁷

Kaubanduspoliitika analüüsile keskendunud Irwin toob valuutakontrolli rakendanud riikide proteksionistliku iseloomu näiteks nende osakaalu languse maailma ekspordis: 1931. aastal, mil valuutakontrolli hakati laiaulatuslikult rakendama, oli nende osakaal 27% ning see langes 1937. aastaks 22%-le. Languses oli ka kullablokki²⁸ kuulunud riikide eksport (1931. aasta 15,9%-lt 1937. aasta 12,1%-le). Seevastu teiste riikide, peamiselt sterlingblokki kuulunud riikide, osakaal ekspordis kasvas 1931. aasta 56,8%-lt 1937. aastaks 65,4%-le.²⁹ Kasvu soodustavaks teguriks peetakse nende riikide puhul rahvusvaluutade devalveerimist, mis maailmakaubanduses suurendas toodete konkurentsivõimet.

Eesti naaberriikide 1930. aastate kaubanduspoliitikast, laiemalt ka majandusest terviklikult on rohkem kirjutatud sterlingbloki ning vähem Läti ja Leedu kohta. Nende maade kohta leiab ka arvukalt riikide majandust võrdlevaid teaduspublikatsioone. Tõenäoliselt on see osaliselt tingitud majandusstatistiliste andmete paremast kättesaadavusest, võrreldes Balti riikidega. Üldise statistika olemasolu sterlingbloki riikide majanduskasvu, kaubandusmahtude ja tariifimäärade kohta on andnud majandusajaloolastele võimaluse riikide arengut kõrvutada. Siiski on asjakohane toonitada, et majandusajalugu ongi nendes riikides suurema kandepinnaga kui Balti riikides.³⁰

Soomet, Rootsit, Norrat ja Taanit käsitlevatest teaduspublikatsioonidest tuleb selgelt esile kaks seisukohta, mida soovi korral saab omavahel vastanduvateks

---

²⁵ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen.** The slide to protectionism in the great depression: who succumbed and why? – The Journal of Economic History 2010, kd. 70, nr. 4, lk. 871–897.

²⁶ Vt. lisa 1.

²⁷ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen.** The slide to protectionism, lk. 879, 889.

²⁸ Vt. lisa 1.

²⁹ **Douglas A. Irwin.** Multilateral and bilateral trade policies, lk. 109.

³⁰ Ilmekaks näiteks on Taanis asuva peatoimetusega majandusajaloo ajakiri Scandinavian Economic History Review, kus valdavalt esitavad artikleid just Soome, Rootsi, Norra ja Taani ajaloolased. Eestis on majandusajalooalaste uurimuste ilmutamine pigem juhuslik ja ilmuvad need üldist ajalugu kajastavates ajakirjades. Lätis on olukord sarnasem Eestiga. Riia Ülikooli ajakiri Humanities and Social Sciences avaldab siiski igas numbris paar majandusajalugu käsitlevat artiklit. Kõige vähem teavet on Leedu majandusajaloo kohta.

pidada. Esiteks näitavad rahapoliitika mehhanismide analüüsid neid riike Taani erandiga kui liberaalsemaid sterlingblokki kuulunud riike.³¹ Selline hinnang tugineb peamiselt asjaolule, et Soomes, Rootsis ja Norras ei rakendatud valuutakontrolli.³² Ajaloolase Patrick Salmoni hinnangul muutus Taani kriisiaastatel üleöö ühest Euroopa liberaalsemast majandusest riigiks, kelle majanduselu oli enam reguleeritud kui teistes lääneriikides, välja arvatud Saksamaa.³³ Selle põhjusena on esile toodud põllumajandussaaduste suurt osakaalu riigi ekspordis. Põllumajandussaaduste eksportijana koges Taani eksport tugevat diskrimineerimist, sest 1930. aastatel kehtestati suuremad tariifid ja kvoodid just põllumajandustoodetele.³⁴ Sterlingbloki riikide liberaalsust on historiograafias kajastatud ka nn. Oslo grupi tegevuse kaudu.³⁵

Historiograafias domineerivad niisiis teaduspublikatsioonid, mis tõstavad esile sterlingbloki riikide liberaalset kaubandust, näidates seda seejuures eelkõige rahapoliitika, s.t. valuutakontrolli mitterakendamise kaudu (erandina Taani). Sageli on aga kaubanduse reguleerimine teiste mittetariifsete meetmetega, sealhulgas kartellide tegevust soodustav poliitika, jäänud käsitlustest välja, kuigi ilmselgelt on nendel samuti mõju kaupade hindadele ja kaubavahetuse käibe. Norras, Soomes ja Rootsis oli seejuures kahe maailmasõja vahelisel perioodil kartellistumise tase üks kõrgemaid Euroopas. Historiograafiast leiab sellele ka kinnitust.³⁶ Sõdadevahelist kaubanduspoliitikat uurinud majandusajaloolane Sven-Olof Olsson toob esile, et Skandinaavias, nagu paljudes teisteski riikides, ei nähtud kartellide asutamises ohtu, vaid midagi, mis

³¹ Vt. **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen**. The slide to protectionism, lk. 889–890.

³² 1931. aastal võeti vastu otsus rakendada valuutakontrolli ka Soome, kuid sellest loobuti juba samal aastal (**Päivikki Lehto-Sinisalo**. The history of exchange control in Finland. – Bank of Finland, Helsinki, 1992, lk. 9), http://swopec.hhs.se/bofrdp/abs/bofrdp1992_003.htm (24.02.2017).

³³ **Patrick Salmon**. Paternalism or partnership? Finance and trade in Anglo-Danish relations in the 1930s. – Britain and Denmark: Political, Economic and Cultural Relations in the 19th and 20th Centuries. Toim. **Jørgen Sevaldsen**, Museum Tusculanum Press, Copenhagen, 2003, lk. 234.

³⁴ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen**. The slide to protectionism, lk. 879.

³⁵ Vt. lisa 1.

³⁶ Kartellide tegevus ja konkurentsipoliitika on nimetatud riikide 1930. aastate majandusajaloo käsitlustes palju kajastust saanud. Vt. nt. **Kristen Andersen**. Rettens stilling til konkurranseregulerende sammenslutninger og avtaler. – Tanum, Oslo, 1937; **Preben Munthe**. Truster og trustlov: en oversikt over sammenslutninger og avtaler i norsk næringsliv og en analyse av den norske trustkontrollens virksomhet. – Norges Handelshøyskole, kordustrükk, nr. 9, Oslo, 1954; **Anders Haaland**. Den norske trustloven 1913–1939: Trustlovens historie frem til 1926. – Bergen, working paper nr. 6, 1992; **Helge W. Nordvik**. Mellom marked og kartell: amerikanske og tyske forbilder i norsk konkurransepolitikk før 1940. – Marked, konkurranse og politikk. Toim. **Einar Hope**. Fagbokforlaget, Oslo, 1995; **Sakari Heikkinen**. Papper ut i världen: Finska pappersbruksföreningen – Finnmap 1918–1996. – Otava, Helsingfors, 2000.

on majandusele positiivne.³⁷ Olssoni hinnangul mõjutasid kaubanduslääbirääkimisi tugevasti sterlingbloki riikide kartellide ja ettevõtete omavahelised kontaktid. Kartellide tegevus ühendas sterlingbloki riike.³⁸

Positiivne suhtumine kartellidesse ei pruukinud olla samas siiski ühtne. Kaubandussuhteid sõdadevahelisel perioodil uurinud Norra ajaloolased Pål Thonstad Sandvik ja Espen Storli näitavad, et Norras said kohaliku osalusega kartellid erikohtlemise osaliseks, samas kui välismaist päritolu trustide ja kartellide tegevust püüdsid Norra ametivõimud piirata.³⁹ Norra, mida tavaliselt näidatakse ühe liberaalseima kaubanduspoliitikaga riigina sõdadevahelisel perioodil, oli samas üks esimesi, kus 1920. aastatel võeti vastu kartellide tegevust lihtsustavad seadused.⁴⁰ Kartellide positiivset mõju Soome majandusele toob esile Helsingi Ülikooli professor Markku Kuisma. Kuisma näitab, et Soomes võimaldasid eksportkartellid väikestel ettevõtetel, eriti paberi- ja tselluloositööstusel, välisurgudel konkureerida.⁴¹

Jättes kõrvale sterlingbloki riikide kaubanduspoliitika positsioneerimise võrreldes teiste riikidega ja vaadeldes vaid eri riikides toimunut, joonistub selgelt välja, et kõigis neis kasvas mittetariifsete meetmete rakendamine majanduskriisi kümnendil.⁴² Tõsi, äärmuslikku valuutakontrolli rakendati vaid Taanis.

³⁷ Tänapäeval on valitsevaks seisukohaks, et kartellidel on negatiivne mõju nii majandusele tervikuna kui ka tarbijatele. Kartelli negatiivne mõju tarbijatele seisneb eelkõige kaupade hindade tõusus. Samuti võib kartelli tegevuse tõttu väheneda kaupade valik.

³⁸ **Sven-Olof Olsson.** Nordic trade cooperation in the 1930s. – *Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939.* Toim. **Sven-Olof Olsson.** Routledge, Abingdon, 2010, lk. 29.

³⁹ **Pål T. Sandvik, Espen Storli.** Confronting market power: Norway and international cartels and trusts, 1919–1939. – *Scandinavian Economic History Review* 2011, kd. 59, nr. 3, lk. 246.

⁴⁰ Samas, lk. 232.

⁴¹ **Markku Kuisma.** Government action, cartels and national corporations. The development strategy of a small peripheral nation during the period of crises and economic disintegration in Europe (Finland 1918–1938). – *Scandinavian Economic History Review* 1993, kd. 41, nr. 3, lk. 253.

⁴² Vt. nt. **Harald Espeli.** Prelude to extreme protectionism? Norwegian agricultural protectionism in a West-European context, 1850–1940. – *Scandinavian Economic History Review* 2008, kd. 53, nr. 3, lk. 209–229; **Ole H. Grytten.** Norwegian policy response to the international economic disintegration during the inter-war years. – *Norges Handelshøyskole, Bergen*, 2002, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/163298/dp2002-23.pdf?sequence=1> (20.02.2017); **Ole H. Grytten.** Why was the Great Depression not so great in the nordic countries? Economic policy and unemployment. – *Norges Handelshøyskole, Bergen*, 2006, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/163304/dp2006-24.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (20.02.2017); **Mats Morell.** De-globalization and regulation of the farm sector: Sweden in the interwar years. – XIV rahvusvaheline majandusajaloo kongress, Helsinki, 21–25 august 2006, <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Morell.pdf> (20.02.2017); **Hans K. Larsen.** Danish exchange rate policy and the trades: the interwar experience. – XIV rahvusvaheline majandusajaloo kongress, Helsinki, 21–25 august 2006, <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Kryger.pdf> (20.02.2017); **Jorma Kalela.** Pulapolitiikka: valtion talous- ja sosiaalipoliitikka Suomessa lamavuosina 1929–1933. – *Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki*, 1987; **Flemming Just.** Landbruget, staten og eksporten

Balti naabritest on Lätis riigi sõdadevahelise väliskaubanduse teenekaks uurijaks Riia Ülikooli majandusajaloolane Viesturs Pauls Karnups.⁴³ Karnupsi doktoritöö Lāti väliskaubanduslike suhete kohta Skandinaavia riikidega aastail 1920–1940 näitab, kui sarnane oli Lāti väliskaubandusstruktuur Skandinaavia riikidega ja kui sõltuvad olid nii Lāti kui Skandinaavia riigid Saksamaa ja Ühendkuningriigi turust.⁴⁴ Karnupsi tähelepanek on oluline ja demonstreerib, kuidas tegelikult sinise Põhja- ja Kirde-Euroopa väikeriigid omavahel maailmaturul konkureerisid. Karnups vaatleb ka Lāti rahvusvaluuta devalveerimise ja kaubavahetuse käibe seoseid ning väidab, et devalveerimise efekt riigi väliskaubandusele jäi tagasihoidlikuks. Seda põhjustasid autoritaarse režiimi karm kontroll Lāti väliskaubanduse üle, kliiringlepingud ja soodne maailmamajanduse hetkeseis (kõrged puidu hinnad).⁴⁵

Uurimusi Leedu majanduspoliitika kohta 1930. aastatel, kus oleks hinnatud ka väliskaubanduspoliitikat, on võimalik vähe leida.⁴⁶

Eesti 1930. aastate kaubanduspoliitikat kajastavates publikatsioonides domineerib väheste eranditega Eesti-kesksus, seda nii iseseisvus- kui okupatsiooni-aastate osas. Publikatsioonide hulk on suurem olnud iseseisvusaastatel; okupatsiooniaastatel polnud Eesti Vabariigi majanduspoliitika uurimine sedavõrd soosinguks.

Artiklites hakati majanduskriisi aastatel rakendatud meetmeid kajastama varakult. Ajakirjade veergudel hakkas ilmuma uusi kaubandusmeetmeid tutvustavaid ja analüüsivaid publikatsioone.⁴⁷

Majanduskriisi aastatel kasutusele võetud kaubandusmeetmetest on andnud ülevaate Eesti Vabariigi saatkonnas Londonis alates 1935. aastast kaubandus-

---

1930–1950. – Sydjysk Universitetsforlag, Esbjerg, 1992; **Stefan Hedlund, Mats Lundahl**. Beredskap eller protektionism? En studie av beredskapsmålet i svensk jordbrukspolitik. – Liber Förlag, Malmö, 1985; **Odd-Bjørn Fure**. Mellomkrigstid 1920–1940. Norsk Utenrikspolitikkens historie. Bind 3. – Universitetsforlaget, Oslo, 1996.

⁴³ Karnups on uurinud Lāti kahepoolseid suhteid erinevate riikidega. Vt. nt. **Viesturs P. Karnups**. Latvia and India: economic relations 1918–1940. – Humanities and Social Sciences Latvia 2015, kd. 23, nr. 2, lk. 37–47; **Viesturs P. Karnups**. Latvian-Japanese economic relations 1918–1940. – Humanities and Social Sciences Latvia 2016, kd. 24, nr. 1, lk. 38–50; **Viesturs P. Karnups**. Latvian and Turkish economic relations 1918–1940. – Humanities and Social Sciences Latvia 2014, kd. 22, nr. 1, lk. 20–30.

⁴⁴ **Viesturs P. Karnups**. Latvian foreign trade with the Scandinavian countries 1920–1940. – Doktoritöö kokkuvõte, Lāti Ülikool, Riia, 2004.

⁴⁵ **Viesturs P. Karnups**. The 1936 devaluation of the lat and its effect on Latvian foreign trade. – Humanities and Social Sciences Latvia 2012, kd. 20, nr. 1, lk. 61–62.

⁴⁶ Nt. **Grigas Valančius**. The economic development and foreign trade of Lithuania. – Lituania 1956, kd. 3, nr. 1, http://www.lituania.org/1956/56_1_04Valancius.html (20.02.2017).

⁴⁷ Nt. **Aleksander Pallo**. Kliiringlepingute süsteem Rahvasteliidu valgustusel. – Konjunktuur 1934/35, kd. 1, nr. 11, lk. 766–772; **August Muuga**. Seakasvatuse edendamise majanduslikke tulemusi. – Konjunktuur 1936, kd. 2, nr. 2, lk. 116–123; **August Muuga**. Meie karjamajanduse arengut soodustanud riiklikke korraldusi. – Konjunktuur 1939, kd. 5, nr. 6/7, lk. 301–312.

nõuniku ja peakonsulina töötanud Willibald Raud. Ühes uute meetmete tutvustamisega annab Raud ülevaate ka nende rakendamise põhjustest.⁴⁸

1930. aastate Eesti kaubanduspoliitilisi samme on korduvalt käsitlenud majandusteaduse doktor Arkadi Rannes. Rannese artikkel litsentsisüsteemi kohta on üks õnnestunumaid katseid arvutada välja ühe mittetariifse meetme rakendamise ulatus Eesti importkaubandusele.⁴⁹ Ta leiab, et kui kriisi puhkedes rakendati litsentsisüsteemi impordi vähendamiseks, siis 1930. aastate teisel poolel suunati litsentsidega sissevedu Eestisse sobivatest riikidest. Rannes peatub kaubandust käsitleval teemal ka ülevaatlikumas publikatsioonis riigimajandust puudutavates küsimustes.⁵⁰ Lisaks ülevaate andmisele meetmete kohta põhjendab autor nende rakendamist, tuues välja ka meetmete rakendamisega kaasneda võivaid negatiivseid tagajärgi. Teos on väärtuslik oma analüütilise käsitluse poolest.

Analüütiliselt läheneb 1930. aastatel kasutusele võetud meetmete tutvustamisele eelkõige põllumajanduse näitel ka ökonomist Hans Joa.⁵¹ Joa toob artiklisse teiste riikide praktikad ja hindab nende kaudu uute meetmete efektiivsust põllumajanduse näitel. Üldist hinnangut uute meetmete kohta Joa ei anna, tõdedes, et tulemused erinevad paljugi eri riikide majandusstruktuuri järgi.⁵²

Teistsugusest vaatenurgast lähenes 1930. aastate ümberkorraldustele kaubanduspoliitikas alates 1933. aastast Eesti Vabariigi saatkonnas Berliinis nõunikuna töötanud Georg Meri. Meri andis ülevaate Saksamaa väliskaubandust puudutavatest organisatoorsetest ümberkorraldustest ja hindas kohati detailset, mida üks või teine muudatus tähendas Eesti erinevatele eksportartiklitele.⁵³

Dokoritöö geograafilise raamistiku kontekstiga haakub Majandusministeeriumi ametniku Voldemar Kuusbergi ülevaateline raamat. Vaatamata varajasele avaldamisaastale on raamatusse sisse kirjutatud mitmed Eesti naaberriikides 1930. aastate alguses jõustatud mittetariifsed meetmed.⁵⁴ Kuusbergi

---

⁴⁸ **Willibald Raud.** Rahvusvahelise kaubanduspoliitika uusi meetodeid. – Konjunktuur 1934/35, kd. 1, nr. 2, lk. 166. Raud tutvustab eksportpreemiate maksmist, hindade kindlustamist, importkvoote, importlitsentse, impordi- ja ekspordimonopole, valuutakontrolli, kliiringut jne.

⁴⁹ **Arkadi Rannes.** Litsentsisüsteem ja Eesti importkaubandus. – Konjunktuur 1939, kd. 5, nr. 4/5, lk. 231–242.

⁵⁰ **Arkadi Rannes.** Eriküsimusi rahvamajanduspoliitikas. – Koostanud Hugo Köhler, Tartu, 1940.

⁵¹ **Hans Joa.** Põllumajanduse toetuspoliitika eesmärgid ning meetodeid. – Konjunktuur 1938, kd. 4, nr. 10/11, lk. 585–593.

⁵² Samas, lk. 591. Analüüsitavad riigid olid Ameerika Ühendriigid, Rootsi ja Ühendkuningriik.

⁵³ **Georg Meri.** Saksa väliskaubanduse organisatsioon ja Eesti eksport. – Konjunktuur 1934/35, kd. 1, nr. 3, lk. 224–232.

⁵⁴ **Voldemar Kuusberg.** Ülevaade Balti ja Skandinaavia riikide majanduselu arengust enne ja pärast Inglise £ langust. Majandus-statistiline ülevaade Eesti, Läti, Leedu, Taani, Soome, Norra ja Rootsi kohta 1930.–32. ja 1933.a. I poolaasta andmeil. – Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Tallinn, 1933.

raamatu, kus fookuses eelkõige devalveerimisküsimus, põhijärelduseks on, et Skandinaavia riigid said kursilangusest kasu.⁵⁵ Samuti järeldas Kuusberg, et väliskaubanduses säilitasid Skandinaavia maad parema positsiooni kui Balti riigid.⁵⁶

Kuue autori kirjutatud raamatus, kus käsitleti iseseisva Eesti majandust kuni 1936. aastani, on kaubanduspoliitilistel küsimustel vähe peatunud.⁵⁷ Väliskaubanduse jaos on rõhk statistilisel materjalil. Autorite hinnangul kujunes välisvaluuta kontrolli, sisseveolitsentside ja tollipoliitika koostoimel ümber Eesti impordi struktuur. Kui 1929. aastal moodustasid tarbekaubad 42,5% koguimpordist, siis 1935. aastal 25%. Tarbekaupu, mida kriisieelseil aastail imporditi, hakati hiljem valmistama kodumaal. Toorainete ja tootmisseadmete import kasvas aga 1929. aasta 37,6%-lt 1934. aastaks 51,1%-ni koguimpordist.⁵⁸

Eesti NSV-s avaldatud ajalookirjandusest doktoritöö temaatikale lisandväärtust andvat materjali ei kohta. Siinse uurimusega haakuva ajavahemiku käsitlused olid suunatud marksistlikust-leninlikust ideoloogiast ja sellest lähtusid ka hinnangud kapitalistlikule Eesti majandusele. Väliskaubanduses peeti üheks olulisemaks veaks seda, et katkesid tihedamad kontaktid idanaabriga, mis justkui olevat toimunud Eesti soovil.⁵⁹

Nõukogude okupatsiooni kestel koostatud, kuid alles 1999. aastal lühendatud variandis avaldatud majandusajaloolase Otto Karma raamatu keskmes on riikliku sekkumise temaatika.⁶⁰ Erinevate kaubandusmeetmete rakendamine leiab mõnevõrra kajastamist, kuid fookusest tulenevalt ei hinda ta kaubanduspoliitika meetmete efektiivsust.

Majandusajaloolase Anu Mai Kõlli 1994. aastal ilmunud monograafias käsitletakse nii Eesti põllumajanduse arengut kui põllumajandussaaduste eksporti.⁶¹ Kõll kirjeldab mittetariifsete meetmete rakendamist ja annab hinnangu poliitilise sekkumise ulatusele Eesti põllumajanduses. 1934. aastaks oli iga Eesti taluniku tootmist puudutav otsus mitte ainult mõjutatud, vaid isegi määratud poliitilistest otsustest ja majanduspoliitikaga. Protektsionism ja valitsuse kontroll kaubanduse kõigi aspektide üle oli üldiselt palju laiahaardelisem Ida-Euroopa uutes majandustes kui Lääne-Euroopas. Kõlli hinnangul oli Ida-Euroopas pessimism vabaturumajanduse süsteemi suhtes suurem ja riiklikku reguleerimist

---

⁵⁵ Samas, lk. 104.

⁵⁶ Samas, lk. 103.

⁵⁷ **Juhan Janusson, Hans Joa, Endel Krepp, Arkadi Rannes, Vilma Asper, Hugo Reiman.** Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail. – Eesti Kirjanduse Selts, Tartu, 1937.

⁵⁸ Samas, lk. 95–96.

⁵⁹ Vt. nt. **Oskar Sepre.** Kodanliku Eesti sõltuvus imperialistlikest maadest. – Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1964; **Feliks Sauks.** Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes (1900–1940). – Eesti Raamat, Tallinn, 1968.

⁶⁰ **Otto Karma.** Eesti Vabariigi majanduspoliitika: kaks aastakümnet 1919–1939. – Umara Kirjastus, Tallinn, 1999.

⁶¹ **Anu M. Kõll.** Peasants on the world market: agricultural experience of independent Estonia 1919–1939. – Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. Coronet Books Inc., Stockholm, 1994.

nähti täiendusena turumajandusele. Eestis peeti endastmõistetavaks vaadet, et konkurents on destruktiivne ning riik on pädev avalike ja erahuvide kaitsja.⁶²

Monograafias, mis on avaldatud koos ajaloolase Jaak Valgega, seab Kõll uute meetmete rakendamise ideoloogilisse konteksti.⁶³ Majanduslik natsionalism, mida tarvitati Eestis, oli 1930. aastatel paljude Ida-Euroopa autoritaarsete režiimide majanduspoliitikale omane. Seda toetasid agraarsed taustajõud.⁶⁴ Kõll ja Valge selgitavad, et majandusliku natsionalismi poliitika sai alguse kriisiaegsetest hädameetmetest, mis hiljem, pärast riigipööret autoritaarse režiimi poolt sidusaks poliitikaks ühendati.⁶⁵

Valge on Eesti kontekstis põhjalikult analüüsinud ka majandusajaloo historiograafias palju tähelepanu saanud kriisiaegset rahapoliitikat.⁶⁶ Valge toob lugejateni 1930. aastate suuremaid vaidlusi tekitanud krooni devalveerimise loo ja tõestab väite, et rahvusvaluuta oleks tulnud koheselt devalveerida pärast Ühendkuningriigi naela kullaaluselt lahkumist. Rahvusvaluuta devalveerimine või devalveerimata jätmine oli tihedalt seotud aga valuutakontrolli rakendamisega.

Samal aastal ilmus ka ajaloolaste Juhan Kahki ja Enn Tarveli Balti riikide majandusajalugu käsitlev raamat.⁶⁷ Teos on laiahaardeline ja eraldi kriisiaastatest alates rakendatud kaubandusmeetmete analüüsi ei sisalda. Ometi sisaldab raamat paari head teemasse puutuvat võrdlusemomenti Balti riikide ekspordiorganisatsioonide ja põllumajanduse toetusmehhanismide kohta.⁶⁸

Rootsi vaateid Eesti ekspordile sõdadevahelisel perioodil on analüüsinud majandusajaloolane Hans Jörgensen.⁶⁹ Tema artikli rõhuasetus on lisaks rootslaste vaadetele Eesti siseturule ka võiekspordil. Analüüsi raames võrdleb Jörgensen Eesti võiekspordi Läti, Leedu, Soome, Rootsi ja Taani omaga ning kirjeldab ka 1930. aastatel kehtestatud riigipoolseid meetmeid põllumajanduses. Jörgensen järeldeb, et kui pärast Esimese maailmasõja lõppu ahvatles rootslasi Vene turg ja Eestit nähti kui transiidimaad, siis 1920. aastatel muutus Eesti konkurendiks Euroopa eksportturgudel. Suure majanduskriisiga kaasnes

---

⁶² Samas, lk. 99–101, 105.

⁶³ **Anu M. Kõll, Jaak Valge.** Economic nationalism and industrial growth: state and industry in Estonia 1934–39. – Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensis. Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1998.

⁶⁴ **Johan Eellend.** Agrarianism and modernization in inter-war Eastern Europe. – Societal Change and Ideological Formation among the Rural Population of the Baltic Area 1880–1939. Toim. **Pjotr Wawrzeniuk**, Södertörns högskola, Huddinge, 2002, lk. 54.

⁶⁵ **Anu M. Kõll, Jaak Valge.** Economic nationalism, lk. 46.

⁶⁶ **Jaak Valge.** Okkaline devalveerimine. – Akadeemia 1996, kd. 8, nr. 6, lk. 1905–1939.

⁶⁷ **Juhan Kahk, Enn Tarvel.** An Economic History of the Baltic Countries. – Studia Baltica Stockholmiensis. Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1997.

⁶⁸ Samas, lk. 114–115.

⁶⁹ **Hans Jörgensen.** Competition and market: Swedish views of Estonia's agricultural development and butter export 1918–1939. – Acta Historica Tallinnensia 1999, kd. 3, nr. 1, lk. 109–129.

proteksionismi tugevnemine ja kaubandus hakkas rohkem sõltuma valitsustevahelistest kokkulepetest.⁷⁰

Kahe maailmasõja vahelist Eesti kaubanduspoliitikat on käsitlenud ka majandus- ja rahvastikuajaloolane Martin Klesment.⁷¹ Oma artiklis annab ta ülevaate ka erinevate kaubandusmeetmete kasutamisest tollases väliskaubanduses. Klesment kirjutab, et traditsioonilist siseturu kaitsevahendina kasutatavat tollide tõstmist ei saanud kriisi puhkemisel tõhusalt rakendada, kuna tollid olid tavaliselt lepingutega seotud. Samas võis kaitsepoliitikat ellu viia ka varjatult. Selleks kasutati eksportpreemiaid ja tootjatele seadusega kindlustatud miinimumhindasid. Eesti kaubanduspoliitikat, kus 1931. aasta lõpust rakendati koos valuutakontrolli ja litsentsisüsteemi, peab Klesment üheks radikaalseimaks impordi reguleerimise vormiks. Väliskaubandus ei olnud täielikult monopoliiseeritud, kuid kontroll selle üle oli tugev.⁷²

Majandusajaloolane Maie Pihlamägi on kirjutanud põhjalikult ning rohkelt arvandmeid esitades kahe maailmasõja vahelise Eesti Vabariigi väliskaubandusest.⁷³ Monograafias antakse ülevaade tolleaegsest väliskaubandusest Eesti olulisemate partnerite lõikes ning käsitletakse ka Eestis rakendatud väliskaubanduspoliitika meetmeid. Pihlamägi rõhutab, et tootjad aitasid Eestis impordi litsentseerimise protsessile kaasa, tehes ettepanekuid võtta valitsuse kontrolli alla üha uusi importkaupu.⁷⁴ Tuginedes Eesti kaubavahetussuhetele olulisemate partneritega, kirjutab Pihlamägi, et ekspordi tsentraliseerimiseks tuli surve ka väljastpoolt, eriti Soomest, kust avaldati rahulolematust Eesti arvukate firmade konkurentsist põhjustatud hinnalangusega Soome turul.⁷⁵

Analüüsides Eesti kaubavahetust Ühendkuningriigiga, näitab Pihlamägi, kuidas väikeriigil tuli arvestada olulise eksportpartneri soovidega. Kartes kaotada saareriigi turgu Eesti võile, oli Eesti nõus Ühendkuningriigi nõudmisel loobuma juba kehtestatud meetmetest.⁷⁶ Samas oli Eesti nõus Ühendkuningriigile kahepoolse lepingu raames andma ka suurt tekstiiltoodete kvooti.⁷⁷

Üldkokkuvõttes tuleb senist teemakohast historiograafiat analüüsides tunnistada, et seni puuduvad Eesti 1930. aastate mittetariifsetele meetmetele kesken-
dunud tööd, ehkki paljud autorid on näidanud nende meetmete olulisust.

---

⁷⁰ Samas, lk. 129.

⁷¹ **Martin Klesment.** Eesti väliskaubanduspoliitikast kahe maailmasõja vahelisel perioodil (Eesti-Saksa kaubandussuhete baasil). – Ajalooline Ajakiri 2000, kd. 33, nr. 1, lk. 81–88.

⁷² Samas, lk. 84, 86.

⁷³ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004. Pihlamägi on kirjutanud artikleid ka Eesti kahepoolsetest kaubandussuhetest (vaata nt. **Maie Pihlamägi.** Eesti kaubad põhjanaaber Soome turul 1920. ja 1930. aastatel. – Acta Historica Tallinnensia 2000, kd. 4, nr. 1, lk. 71–94; **Maie Pihlamägi.** Eesti kaubandussuhted Suurbritanniaga aastail 1918–1940. – Acta Historica Tallinnensia 1999, kd. 3, nr. 1, lk. 88–108).

⁷⁴ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, lk. 385.

⁷⁵ Samas, lk. 369.

⁷⁶ **Maie Pihlamägi.** Eesti kaubandussuhted Suurbritanniaga, lk. 100.

⁷⁷ Samas, lk. 104.

Mittetariifsete meetmete kompleksse käsitlemise puudumise tõttu pole olnud ka võimalik anda eri riikide 1930. aastate väliskaubandus- ja majanduspoliitikale terviklikumat hinnangut.

1.2. Doktoritöö ülesanne

1.2.1. Uurimisülesande püstitus

Doktoritöö uurimisülesande valikut suunas historiograafia seisund: Eestis 1930. aastatel rakendatud kaubanduspoliitika meetmeid lähiriikide kontekstis käsitlevate uurimistööde puudumine. Praegusel ajal, mil mittetariifsed kaubandusmeetmed on kujunenud peamiseks väliskaubandust reguleerivaks vahendiks, on vastava teema ajaloo uurimine aktuaalne. Töö eesmärgiks on täiendada rahvusvahelist historiograafiat mittetariifsete meetmete temaatikaga Eesti spetsiifikast lähtudes, lisada rahvusvahelisse ajalookirjutusse detailsemat informatsiooni Eesti majandusandmete kohta 1930. aastatel ja vastata neile küsimustele, millele senine historiograafia tähelepanu pole pööranud (lähemalt allpool). Doktoritöö teema valikut mõjutas autori 2001. aastal kaitstud bakalaureusetöö, kus käsitleti riiklikku sekkumist majandusellu Eestis ja Soomes 1930. aastatel, ja 2008. aastal kaitstud magistritöö, kus analüüsiti tehnilistest normidest teavitamise probleeme Eestis.⁷⁸

Doktoritöö ülesanne on anda ülevaade mittetariifsete meetmete rakendamisest Eestis 1930. aastatel, analüüsida nende kehtestamise põhjuseid ja võrrelda nende rakendamise näitel Eesti kaubanduspoliitikat Soome, Rootsi, Norra ja Taani ning teiste Balti riikidega. Viimane loob eelduse Eesti majanduspoliitika täpsemaks positsioneerimiseks majanduskriisi kümnendi taustal. Vaid tariifimäärade muutustele tuginemine võib majanduspoliitika iseloomustamisel olla eksitav, sest näiteks nende marginaalne muutumine võib anda eksitava indikatsiooni hinnangute andmiseks. Tollimäärade muudatus võib olla kantud ka kaubanduspoliitikast erinevatest eesmärkidest, nagu näiteks riigieelarve suurema tulubaasi vajadus, ja see näitab samuti, et vaid tariiftemaatikale tuginedes ei saa teha kaugeleulatuvaid järeldusi majanduspoliitika kohta.

Detailsust annab doktoritöö ülesande täitmisel mittetariifsete meetmete rakendamise analüüs järgmistest aspektidest lähtuvalt: meetmete rakendamine ühe toote lõikes, meetmete rakendamine kahepoolsetes kaubandussuhetes Lätiga ja senini Eesti ajalookirjutuses tähelepanuta jäänud valuutakontrolli kehtestamine.

Doktoritöö hüpoteesiks on, et mittetariifsete meetmete rakendamine oli Eestis 1930. aastatel ulatuslik – ületades selles osas kõiki sterlingbloki riike ja sarnanedes samuti devalveerimist vältinud Läti ja Leeduga – ning nende rakendamine süvenes kümnendi vältel.

---

⁷⁸ **Karl Stern.** Riiklik sekkumine majandusellu Eestis ja Soomes 1930. aastatel. Bakalaureusetöö. Juhendaja dotsent Jaak Valge. Tartu, 2001; **Karl Stern.** Tehnilistest normidest teavitamise probleemid Eestis. Magistritöö. Juhendaja lektor Maria Koidu. Tallinn, 2008.

Doktoritöö eesmärgiks on vastata järgmistele küsimustele:

- Kas Eesti tollase kaubanduspoliitika käsitlemine mittetariifsete meetmete perspektiivis sobitub rahvusvahelise historiograafia üldistusega, et valuutakontrolli rakendati peamiselt neis riikides, kus rahvusvaluutat ei devalveeritud?
- Kas mittetariifseid meetmeid rakendati eesmärgiga kaitsta rahvusvaluutat või pigem oli eesmärgiks kaubandushuvide kaitsmine?
- Kas mittetariifsete meetmete eri liikide käsitlemine võib muuta senist hinnangut proteksionistlike ja vabakaubandust pooldavate riikide välja toomisel?
- Kas väliskaubanduse mahtude dünaamika Eesti näitel kinnitab senise historiograafia domineerivat järelust, et valuutakontrolli rakendanud riigid olid proteksionistlikumad?
- Kas mittetariifsete meetmete rakendamine võis efektiivselt asendada tollimäärade tõstmist proteksionistlikel kaubanduspoliitilistel eesmärkidel heeringaimpordi näitel?
- Kas Eestil oli võimalik mittetariifseid meetmeid kehtestada oma äranägemise järgi või tuli nende rakendamisel arvesta ka kaubanduspartnerite huvidega?
- Milliste mittetariifsete meetmete rakendamisega soovis Eesti reguleerida kaubavahetust välispartneritega ja kas sellel võis olla ka oodatud tulemit?
- Kuidas toimus valuutakontrolli näitel mittetariifse meetme jõustamine, kuidas see igapäevaselt toimis, millised olid meetme seosed väliskaubanduse näitajatega ja milliseid probleeme selle rakendamisel esines?

1.2.2. Töö ülesehitus

Doktoritöö koosneb uurimisprobleemi aktuaalsust, historiograafiat, allikaid ja metoodikat avavast sissejuhatusest, neljast artiklist ning töö kokkuvõttest, kus on sõnastatud järelused ja edasised uurimisvõimalused. Tööle on lisatud ka üheksa eestikeelset lisa ja ingliskeelne kokkuvõte koos ingliskeelse lisaga.

Doktoritöö on koostatud järgmiste artiklite baasil:

Stern, Karl. Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. *Scandinavian Economic History Review* 63, nr. 2, 2015, lk. 178–202.

Tüür, Kadri; Stern, Karl. Atlantic herring in Estonia: In the transverse waves of international economy and national ideology. *Journal of Baltic Studies* 46, nr. 3: Food Culture in the Baltic States, 2015, lk. 393–408.

Stern, Karl. Concerning Estonian-Latvian trade relations during the 1930s. *Humanities and Social Sciences Latvia* 24, nr. 2, 2016, lk. 36–59.

Stern, Karl. Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. *Ajalooline Ajakiri* 159, nr. 1, 2017, lk. 79–102.

Esimeses artiklis käsitletakse mittetariifsete meetmete rakendamist Eestis 1930. aastatel üldisemalt ning võrreldakse Eestis astunud samme Lätis, Leedus ja sterlingbloki riikides toimunuga. Allikmaterjalina kasutatakse artiklis Rahvusarhiivi Riigikantselei fondi⁷⁹, Riigikogu I–V koosseisu fondi⁸⁰ ja Majandusministeeriumi fondi⁸¹ dokumente ning Eesti õigusaktide kogu Riigi Teataja.⁸² Statistilises allikmaterjalis tuginetakse majandusteadlase Angus Maddisoni⁸³ ja Valge sisemajanduse kogutoodangu arvutustele⁸⁴, Rahvasteliidu ülevaadetele⁸⁵ ning Eesti majanduse väliskaubanduse aastaraamatutele⁸⁶. Kõigi nimetatud riikide eksport sõltus suures ulatuses Ühendkuningriigi ja Saksamaa turust ning koosnes suurel määral põllumajandussaadustest.

Nende kahe suurriigi kaubanduspoliitika 1930. aastatel küll erines, kuid dekaadile omaselt võtsid mõlemad suuna proteksionismile. Seejuures maailma-kaubanduse proteksionismi vajumise ühe põhjusena tuuakse esile just Ühendkuningriigi samm devalveerida naelsterling. See suunas proteksionistlikule poliitikale neid riike, kus rahvusvaluutat ei devalveeritud. Ühendkuningriigi proteksionsitlikum kaubanduspoliitika väljendus aga 1932. aastal üldise tollimaksu kehtestamisega 10% ulatuses ja kaubandusvoogude suunamisega rohkem Briti Rahvaste Ühenduse riikidesse. Teise olulise kaubanduspartneri Saksamaa kaubanduspoliitika muutus selgelt proteksionistlikumaks. Saksamaa kehtestas valuutakontrolli ning suunas oma väliskaubanduse ja finantssuhted jäika bilateraalse kaubanduse ja kliiringlepingute süsteemi.⁸⁷

Artiklis analüüsitakse mittetariifsete meetmete rakendamise põhjuseid ja uuritakse, kuidas sobitub mittetariifsetele meetmetele tuginemine senise rahvusvahelise historiograafia seisukohaga, et valuutakontrolli rakendasid peamiselt riigid, kus rahvusvaluutat ei devalveeritud. Väliskaubanduse käibe dünaamikale tuginedes analüüsitakse ka seda, kas senine seisukoht, et valuutakontrolli rakendanud riigid olid proteksionistlikumad, peab paika. Saamaks ülevaadet väliskaubanduse dünaamikast võrdluses majanduskeskkonna kui terviku kasvust 1930. aastatel, kõrvutatakse artiklis väliskaubanduskäivet ka riikide sisemajanduse kogutoodangu dünaamikaga. Soome, Rootsi, Norra ja Taani kohta on sellist võrdlust juba läbi viidud, Eesti puhul sai see võimalikuks tänu

---

⁷⁹ RA, ERA.31.

⁸⁰ RA, ERA.80.

⁸¹ RA, ERA.969.

⁸² Riigi Teataja 1931–1937.

⁸³ **Angus Maddison**. Monitoring the World Economy, 1820–1992. – OECD Development Centre, Paris, 1995.

⁸⁴ **Jaak Valge**. Uue majanduse lätteil, lk. 2202–2228, 2443–2487, 2712–2735.

⁸⁵ Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1931–1939.

⁸⁶ Eesti majandus. Väliskaubandus. Vihk XII–XXI. – Riigi Trükikoda, Tallinn, 1929–1939.

⁸⁷ **Albrecht O. Ritschl**. Nazi economic imperialism and the exploitation of the small: evidence from Germany's secret foreign exchange balances, 1938–1940. – Economic History Review 2001, kd. 54, nr. 2, lk. 324.

viimasel viieteistkümnel aastal avaldatud uurimustele Eesti sisemajanduse kogutoodangu kohta sõdadevahelisel perioodil.

Teises artiklis, kus poliitika meetmete osa on koostatud käesoleva doktoritöö autori poolt, võetakse fookusesse mittetariifsete meetmete rakendamine Eesti importartikli heeringa näitel 1930. aastatel. Allikmaterjalina kasutatakse artiklis Rahvusarhiivi Majandusministeeriumi fondi, Riigi Statistika Keskbüroo fondi⁸⁸ dokumente ja Eesti õigusaktide kogu Riigi Teataja⁸⁹ ning statistilises allikmaterjalis tuginetakse Valge sisemajanduse kogutoodangu arvutustele⁹⁰ ja Pihlamägi monograafiale, kus antakse ülevaade Eesti olulistest väliskaubandusnäitajatest⁹¹. Artiklis analüüsitakse tausta ja põhjuseid, mis viisid 1932. aastal heeringa impordi järsule langusele. Artikli järelalusena tuuakse välja, et katset asendada heeringa impordi rahvusliku heeringalaevastiku loomisega põhjendati ideoloogiliste ja tootumuslike argumentidega. Doktoritöö probleemipüstituse raames on olulised kaubanduspoliitilised tegurid, mis sellele protsessile kaasa aitasid. Artiklis käsitletakse nii tollimäärade kui mittetariifsete meetmete temaatikat. Heeringa impordile sai 1932. aastal saatuslikuks litsentsisüsteemi rakendamine. Tariifimäärad jäid samaks ja seega puudus tollimaksul oluline roll heeringa sisseveo langusel. 1933. aastal heeringa import teatud ulatuses taastus; Eesti proteksionistlik poliitika vastandus Ühendkuningriigi huvidele ja viimase nõudel võeti heeringas litsentsikaupade nimekirjast välja.⁹²

Kolmandas artiklis käsitletakse Eesti väikest kaubavahetust Lätiga 1930. aastatel ja analüüsitakse, mis võis olla selle põhjuseks. Allikmaterjalina kasutatakse artiklis Rahvusarhiivi Välisministeeriumi fondi⁹³, Majandusministeeriumi fondi ja Eesti Panga fondi⁹⁴ dokumente, Eesti õigusaktide kogu Riigi Teataja⁹⁵, ajalehti Postimees⁹⁶ ja „Maa Hääl: maarahva ajaleht“⁹⁷. Statistilises allikmaterjalis tuginetakse Statistikaameti veebilehele⁹⁸, 1934. aastal korraldatud rahvaloenduse mälestuseks publitseeritud väljaandele⁹⁹, Rahvasteliidu ülevaadetele¹⁰⁰ ja Eesti majanduse väliskaubanduse aastaraamatutele¹⁰¹. Enne

---

⁸⁸ RA, ERA.1831.

⁸⁹ Riigi Teataja 1931–1933.

⁹⁰ Vt. viide 84.

⁹¹ **Maie Pihlamägi**. Väikeriik maailmaturul.

⁹² Suurem osa heeringa impordist Eestisse tuli Ühendkuningriigist – Eesti kõige olulisemalt eksportpartnerilt. 1931. aastal imporditi soolatud heeringaid saareriigist 782 000 krooni väärtuses (Andmeid väliskaubanduse kohta 1931. a. RA, ERA.1831.1.4349, lk. 37), 1932. aastal 103 000 krooni väärtuses (Andmeid väliskaubanduse kohta 1932. a. RA, ERA.1831.1.4355, lk. 34).

⁹³ RA, ERA.957.

⁹⁴ RA, ERA.1790.

⁹⁵ Riigi Teataja 1931–1937.

⁹⁶ Postimees 1937–1939.

⁹⁷ Maa Hääl: maarahva ajaleht 1935.

⁹⁸ Statistikaameti veebileht, <http://www.stat.ee/> (20.02.2017).

⁹⁹ Eesti arvudes. 1934. a. rahvaloenduse mälestuseks. – Riigi Trükikoda, Tallinn, 1934.

¹⁰⁰ Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1930–1940.

¹⁰¹ Eesti majandus. Väliskaubandus. Vihk XII–XX. – Riigi Trükikoda, Tallinn, 1929–1938.

Teise maailmasõja algust oli Läti osakaal Eesti väliskaubanduses alla ühe protsendi. Artiklis antakse dekaadi lõikes statistiline ülevaade Eesti ja Läti olulisematest väliskaubandusnäitajatest ja omavahelisest kaubavahetusest ning võrreldakse mõlemas riigis rakendatud mittetariifseid meetmeid. Doktoritöö kontekstis on aktuaalne välja tuua, kuidas Eesti asjaomased asutused, mis kontrollisid kaubandusmeetmete rakendamist, võtsid Läti suhtes liberaalsema hoiaku pärast krooni devalveerimisega kaasnenud Eesti kaupade konkurentsivõime suurenemist. Eesti Pank valuutakontrolli teostajana ei teinud takistusi valuutatehinguteks Lätiga. See omakorda eeldas, et soosiv suhtumine oli ka Majandusministeeriumi poolt litsentside andmisel Lätiga kauplemisel. Artiklis demonstreeritakse ühtlasi, kuidas Eesti suhtumine kauplemisel Läti suunal muutus pärast kliiringkaubanduse kujunemist ebasoodsaks kauplemisviisiks ja lati devalveerimist 1936. aastal.¹⁰²

Neljandas artiklis käsitletakse valuutakontrolli jõustamist 1931. aastal ja selle rakendamisel esinenud probleeme. Allikmaterjalina kasutatakse artiklis Rahvusarhiivi Kaubandus-Tööstuskoja ja allasutuste fondi¹⁰³, Välisministeeriumi fondi, Majandusministeeriumi fondi, Eesti Panga fondi ja Eesti Panga Valga osakonna fondi¹⁰⁴ dokumente ning Eesti õigusaktide kogu Riigi Teataja.¹⁰⁵ Statistilises allikmaterjalis tuginetakse Rahvasteliidu ülevaadetele.¹⁰⁶ Valuutakontrolli rakendamise põhjused on tagaplaanil, kuna neid on eri autorite poolt varem põhjalikult analüüsitud ja ka käesoleva doktoritöö raames esitatud artiklites on selle põhjustel peatunud. Artiklis on eraldi vaatluse all valuuta Eesti Panga valuutakomisjoni valuutataotluste aktsepteerimise dünaamika ja valuutakontrolli seosed Eesti väliskaubanduse näitajatega. Dünaamika analüüs võimaldab teha järeldusi otsustajate seisukohtade muutumises kümnendi lõikes, seega võrrelda ka valuutataotluste aktsepteerimist enne ja pärast krooni devalveerimist. Artiklis tuuakse esile ka valuutakontrolli laiemat mõju tollasele ühiskonnale; näidatakse, kuidas meetmel oli lisaks majandustegevusele mõju ka inimeste igapäevatoimingutele.

---

¹⁰² 1930. aastatel kahepoolsetes kaubandussuhetes kasutatud kliiringsüsteemi käsitletakse doktoritöös vaid kolmandas artiklis. Käesoleva uurimuse fookusest jääb kliiringsüsteem välja, kuna see pole kajastatud doktoritöös kasutatavas mittetariifsete meetmete klassifikatsioonis.

¹⁰³ RA, ERA.891.

¹⁰⁴ RA, ERA.3089.

¹⁰⁵ Riigi Teataja 1931.

¹⁰⁶ Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1933/34, 1937/38.

1.3. Allikad ja metoodika

1.3.1. Allikad

Andmete kogumine mittetariifsete meetmete kohta on väljakutse. Probleemi aktuaalsust näitab asjaolu, et tänapäeval on loodud mitmed teavitussüsteemid, mis kohustavad rahvusvahelises kaubanduses osalevaid riike teavitama üksteist kavandatavatest uuestest meetmetest.¹⁰⁷ Teavitamise üheks eesmärgiks on anda võimalus kaubanduspartneritele võimalikult varajases etapis tutvuda uute kaubandusmeetmetega. 1930. aastatel sarnased läbipaistvusmehhanismid puudusid ja seega pole kasutada andmebaase, mis tollal rakendatud mittetariifseid meetmeid hõlmaks.

Doktoritöö tugineb peamiselt järgmistele allikatele: arhiivimaterjalid, õigusaktid ja statistiline materjal. Suuremas osas on kasutatud publitseeritud allikmaterjale.

Kaubandusmeetmete sisu ja kehtestamise aeg on jälgitav õigusaktide, kaubanduslepingute ja rahvusvaheliste konventsioonide tekstide põhjal. Neiks on doktoritöös publitseeritud allikana kasutatud Eesti õigusaktide kogu Riigi Teataja. Õigusaktide ja lepingute sätetes sisaldub täpne informatsioon, mis kujul soovis riigivõim erinevaid mittetariifseid meetmeid Eestis rakendada. Informatsiooni täpsuses pole põhjust kahelda.

Teavet mittetariifsete meetmete rakendamise põhjustest ja nende kehtestamisega kaasnenud probleemidest tuleb otsida samuti primaarallikatest. Doktoritöös on kasutatud Rahvusarhiivi Riigikantslelei fondi, Riigikogu I–V koosseisu fondi, Kaubandus-Tööstuskoja fondi, Välisministeeriumi fondi, Majandusministeeriumi fondi, Eesti Panga fondi, Riigi Statistika Keskbüroo fondi ja Eesti Panga Valga osakonna fondi dokumente. Kandvam osa on seejuures Majandusministeeriumi ja Eesti Panga fondi dokumentidel.

Valuutakontrolli ja litsentsisüsteemi paralleelne rakendamine eeldas vastutavate asutuste, Majandusministeeriumi ja Eesti Panga, tihedat koostööd ja see kajastub eelkõige Majandusministeeriumi fondis olevas allikmaterjalis. Kirjavahetuses Eesti Pangaga joonistuvad välja kahe riigiasutuse erinevad hoiakud meetmete rakendamist puudutavates küsimustes 1930. aastate alguses. Fond sisaldab materjali, mis toob esile ka valuutakontrolli kiirel jõustamisel tekkinud probleeme. Lisaks leiab fondist informatsiooni ka proteksionistliku tooniga eelnõude kohta, mis õigusaktidena ei realiseerunud, kuid on väärtuslikud tolleaegse mentaliteedi kajastamisel. Palju esineb mittetariifsete meetmete rakendamise põhjendusi. Pärast krooni devalveerimist on fondi dokumentidele tuginedes tajutav nii Majandusministeeriumi kui Eesti Panga hoiakute muutumine

---

¹⁰⁷ Näiteks WTO liikmed teavitavad üksteist tehnilisi kaubandustõkkeid (Leping tehniliste kaubandustõkete kohta, Riigi Teataja II 1999, nr. 22, art. 123) või sanitaar- ja fütosanitaarmeetmeid (Sanitaar- ja fütosanitaarmeetmete rakendamise leping, Riigi Teataja II 1999, nr. 22, art. 123) sisaldavatest õigusaktide eelnõudest, Euroopa Liidu liikmesriigid teavitavad üksteist tehnilisi norme sisaldavatest õigusaktide eelnõudest [Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2015/1535, Euroopa Liidu Teataja, 17.09.2015, L 241/1-15].

liberaalsemaks ning muutuvad samuti seisukohad, miks valuutakontrolli ja litsentsisüsteemi vaja läheb. Dokumentides on näha ka Eesti Vabariigi seisukohad suhtlemisel välispartneritega kui majandusringkondade (töösturid, kaupmehed) mõju valitsusele kaubanduspoliitika kujundamisel. Fondi on koondatud ka majandusringkondade Majandusministeeriumi ja Eesti Panka survestavad kirjad seoses litsentside ja valuuta andmisega.

Seevastu Eesti Panga fondist analüütilist allikmaterjali doktoritöö temaatika kohta ei leia. Fond sisaldab taustainfot, kuidas valuutakontroll toimis ja kes olid otsustajad valuutataotluste läbivaatamisel. Tuginedes aga panga valuutakomisjoni poolt läbi vaadatud valuutataotlustele, mida fond sisaldab, saab uurida valuuta jagamise dünaamikat kümnendi lõikes. Paraku ei sisalda fond valuutakomisjoni koosolekutel vastu võetud otsuste põhjendusi. Eesti Panga seisukohtadega tutvumiseks tuleb aga uurida Majandusministeeriumi fondi dokumente.

Ajakirjanduse osakaal allikana on tagasihoidlik. Teemakohaseid artikleid võib leida näiteks ajalehtedest Postimees, Päevaleht, „Maa Hääl: maarahva ajaleht“, Vaba Maa, Kaja, Uus Eesti jt. Ajalehtedes ilmus erinevaid kaubandusmeetmeid kajastavaid artikleid, kuid pahatihti ei ole need täpsed ja seega pole nende usaldusväärsus suur. Rahvusvaheliste kaubandusküsimuste kajastamisel edastasid ajalehed enamasti aga Eesti seisukohta. Need teated on väärtuslikud, ent mitte alati täpsed ega usaldusväärsed.

Doktoritöö temaatikast tulenevalt on suur rõhk statistilisel materjalil.

Paraku mittetariifsete meetmete rakendamise kohta statistiline allikmaterjal sisuliselt puudub. Ainsana on uurimistöös olnud võimalik läbivalt käsitleda Rannese litsentsisüsteemi käsitlevas artiklis sisalduvaid andmeid erinevate tooterühmade litsentsisüsteemi alla kuulumisest.¹⁰⁸ Rannese arvutused litsentsisüsteemi ulatuse üle Eesti impordile tunduvad usaldusväärsed; autor teeb seda litsentsinimekirja kuulunud importartiklite importkäibe ja impordi kogukäibe alusel aastate lõikes.

Suurem osa statistikast on publitseeritud. Numbrilist informatsiooni 1930. aastate Eesti väliskaubanduse struktuuri, mahtude ja kaubanduspartnerite kohta annavad väliskaubanduse aastaraamatud, mis ilmusid sarjas „Eesti majandus“.¹⁰⁹ Väliskaubanduse aastaraamatu viimane vihik ilmus 1939. aastal ja see kajastas 1938. aastat. Väliskaubanduse aastaraamatutes toodud statistika võimaldab analüüsida olulisemaid arenguid kümnendi lõikes: struktuurimuudatused, käibe dünaamika, kaubandussuhete areng eri riikidega. Väliskaubandusstatistika on väga detailne ja 1930. aastatel ka suhteliselt usaldusväärne.

Eesti 1930. aastate väliskaubanduse numbrilisel võrdlusel teiste riikidega on allikana kasutatud Rahvasteliidu ülevaateid.¹¹⁰ Rahvasteliidu ülevaadetes on väliskaubanduskäibe statistika esitatud nii riikide rahvusvaluutades jooksev-

---

¹⁰⁸ Vt. viide 49.

¹⁰⁹ Doktoritööga hõlmatud: Eesti majandus. Väliskaubandus. Vihk XI–XXI. – Riigi Trükkoda, Tallinn, 1928–1939.

¹¹⁰ Doktoritööga hõlmatud: Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1930–1940.

hindades kui ka ühtse klassifikatsiooni kohaselt. Viimane kergendab eri riikide käibe dünaamika võrdlemist. Ühtset klassifikatsiooni on kasutatud ka riikide väliskaubandusstruktuuri tutvustamiseks. Rahvasteliidu statistika saadi eri riikide endi esitatud andmete alusel. Mõnede riikide andmed ei pruugi olla usaldusväärsed, ent käesoleva töö probleemipüstitust see ei puuduta.

Tollitariifid ei ole doktoritöö fookuses, kuid illustreerimaks nende määrade suhteliselt marginaalset muutumist Eestis 1930. aastatel kasutatakse selles 1949. aastal avaldatud Endel Krepi uurimuses toodud andmeid.¹¹¹

Eesti ja sterlingbloki riikide sisemajanduse kogutoodangu dünaamika võrdlemisel 1930. aastatel on kasutatud hilisemaid publikatsioone. Sterlingbloki riikide sisemajanduse kogutoodangu dünaamika arvutused tuginevad Maddisoni seeriatele.¹¹² Eesti sisemajanduse kogutoodangu dünaamika analüüsil on aluseks võetud Valge arvutused.¹¹³ Eesti sisemajanduse kogutoodangu numbreid on pärast 2003. aastat täpsustatud¹¹⁴ ja ka Maddisoni statistika on korrigeeritav, kuid doktoritöös kasutatakse just neid arvutusi, sest need on mõlemad esitatud 1990. aastal Geary-Khamis dollarites.¹¹⁵ Läti ja Leedu 1930. aastate kohta sise-majanduse kogutoodangut puudutavad arvutused puuduvad.

1.3.2. Metoodika

Doktoritöö uurimisvaldkonnast tulenevalt on vajalik erinevate meetodite rakendamine ja interdistsiplinaarsus. Töös on kombineeritud ajalugu majanduse ja statistikateooriaga. Metodoloogilise raamistiku moodustavad analüüsid, kirjeldused ja võrdlused, mille alusraamistikuks on mittetariifsete meetmete määratlemist käsitlevad klassifikatsioonid. Väitekirjas tuginetakse kaasajal kõige levinumale, majandusteadlaste Alan Deardorffi ja Robert Sterni klassifikatsioonile, kus meetmed on liigitatud viieks kategooriaks:

- 1) kvantitatiivsed ja neile sarnased piirangud (nt. importkvoodid, litsentsid, valuutakontroll, edaspidi klassifikatsioon I);
- 2) mittetariifsed maksud ja maksudega seotud importi mõjutavad poliitikad (nt. antidumpingumaksud, tasakaalustumaksud, edaspidi klassifikatsioon II);
- 3) valitsussektori osalusmeetmed ja piiravad praktikad ning üldisemad valitsuse poliitikad (nt. subsidiumid, riigihangete poliitika, riiklik kaubandus, konkurentsipoliitika, edaspidi klassifikatsioon III);
- 4) tolliprotseduurid ja administratiivsed meetmed (nt. tollivormistuse protseduurid, edaspidi klassifikatsioon IV);

---

¹¹¹ **Endel Krepp.** Measurement of tariff levels, lk. 284–294.

¹¹² **Angus Maddison.** Monitoring the World Economy.

¹¹³ **Jaak Valge.** Uue majanduse lätteil, lk. 2202–2228, 2443–2487, 2712–2735.

¹¹⁴ **Martin Klesment.** Eesti majandusarengu dünaamika, lk. 25–37.

¹¹⁵ Vt. lisa 1.

5) tehnilised kaubandustökked (nt. tehnilised normid, standardid, edaspidi klassifikatsioon V).¹¹⁶

Tõstatatud eesmärkide saavutamiseks on doktoritöö neljas artiklis kombineeritud erinevaid lähenemisi.

Esimeses artiklis analüüsitakse, kas senised historiograafia seisukohad, mis käsitlevad riikide kaubanduspoliitika iseloomustamist, sobituvad ka mittetariifsete meetmete konteksti. Eesmärgi teostamiseks tuli esiteks määratleda mittetariifsed meetmed ja riigid, mille alusel analüüs teostada. Informatsioon meetmete kohta kogunes allikmaterjalidest ja senistest uurimistöödest. Valimisse läksid I klassifikatsiooni (valuutakontroll, litsentsisüsteem) ja III klassifikatsiooni meetmed (kaubaartiklite ekspordi ja impordi tsentraliseerimine või riigipoolne monopoliseerimine, kartellide tegevuse soodustamine, subsiidiumide maksmine, hindade kindlustamine). Nimetatud kategooriate rakendamise kohta kogunes kõige rohkem informatsiooni ja nende puhul oli selgelt fikseeritav kaubanduspoliitiline motiiv. Riikide lõikes määras valimi moodustamise historiograafiline üldistus liberaalsematest sterlingbloki riikidest Taani erandiga ja proteksionistlikest Balti riikidest. Eesti kaubanduspoliitikale hinnangu andmisel tuginetakse publitseeritud esmaallikatele ja historiograafiale, teiste riikide kohta kogunes materjal mittetariifsete meetme rakendamise kohta vaid historiograafiast. Kogunenud materjalile tuginemine võimaldas analüüsi ja võrdluse teostamist.

Kaubanduspoliitika avatust ja suletust kontrollitakse artiklis riikide 1930. aastate väliskaubanduse käibe dünaamika võrdlusega. Dünaamikat demonstreeritakse Rahvasteliidu ülevaadetes ühtse klassifikatsiooni kohaselt esitatud väliskaubandusnäitajate alusel.¹¹⁷ Rahvasteliidu publitseeritud statistikat enne avaldamist tavaliselt ei kontrollitud.¹¹⁸ Eesti väliskaubanduse aastaraamatute ja Rahvasteliidu ülevaadete statistika kõrvutamine näitas aga andmete kattuvust ja see andis tuge dünaamika demonstreerimiseks valitud metoodikaga.

---

¹¹⁶ **Alan V. Deardorff, Robert M. Stern.** Measurement of Non-Tariff Barriers. – OECD Economics Department Working Papers, OECD Publishing, Paris, 1997, lk. 54–57, <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/568705648470.pdf?expires=1487630608&id=id&accname=guest&checksum=96138D72633ADC8CF29825422FA64399> (20.02.2017). Deardorffi ja Sterni klassifikatsiooni on kasutanud veel näiteks majandusteadlane **John C. Beghin** (**John C. Beghin.** Nontariff Barriers. – Iowa State University, Iowa, 2006) ning ökonomistid **Linda A. Linkins** ja **Hugh M. Arce** (**Linda A. Linkins, Hugh M. Arce.** Estimating Tariff Equivalents of Nontariff Barriers. – U.S. International Trade Commission, Washington, 1994, kordus 2002), <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/15855/1/wp94006a.pdf> (20.02.2017).

¹¹⁷ Väliskaubanduse käibe dünaamika demonstreerimiseks kasutatud arvanded on esitatud lisas 2. Lisas 3 esitatud arvanded näitavad eraldi riikide import- ja ekspordikäivet.

¹¹⁸ **Jaak Valge.** Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924. – Rahvusarhiiv, Tallinn, 2003, lk. 46.

Historiograafiales tuginedes viidi läbi ka sterlingbloki riikide ja Eesti sise-majanduse kogutoodangu dünaamika võrdlemine.¹¹⁹ Esitatud dünaamika ei pretendeeri absoluutsele täpsusele, vaid näitab sisemajanduse kogutoodangu arengut hinnanguliselt ning aitab võrrelda väliskaubanduse käibe ja sisemajanduse kogutoodangu käibe seoseid.

Doktoritöö autori rolliks teises artiklis on väikeriigi võimaluste käsitlemine mittetariifsete meetmete kehtestamisel ja mittetariifsete meetmete efektiivsuse analüüs majanduspoliitilise eesmärgi saavutamise põhjal. Mahuliselt on see ligikaudu pool artikli kogutekstist. Doktoritöö autor on ka artikli mõlema joonise autor, artikli tekstid lõimis artikli kaasautor. Kogumikus ilmunud artiklis oli metoodika osaliselt ette antud. Mittetariifsete meetmete efektiivsust tuli analüüsida konkreetse importartikli, heeringa, alusel. Uurimustöö algas statistika kogumisega heeringa impordi kohta 1930. aastatel. Selleks kasutati Pihlamägi monograafiat, kus vastav teave oli Eesti väliskaubanduse aastaraamatute alusel juba kokku kogutud.¹²⁰ Teiseks tegevuseks kujunes heeringa impordi puudutava õigusraamistiku kogumine õigusaktide kogumikest Riigi Teataja. Riigi Teatajale tuginedes kaardistati asjakohased seadused, määrused ja lepingud. Kolmandaks tuli koguda teavet heeringa impordi puudutavate arutlus-käikude ja eelnõude kohta. Sellist teavet leidis Majandusministeeriumi fondis. Kogunenud materjal võimaldas kirjeldavalt analüüsida, milliste tegurite alusel toimus heeringa impordi dünaamika.

Kolmanda artikli uurimisobjektiks on Eesti kaubavahetus väliskaubandus-partneriga 1930. aastatel. Uurimus pidi näitama, milliste mittetariifsete meetmetega soovis Eesti kaubavahetust välispartneritega reguleerida ja kas sellel oli ka oodatud tulem.

Esimeseks otsustuskohaks vahetult uurimistöö alguses oli väliskaubandus-partneri valik. Selleks võrreldi esiteks Eesti väliskaubanduskäivet riikide lõikes ja analüüsiti, millise riigiga peetud kaubavahetus 1930. aastatel näitas suurimat volatiilsust. Informatsiooni kogumisel tugineti taas väliskaubanduse aastaraamatutele. Eelduseks võeti seisukoht, et volatiilsus võib olla tingitud just kaubandusmeetmete rakendamisest. Teiseks eelduseks oli, et valitud Eesti kaubanduspartner poleks juhuslik ega sõltuks näiteks üksikutest suurtehingutest. Nii valiti välja Läti.

Pärast uurimisobjektide selgumist toimus historiograafiaga tutvumine ning jätkus juba olemasoleva statistilise allikmaterjali täiendamine mõlema riigi kohta. Eesti ja Läti kaubavahetust puudutav allikmaterjal kogunes taas publitseeritud väliskaubanduse aastaraamatutest ja Rahvasteliidu ülevaadetest.

Kolmandaks töötati läbi Eesti-Läti kaubavahetust puudutavad seadused, määrused ja lepingud Riigi Teatajas.

---

¹¹⁹ Sisemajanduse kogutoodangu dünaamika demonstreerimiseks kasutatud arvandmed on esitatud lisas 4.

¹²⁰ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, lk. 214. Lisas 5 esitatud arvandmeid kasutati artiklis Eesti väliskaubanduse käibe dünaamika demonstreerimiseks, lisas 6 esitatud arvandmeid heeringa impordi osakaalu demonstreerimiseks Eesti koguimpordis.

Viimaseks etapiks allikmaterjali kogumisel jäi arhiivimaterjalide ja aja-
kirjandusest saadud informatsiooni fikseerimine.

Kogutud materjalile tuginedes teostati esiteks kahe riigi väliskaubanduskäibe
dünaamika ja struktuuri võrdlus ning kirjeldati ja analüüsiti kahe riigi oma-
vahelist kaubavahetust.¹²¹

Kõigele eelnevale tuginedes oli võimalik analüüsida teavet, et teostada
püstitatud eesmärk. Majandusministeeriumi fondist ja ajalehtedest kogutud
allikmaterjal aitas selgitada, kas, kuidas ja miks üritas Eesti mittetariifsete
meetmete rakendamise kaudu mõjutada kaubavahetust Lätiga.

Doktoritöö neljandas artiklis analüüsitakse mittetariifse meetme jõustamise
ja igapäeva elus rakendamise temaatikat 1930. aastate Eestis. Uurimisobjektiks
oli valuutakontroll, mille kohta esineb historiograafias palju viiteid, kuid mille
rakendamist Eestis pole detailsemalt analüüsitud.¹²²

Detailsete analüüsides puudumise tõttu on neljandas artiklis väga suur arhiiv-
materjalide osakaal. Kirjeldavas laadis antakse edasi valuutakontrolli jõustamist
ning Majandusministeeriumi ja Eesti Panga vahel esinenud lahkavamus.¹²³
Tabelisse koguti kõik arhiveeritud Eesti Panga valuutakomisjoni poolt valuuta
erikomisjoni koosolekutele kinnitamiseks saadetud otsused valuutataotluste
aktsepteerimise kohta.¹²⁴

Meetme rakendamist vaadeldakse kümnendi lõikes. See peaks esile tooma
võimalikud muudatused asutuste seisukohtades. Dünaamikat seisukohtade
muutustes kajastavad joonised, mis loodi Eesti Panga valuutakomisjoni otsus-
tele tuginedes. Dünaamika illustreerivaks edasiandmiseks töötati läbi Tabelis 1
esitatud erikomisjoni saadetud valuutakomisjoni otsused.¹²⁵

---

¹²¹ Mõlema riigi väliskaubanduse käibe dünaamika demonstreerimiseks kasutatud arvand-
med on esitatud lisas 7. Läti impordi ja ekspordi osakaalu dünaamika demonstreerimiseks
kasutatud arvandmed on esitatud lisas 8.

¹²² Eesti sõdadevahelist kaubanduspoliitikat kirjeldav Pihlamägi monograafia peatub teemal
paari lausega. Vt. nt. **Maie Pihlamägi**. Väikeriik maailmaturul, lk. 123. Paari lausega veel nt.
Valner Krinal, Otto Karma, Herbert Ligi, Feliks Sauks. Eesti NSV majandusajalugu. –
Valgus, Tallinn, 1979, lk. 141; **Otto Karma**. Eesti Vabariigi majanduspoliitika, lk. 109.

¹²³ Asutuste kirjavahetus on Majandusministeeriumi fondis 969.

¹²⁴ Materjal on Majandusministeeriumi fondis 969 ja Eesti Panga fondis 1790.

¹²⁵ Valuutataotluste aktsepteerimise dünaamika demonstreerimiseks kasutatud arvandmed
on esitatud lisas 9.

Tabel 1. Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid valuutataotluste kohta ajavahe-
mikul 1932–1938.¹²⁶

	Protokollitud koosolekud
1932	12
1933	47
1934	44
1935	49
1936	25
1937	49
1938	37
Kokku	263

Paralleelselt valuutakontrolli rakendamisega analüüsiti ka väliskaubanduse käibe dünaamikat.¹²⁷

Artiklis kirjeldatakse ka valuutakontrolli mõju ühiskonnale üldisemalt.

---

¹²⁶ Esimesed andmed on 27. septembrist 1932. 1936. aasta kohta doktoritöös andmed alates 30. juunist.

¹²⁷ Dünaamika kujundamisel on aluseks Rahvasteliidu ülevaated, vt. viide 100. Väliskaubanduse käibe dünaamika demonstreerimiseks kasutatud arvandmed Eesti kohta on esitatud lisas 2.

2. ARTIKLID

3. DOKTORITÖÖ PÕHITULEMUSED

Käesoleva töö uurimisvaldkonnaks on mittetariifsete meetmete rakendamine 1930. aastatel Eesti Vabariigi näitel. Vaatamata nende meetmete ulatuslikule mõjule rahvusvahelises kaubanduses on väliskaubanduspoliitika narratiiv valdavalt tollipoliitikakeskne. See lähenemine võib anda hinnangute kujundamiseks ekslikke sisendeid. Näiteks Eestis tariifimäärasid 1930. aastatel küll tõsteti, kuid mitte sellises ulatuses, mis annaks alust väita, et see riigi väliskaubandus- ja majanduspoliitikat oluliselt mõjutas.¹²⁸ Mittetariifsete meetmete analüüs muudab pilti oluliselt.

Tuginedes olemasolevale kirjandusele mittetariifsete meetmete kohta, saab tõdeda, et need muutusid rahvusvahelises kaubanduses peamisteks tööriistadeks kaubanduspoliitika elluviimisel just 1930. aastatel.¹²⁹ Senine kirjandus nende rakendamise kohta ajaloolises perspektiivis pole aga tuginenud mittetariifsete meetmete komplekssele käsitlusele ning seetõttu pole olnud võimalik anda eri riikide 1930. aastate väliskaubandus- ja majanduspoliitikale terviklikumat hinnangut. Senini on historiograafias hinnanguid nende rakendamise kohta üksikute eranditega antud valdavalt mõnele konkreetsele meetmele tuginedes.¹³⁰ Iseloomulik on ka kirjeldav vorm, mis tutvustab erinevate meetmete olemust, ent jätab nende üldise mõju analüüsimata.¹³¹

Ühe enam levinud seisukohana näidatakse paljudes uurimustes, et valuutakontrolli rakendasid enamasti riigid, kes ei järginud Ühendkuningriigi sammu rahvusvaluuta devalveerimisel 1931. aastal.¹³² Käesolevas doktoritöös analüüsiti valuutakontrolli rakendamist lisaks Eestile ka Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis, Norras ja Taanis. Balti riikides ja Taanis kehtestati valuutakontroll pärast naelsterlingi devalveerimist, Rootsi ja Norra devalveerisid rahvusvaluuta vahetult pärast Ühendkuningriiki, Soome väikese viivitusega ja valuutakontrolli ei kehtestanud. Käesolevas doktoritöös näidatakse, et neljas valuutakontrolli rakendanud riigis lahendati devalveerimise küsimus erinevalt: Taani devalveeris rahvusvaluuta 1931. aastal sarnaselt teistele sterlingbloki riikidele, Eestis

---

¹²⁸ Tariifimäärade üldine tase oli Eestis 1927. aastal 54%, 1931. aastal 59.3% ja 1938. aastal 62.7% (**Endel Krepp**. Measurement of tariff levels and tariff levels in the Baltic states. – Apophoreta Tartuensia. Toim. **Jaan Olvet-Jensen**. Societas Litterarum Estonica in Svecia, Stockholm, 1949, lk. 291).

¹²⁹ **Jeffrey G. Williamson**, **Michael A. Clemens**. Closed jaguar, open dragon: comparing tariffs in Latin America and Asia before World War II. – National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2002, lk. 2; **Douglas A. Irwin**. Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective. – New Dimensions in Regional Integration. Toim. **Jaime D. Melo** ja **Arvind Panagariya**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, lk. 111.

¹³⁰ **Douglas A. Irwin**, **Barry Eichengreen**. The slide to protectionism in the great depression: who succumbed and why? – The Journal of Economic History 2010, kd. 70, nr. 4, lk. 871–897.

¹³¹ Nt. **Maie Pihlamägi**. Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004.

¹³² **Douglas A. Irwin**, **Barry Eichengreen**. The slide to protectionism.

viivitati devalveerimisega 1933. aastani, Läti devalveeris lati 1936. aastal ning Leedus jäi litt devalveerimata. Seega, Taani ja Eesti devalveerisid rahvusvaluuta kriisiaastatel, kuid rakendasid samas ka valuutakontrolli.¹³³ Selle põhjuseks peetakse Taani puhul põllumajandussaaduste suurt osakaalu ekspordis; paljud tariifid ja kvoodid suunati just põllumajandustoodetele. 1931. aasa lõpus nõuti juba suurema osa Taani importkaupade puhul valuutavahetuse luba.¹³⁴ Taani muutus ühest Euroopa liberaalseima majandusega riigist iseenda vastandiks – lääneriikide hulgas üheks enim majanduselu reguleerivaks riigiks. Läti järgis devalveerimisküsimuses Prantsusmaad; latt devalveeriti vahetult pärast franki, s.t. alles 1936. aastal.¹³⁵ Analüüs seitsme riigi näitel otseselt seega ei kinnita ega lükka ka ümber senini edastatud seisukohta, et valuutakontrolli rakendasid enamasti riigid, kes rahvusvaluutat ei devalveerinud. Neljast riigist kolmes, kus valuutakontrolli rakendati, devalveeriti ka rahvusvaluuta. Seda järeldust tuleks rakendada laiemas rahvusvahelises võrdluses. Põhjalikumalt tuleks analüüsida valuutade devalveerimise ning valuutakontrolli mitterakendamise korrelatsiooni 1930. aastate lõikes ka teistes riikides. Küll aga leidis kinnitust seisukoht, et riigid, kes ei rakendanud valuutakontrolli, devalveerisid rahvusvaluutat varakult.¹³⁶

Eesti otseselt teiste riikide samme devalveerimisel ei järginud ja jättis ka pärast 1933. aasta keskpaika, pärast krooni allahindamist jõusse valuutakontrolli, aga ka rea teisi mittetariifseid meetmeid. Neid rakendati nüüd edasi pigem teistel eesmärkidel kui rahvusvaluuta kaitse.

Vahetult pärast Ühendkuningriigi naelsterlingi devalvatsiooni 20. septembrist 1931. aastal kiiremas korras kehtestatud valuutakontrolli eesmärgiks oli esialgu Eesti krooni kaitse. Ühendkuningriigi samm avaldas otsest mõju Eesti Panga naelsterlingitest koosnevale valuutavarule, mis kahanes kolmandiku jagu. Suur krooni kattevara kaotus sundis Eesti rahapoliitika eest vastutajaid kiiresti otsuseid langetama ja kaks päeva pärast naelsterlingi devalveerimist võttis Eesti Panga juhatus vastu oma põhikirjavastase otsuse, mis nägi ette välisvaluuta müümist vaid neile, kes seda rahvamajanduse huvides kasutasid.¹³⁷ Pärast krooni devalveerimist 1933. aasta suvel valuutakontrolli eesmärk teiseses, muutes sobivaks vahendiks riigi kaubandushuvide elluviimisel.¹³⁸

Valuutakontrollile oli toeks litsentsisüsteem, mis kujutas endast riigi õigust jagada Majandusministeeriumi kaudu kaupade sisseveo lubasid väljavalitud ettevõtjatele. Mida vähem andis Majandusministeerium välja sisseveolitsentse, seda väiksem pidi olema ka importijate nõudlus välisraha järele Eesti Pangast.

¹³³ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. – *Scandinavian Economic History Review* 2015, kd. 63, nr. 2, lk. 184, 186.

¹³⁴ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen.** The slide to protectionism, lk. 879.

¹³⁵ **Viesturs P. Karnups.** The 1936 devaluation of the lat and its effect on Latvian foreign trade. – *Humanities and Social Sciences Latvia* 2012, kd. 20, nr. 1, lk. 56.

¹³⁶ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures, lk. 184.

¹³⁷ **Karl Stern.** Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. – *Ajalooline Ajakiri* 2017, kd. 159, nr. 1, lk. 83.

¹³⁸ Samas.

Erinevalt aga valuutakontrollist lähtuti litsentside andmisel ja litsentside alla minevate importartiklite litsentsinimekirjade koostamisel süsteemi sisseviimisest alates ka kaubanduslikest huvidest. Litsentsisüsteemi eesmärgiks oli selle rakendamisest alates vähendada importi, et sisseveetud kaupade asemel tarbitaks rohkem Eestis toodetut. Ilmekaks näiteks oli soov asendada olulise toiduainete kategooria importartikli heeringa import Eesti toiduga.¹³⁹ Vahetult pärast krooni devalveerimist hakkas litsentsisüsteemi mõju kaubavahetusele vähenema, kuna paljud importtooted arvati litsentsinimekirjast välja. 1930. aastate keskpaigast suunati aga ligikaudu 50% impordist litsentseerimisele. Nüüd rakendati süsteemi impordimahtude reguleerimiseks eri riikide lõikes. See tähendas, et litsentside andmisel püüti eelistada üht maad teisele. Varjatud eelistamisega püüti pidurdada importi riikidest, kellega kaubavahetus püsis pidevalt passiivsena, ja luua võimalus suunata importostusid riikidesse, kellega kaubandusbilanss oli aktiivne.¹⁴⁰

Eesti ekspordi edendamise eesmärgil tsentraliseeriti suur osa Eesti põllumajandustoodete väljaveost 1930. aastatel. Eestis tsentraliseeriti põllumajandustoodetest või, kanamunade, elusloomade, liha ja lihasaaduste ning toornahkade väljavedu. Tegelikuses muutus suur osa Eesti ekspordist sellega monopoliiseerituks, sest põllumajandustoodete osakaal ekspordis oli suur.¹⁴¹ Riiklikult korraldatud müügivõrgustik pidi kaasa aitama eksporttoodangu efektiivsemale turustamisele. Iseloomuliku käitumisjoonena ei loobunud riik seega ka ekspordi tsentraliseerimisest kui kriisiabinõust pärast majandussurutist; tsentraliseerimine sarnaselt litsentside kasutamisele hoogustus.

Kaubanduslikest huvidest oli kantud ka riigile oluliste põllumajandussaaduste ekspordi subsideerimine. Majanduskriisi ajal langes kõige enam põllumajandustoodete hind ja eesmärgiga kindlustada agaraarekspordi jätkamine hakkas riik oluliste põllumajandussaaduste väljavedu subsideerima. Krooni devalveerimine tugevdas Eesti põllumajandussaaduste konkurentsivõimet ja see lõi eelduse subsideerimise lõpetamiseks. 1933. aastal lõpetati peekoni, või ja munade ekspordi subsideerimine.¹⁴² Järgmisel aastal aga subsideerimine taastati ja alates 1930. aastate keskpaigast täiendati subsideeritavate saaduste nimekirja jooksvalt.¹⁴³

Intensiivsem mittetariifsete meetmete rakendamine võrreldes majanduslanguse aastatega näitab Eesti autoritaarse režiimi sümpaatiat proteksionismi suhtes. Eestis, nagu paljudes riikides 1930. aastatel, suhtuti positiivselt majanduslikku natsionalismi, mille ideoloogia rajajaks võib pidada neomerkantilist Friedrich Listi. Majanduslikku natsionalismi rakendasid 1930. aastatel paljud Ida-Euroopa autoritaarsed režiimid.

¹³⁹ **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia: In the Transverse Waves of International Economy and National Ideology. – Journal of Baltic Studies 2015, kd. 46, nr. 3, lk. 397.

¹⁴⁰ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures, lk. 186.

¹⁴¹ Samas, lk. 188.

¹⁴² Samas, lk. 186, 191.

¹⁴³ Samas, lk. 191.

Senises historiograafias on 1930. aastate kaubanduspoliitikat hinnatud valdavalt valuutakontrolli rakendamisele tuginedes ning jagatud riigid protektsionistlikumateks ja vabakaubandust pooldavamateks.¹⁴⁴ Käesoleva uurimuse teistsugune lähenemine 1930. aastate kaubanduspoliitikale (kompleksselt mittetariifseid meetmeid käsitledes) pakub aga uusi aspekte. Nimelt, kui vaadelda lähemalt riikide osalusmeetmeid kaubanduspoliitikas, tuleb jõuliselt esile sterlingblokki kuulunud Norra, Rootsi ja Soome kõrgem kartellistumise tase. Nende kolme riigi konkurentsipoliitikas suhtuti kartellide loomisesse positiivselt.¹⁴⁵ Tänapäeva kontekstis see liberaalse kaubanduspoliitikaga ei seostu. Kartellide tegevus, millel oli valitsuste heakskiit, soodustas maailmaturul eba-võrdsete konkurentsitingimuste teket ja aitas kaasa nende riikide toodete turustamisele teiste riikide arvelt.

Kõige laiahaardelisemad kartellid loodi sterlingbloki riikide paberisektoris. Norra, Soome ja Rootsi paberitootjad suutsid koos luua tugeva liidu, mida kartellistumise ulatuselt suutis ületada vaid Kanada.¹⁴⁶ Norra, kus senise historiograafia valguses viljeldi liberaalsemat kaubanduspoliitikat, oli 1920. aastatel esimesi riike, kus jõustati kartellide tegevust soodustavad õigusaktid.¹⁴⁷ Mittetariifsete meetmete kompleksne käsitus on seega igati põhjendatud, sest see võib anda aluse riikide kaubanduspoliitika ümberhindamiseks. Sarnast lähenemist tuleks kasutada ka teiste riikide puhul.

Seega, vaadeldes mittetariifsete meetmete rakendamist süsteemsemalt, saab Soome, Rootsi ja Norra näitel tõdeda, et senini hinnangutes liberaalsemat kaubanduspoliitikat esindanud ja valuuta kontrolli mitte rakendanud riikides võis protektsionism esineda teisel kujul. Kõigis kolmes riigis aidati kriisikümnendil kaubamahtude taastumisele kaasa maailmakaubanduses konkurentsi pärssiva omavahelise turgude jagamise poliitikaga.¹⁴⁸

Varasemates uurimustes esinevat seisukohta, et valuutakontrolli rakendanud riigid olid protektsionistlikumad, analüüsiti doktoritöös ka eri riikide väliskaubanduse mahtude dünaamikat võrreldes.

Kuigi maailmakaubanduse käive 1929. aastal veel kasvas, jäi 1928. aasta kõrgtasemeks nii Eestis kui Soomes. 1929. aastal saavutas käive tipu Lätis, Taanis, Rootsis ja Norras. Leedus langes käive esimest korda 1931. aastal. Ajavahemikul 1932–1934 moodustas Eestis väliskaubanduse maht püsivalt vähenemas, väärtuselises väljenduses 1928. aasta tasemest ligikaudu kolmandiku. Eesti ja

---

¹⁴⁴ Nt. **Douglas A. Irwin**. Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective. – *New Dimensions in Regional Integration*. Toim. **Jaime D. Melo** ja **Arvind Panagariya**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, lk. 109.

¹⁴⁵ **Sven-Olof Olsson**. Nordic trade cooperation in the 1930s. – *Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939*. Toim. **Sven-Olof Olsson**. Routledge, Abingdon, 2010, lk. 29.

¹⁴⁶ Samas, lk. 28.

¹⁴⁷ **Pål T. Sandvik, Espen Storli**. Confronting market power: Norway and international cartels and trusts, 1919–1939. – *Scandinavian Economic History Review* 2011, kd. 59, nr. 3, lk. 232.

¹⁴⁸ **Karl Stern**. Implementation of non-tariff measures, lk. 200.

Soome kaubanduskäive oli kuni 1932. aastani sarnase iseloomuga. Erinevalt Eestist oli aga Soomes 1933. aasta juba kasvuaasta. Eesti väliskaubanduskäive langes 1933. aastaks aga veerandini 1928. aasta tipust. Alla 40% 1928. aasta tasemest langes veel Läti ja Taani väliskaubandusmaht. Leedu langus on väiksem, kuid võrreldes teiste riikidega oli mahtude muutumine paariaastase viivitusega; tipp saabus 1930. aastal ning langus oli veel 1935. aastal. Siiski, erinevalt valuutakontrolli riikidest Eestist, Lätist ja Taanist tabas kriis Leedu väliskaubanduskäivet vähem. Leedu erandit mitte arvestades joonistub aga välja, et taastumine oli sterlingbloki riikides Soomes, Rootsis ja Norras kiirem kui valuutakontrolli riikides. Soome, Rootsi ja Norra väliskaubanduse maht saavutas 1937. aastaks 1928. aasta tasemest suurusjärgus kaks kolmandikku. Eesti, Läti ja Taani väliskaubanduse maht taastus samal ajavahemikul 1928. aasta tasemest suurusjärgus poole peale.¹⁴⁹

Lisaks oli kaubandusmahtude dünaamikat võimalik tänu 1930. aastate Eesti sisemajanduse kogutoodangu arvutuste olemasolule võrrelda ka Eesti ning sterlingbloki riikide majanduskasvu dünaamikaga.

Erinevalt väliskaubanduse käibe vaevalisest taastumisest sisemajanduse kogutoodang Eestis ja sterlingbloki riikides kümne aasta vältel kasvas. Maailma mastaabis oli olukord sarnane; kriisieelne tase saavutati majanduses tervikuna järk-järgult 1930. aastate keskpaigaks, samas kaubandusmahtude taastumine viibis. Riikide väliskaubanduskäibe ja sisemajanduse kogutoodangu dünaamika kõrvutamisel tuleb esile paar võrdlusemomenti. Teiste riikidega võrdluses nõrgema kaubamahtude taastumisega Taanis oli kõige tagasihoidlikum ka sisemajanduse kogutoodangu kasv. Tugevama väliskaubandusmahu taastumisega Norras oli majanduskasv teistest kiirem. Valuutakontrolli rakendanud Eesti era-kordsus seisnes nõrgemas väliskaubandusmahu kasvus kui sterlingbloki riikides, kuid sisemajanduse kodutoodangu kasv oli võrdväärne 1930. aastatel märkimisväärset kasvu näidanud Rootsi ja Soomega.¹⁵⁰

Käesoleva doktoritöö eesmärgiks oli ka analüüsida mittetariifse meetme rakendamise efektiivsust olulise importkaubaartikli heeringa näitel.

1930. aastal vähenes järsult toiduainete kategoorias olulise kaubaartikli heeringa import. 1925. ja 1926. aastal moodustas heeringa import 3,4% Eesti impordi kogumahust, veel 1931. aastal, mil põllumajandustoodete ja kalatoodete hinnad olid maailmaturul langenud, 1,3%, kuid 1932. aastal vaid 0,3%.¹⁵¹

Eestis, kus rahvusvaluutat esialgu ei devalveeritud, otsustati ülehinnatud valuutast tuleneda võiva negatiivse mõju vastu väliskaubanduse bilansile vastu seista proteksionistlike meetmetega. Ühe kaubanduspoliitilise sammuna püüti takistada selliste artiklite importi Eestisse, mida oli võimalik asendada kodumaise tootanguga. Nii osutus üheks väljavalitud kaubaartiklikaks ka heeringas. Esimese võimalusena tuli kõne alla kiirelt efekti andev tollimäärade tõstmine.

---

¹⁴⁹ Samas, lk. 191–192.

¹⁵⁰ Samas, lk. 198–199.

¹⁵¹ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004, lk. 214.

1931. aastal esitatigi parlamendile seaduseelnõu, mis nägi ette radikaalse tariifimäärade tõstmise. Tollimaksude tõstmise soov kandis endas ka raha- ja fiskaalpoliitilist eesmärki. Eelnõuga sooviti riigieelarvesse lisatulu teenida ja välisvaluutat kokku hoida. Valuuta kokkuvõtteid pidi tulenema tõusnud sisseveotollimaksudest, mis andnuks kalli importtoodangu ees eelise odavamale kodumaisele toodangule. Kui aga lõpuks jõuti tollipõhitariifide seaduse muutmise seaduse vastuvõtmiseni, jäi heeringa minimaaltariif bruto kilogrammilt muutmata.¹⁵² Seega, radikaalse iseloomuga tariifimäärade tõstmise plaan heeringa osas ei realiseerunud ning tollipoliitika ei saanud olla heeringa impordi languse põhjuseks.

Üheks tariifimäärade tõusu takistavaks teguriks oli kohati kramplik enamsoodustusrežiimi põhimõtte järgmine, mis kohustas nimetatud põhimõttega ennast sidunud riike tollimäärasid mitte tõstma. Proteksionismi kasvu see siiski ei pidurdanud ja riigid vaatasid tariifimäärade lihtsalt mööda, rakendades mittetariifseid meetmeid kodumaise toodangu kaitseks. 1931. aasta lõpus võttis Eesti parlament vastu „Kaupade sisseveo korralduse seaduse“. Seaduse §1 sätestas, et valitsusel oli õigus üksikute kaupade kohta maksma panna riiklik sisseveo ainuõigus.¹⁵³ See tähendas litsentsisüsteemi kehtestamist Eestis. Kaubarühmade üle kehtestati litsentsisüsteem „Kaupade sisseveo korralduse seaduse teostamise määruks“, mida regulaarselt täiendati. 1932. aasta määruksiga läks litsentsisüsteemi alla ka heeringa import. Selle sammuga sai valitsus õiguse hakata heeringa impordi kogust reguleerima.¹⁵⁴

Kaubandusstatistikas tähendas litsentsisüsteemi rakendamine väliskaubandusmahtude vähenemisele kaasa aitamist.¹⁵⁵ 1932. aastal kukkus väliskaubanduse käive 1931. aastaga võrreldes jooksevhindades 132,3 miljonilt kroonilt 79,5 miljonile kroonile. Kaupade sisseveo korralduse seaduse raames anti litsentse rohkem nende kaupade sisseveoks, mida Eestis ei toodetud. Kuivõrd heeringat võis edukalt asendada kodumaine toidukaup, otsustati ka heeringa import litsentseerida. Uue korra tingimustes on näha, kuidas heeringa import 1932. aastal kokku kuivas. 1931. aastal imporditi heeringat 0,8 miljoni krooni väärtuses, 1932. aastal 0,1 miljoni krooni väärtuses.¹⁵⁶

Seega, heeringa näitele tuginemine demonstreerib ilmekalt, kuidas mittetariifsete meetmete rakendamine asendas 1930. aastatel efektiivselt tollimaksu. Tulemus kinnitab, kui oluliseks kujunesid tariifimäärade kõrval mittetariifsed meetmed, ja see annab põhjuse uurida mittetariifsete meetmete rakendamise efektiivsust laiemal rahvusvahelisel tasandil. Rahvusvahelisel tasandil on senini rohkem tähelepanu pööratud tollimäärade mõjule kaubanduses, edaspidi tuleks uurida ka mittetariifsete meetmete mõju rahvusvahelisele kaubandusele.

¹⁵² **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia, lk. 398.

¹⁵³ Samas, lk. 397.

¹⁵⁴ Samas.

¹⁵⁵ Täpsemalt litsentsisüsteem koos valuutakontrolliga. Ministeeriumi litsentside jagamist mõjutas valuutakontroll. Kui valuuta kokkuvõtteid peeti heeringate impordist olulisemaks, ei pruukinud ettevõtja sisseveoks luba saada.

¹⁵⁶ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, lk. 216.

Heeringa impordi kasv 1933. aastal näitab aga, kuidas Eestil tuli mittetariifsete meetmete kasutamisel arvestada oluliste kaubanduspartnerite huvidega.

Suurem osa heeringa impordist Eestisse tuli Ühendkuningriigist – Eesti kõige olulisemalt eksportpartnerilt. 1931. aastal imporditi soolatud heeringaid saareriigist 782 000 krooni väärtuses¹⁵⁷, 1932. aastal 103 000 krooni väärtuses.¹⁵⁸ Seega, valdav osa sisseveetud heeringast pärines Ühendkuningriigist.

1933. aasta suvel jõustus määrus, mis tühistas Ühendkuningriigi survele heeringate sisseveo litsentside alusel. Ühendkuningriik nõudis 1933. aasta juunis, et Eesti kõrvaldaks kiiresti kõik takistused heeringa sisseveolt. Eestit sai survestada Ühendkuningriigi turu olulisusega Eesti eksportijatele. Kahe riigi vahel sõlmitigi 15. juulil 1933 nn. heeringaleping. Leping jõustus 22. juulil, s.o. on kuupäeval, mil määrusega kaotati heeringas litsentsisüsteemi alla kuuluvate kaupade nimekirjast.¹⁵⁹

Eestil, kelle kogueksportid moodustas kaupade väljavedu Ühendkuningriiki ligikaudu kolmandiku, oleks keeruline olnud 1933. aasta heeringalepingut ja 1934. aasta kaubanduslepingut mitte sõlmida. Ühendkuningriigi surveta oleks võinud heeringa import olla oluliselt piiratum.¹⁶⁰ Selliseks seisukohaks annab põhjust litsentsisüsteemi alla kuulunud kaupade osakaalu kasv koguimpordis 1930. aastate keskel. Pärast litsentsikaupade osakaalu langust koguimpordis 1933. aastal 30,9%-le, hakkas see 1934. aastast kasvama. 1934. aastal moodustas litsentsikaupade osakaal 36,2% koguimpordist, ajavahemikul 1935–1938 ligikaudu poole koguimpordist. Seejuures oli toidu- ja maitseainete sissevedu kaubarühmadest enim sisseveolubadega piiratud. Litsentsi abil hoiti toidu- ja maitseainetest pidevalt üle 70% kontrolli all.¹⁶¹

Seega, soovides hoida tugevat eksportpositsiooni, tuli Eestil mittetariifsete meetmete rakendamisel arvestada oluliste kaubanduspartnerite huvidega ja vajadusel loobuda juba kehtestatud meetmetest. Kindlasti sobib see järeldus kaubanduspoliitikale tervikuna, sest Ühendkuningriigi tahtmine jäi peale ka heeringa tariifimäärade osas. Väikeriigi võimalused iseseisva kaubanduspoliitika teostamisel väärivad senisest suuremat tähelepanu rahvusvahelisel tasandil. Uurimist ootavad küsimused, millised olid 1930. aastatel väikeriikide võimalused viia ellu iseseisvat kaubanduspoliitikat ja milliseid meetmeid selleks kasutati.

Eesmärgipärasem ja efektiivsem oli Eestil rakendada mittetariifseid meetmeid kaubavahetuses riikidega, kellega kaubandusbilanss oli negatiivne või kellega kaubavahetus oli muul põhjusel ebasoosingu. Läti osakaal Eesti välis-kaubanduses oli 1930. aastatel oluliselt väiksem kui tänapäevane suurusjärg 10%. 1930. aastate alguse paarilt protsendilt kasvas see 1933. ja 1934. aastaks

---

¹⁵⁷ Vt. viide 92.

¹⁵⁸ Samas.

¹⁵⁹ **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia, lk. 403.

¹⁶⁰ Samas, lk. 403–404.

¹⁶¹ **Arkadi Rannes.** Litsentsisüsteem ja Eesti importkaubandus. – Konjunktuur 1939, kd. 5, nr. 4/5, lk. 233.

üle viie protsendi, pärast mida tuli langus. Enne Teise maailmasõja puhkemist oli Läti osakaal Eesti väliskaubanduse käibes koguni alla protsendi.¹⁶²

Käesolevas doktoritöös demonstreeritaksegi, kuidas mittetariifsete meetmete rakendamise näitel Eesti-Läti kaubavahetuse dünaamika kümnendi lõikes muutus.

Pärast Ühendkuningriigi sammu nael devalveerida viisid nii Eesti kui Läti kiiremas korras sisse valuutakontrolli ja litsentsisüsteemi. Kuna mõlemas riigis jäi esialgu rahvusvaluuta devalveerimata, langes nende kaupade konkurentsivõime valuuta devalveerinud riikide turgudel ja see soosis teatud määral omavahelist kaubavahetust.¹⁶³ Kümnendi haripunktiks omavahelises kaubanduses olid 1933. ja 1934. aasta. Krooni devalveerimine 1933. aasta suvel soosis Eesti eksporti kalli valuutaga Lätisse ja Eesti Pank ei teinud takistusi valuutatehinguteks Lätiga.¹⁶⁴ See eeldas omakorda, et soosiv suhtumine oli ka litsentside andmisel Lätiga kauplemisel.

1930. aastate teisel poolel aga kahe riigi kaubavahetus vähenes. Eesti positiivne kaubandusbilanss Lätiga tõi kaasa Läti kliiringvõla ja meetmed selle vähendamiseks jahutasid Eesti kaubandushuvi lõunanaabri suunal.¹⁶⁵ 1936. aastal devalveeriti lattu ja sellega kadus Eesti tootel ka konkurentsieelis Lätis turul. Samal aastal oli Eesti kaubavahetus Lätiga selgelt passiivne. Ebasoodsasse olukorda sattunud Eesti reageeris 1937. aastal varasematest kaubalepingutest taganemisega. Samal ajal toimus Eesti lähenemine Soomele, kellele anti samasoodustused, mis seni olid reserveeritud Lätile ja Leedule.¹⁶⁶

Eesti käitumine demonstreerib 1930. aastatel valitsenud hoiakut, kus kaubavahetust suunati riikidesse, kellega oli tasakaalus või positiivne kaubabilanss. Sellise võimaluse manööverdamiseks andis litsentsisüsteem koos valuutakontrolliga.¹⁶⁷

Doktoritöö viimaseks eesmärgiks oli uurida valuutakontrolli näitel, kuidas toimus mittetariifse meetme jõustamine, kuidas see igapäevaselt toimis, millised olid meetme seosed väliskaubanduse näitajatega ja mis probleeme selle rakendamisel esines.

Tulenevalt rahaturul kujunenud olukorrast kehtestati valuutakontroll Eestis kiirustades. Pärast Ühendkuningriigi naela devalveerimist hakkas kiiresti kahanema Eesti krooni kattevara ja riigi rahandusjuhid otsustasid kiireloomuliselt ja Eesti Panga põhikirja eirates kattevara edasise vähenemise nimel rakendada valuutakontrolli.¹⁶⁸

Algaastatel ei olnud kontrolli rakendamine sujuv. Kiireloomuline rakendamine ja eelneva selgitustöö puudumine põhjustasid palju probleeme nii ette-

¹⁶² **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, lk. 220, 222.

¹⁶³ **Karl Stern.** Concerning Estonian-Latvian Trade Relations during the 1930s. – Humanities and Social Sciences Latvia 2016, kd. 24, nr. 2, lk. 51.

¹⁶⁴ Samas.

¹⁶⁵ Samas, lk. 54–55.

¹⁶⁶ Samas, lk. 56.

¹⁶⁷ Samas, lk. 58.

¹⁶⁸ **Karl Stern.** Valuutakontrolli rakendamine Eestis, lk. 83.

võtjatele kui ka eraisikutele, kes valuutat vajasid. Palju erimeelsusi esines esimestel aastatel Eesti Panga ja Majandusministeeriumi vahel. Viimane jagas importööridele kauba sisseveoks lube, kuid sageli ei soovinud Eesti Pank vaatamata sisseveolubade olemasolule valuutat kauba eest maksmiseks müüa. Põhjusks toodi krooni kattevara madal seis.¹⁶⁹

Valuutakontroll mõjutas peaaegu kõiki, kel välisvaluutat võis vaja minna. Tulenevalt määrusest võis valuutat osta ja müüa ainult Eesti Pank ja litsentsiga üksikud krediitiasutused. Erandina oli lubatud ilma Eesti Panga loata väljasõidul Eesti piiridest kaasa võtta välismaksevahendeid 50 krooni ulatuses. Nii tuli põhjendada ka suhteliselt väiksemates kogustes valuuta ostmist.¹⁷⁰

Krooni devalveerimise järgselt hakkas ministeeriumi ja keskpanga koostöö paremini sujuma. Seda demonstreerivad otsused valuutataotluste aktsepteerimise kohta. Kui 1932. aastal aktsepteeriti taotlusi hinnanguliselt 80% ulatuses, siis pärast devalveerimist hinnanguliselt üle 90% taotlustest. Alates 1935. aastast aktsepteeriti peaaegu kõik taotlused. Taotluste maht 1930. aastate teisel poolel omakorda ligi kahekordistus. Suurennes ka krooni kattevara ja panga valuutapoliitika muutus liberaalsemaks.¹⁷¹

Oluliseks kriteeriumiks valuuta andmisel importööridele sai pärast devalveerimist lähteriigi kaubandusbilanss Eestiga. Valuutat said kergemini kaupmehed, kes tõid kaupa riikidest, kellega Eestil oli positiivne kaubandusbilanss. 1930. aastate ekspordi ja impordi kõrvutamine näitab, et üldjoontes suutis Eesti kaubandustasakaalu ka hoida.¹⁷²

Samas oli valuutakontrollil pärssiv mõju väliskaubandusele. Riikides, kus valuutakontrolli rakendati, taastusid kaubandusmahud 1930. aastate teisel poolel vaevalisemalt kui riikides, kus kontrolli ei rakendatud.¹⁷³

Doktoritöös leidis Taani erandiga kinnitust hüpoteesi, et mittetariifsete meetmete rakendamine oli Eestis 1930. aastatel ulatuslik – ületades selles osas kõiki sterlingbloki riike ja sarnanedes samuti devalveerimist vältinud Läti ja Leeduga – ning nende rakendamine süvenes kümnendi vältel. Eesti jõustas 1930. aastate alguses litsentsisüsteemi ja valuutakontrolli, mitmete põllumajandustoodete subsideerimise ja müügivõrgu tsentraliseerimise. Pärast majanduslangust 1930. aastate keskepaigast rakendati kriisiaastatel kehtestatud meetmeid veel ulatuslikumalt. Mittetariifseid meetmeid rakendati ka sterlingblokki kuulunud Soome, Norra ja Rootsi majanduses, ent vähem ulatuslikult kui Eestis. Hüpoteesi ei saanud kinnitust Taani osas, mis kuulus samuti sterlingblokki, kuid rakendas mittetariifseid meetmeid sarnases ulatuses Eesti, Läti ja Leeduga.

Ülaltoodud tulemused rikastavad nii Eesti kui rahvusvahelist majandusajaloo historiograafiat mitmeti ja loovad eelduseid edasiseks uurimistööks. Lisaks põhitulemustes esitatud ettepanekutele edasiseks uurimistööks, mis

---

¹⁶⁹ Samas, lk. 98.

¹⁷⁰ Samas, lk. 85, 98.

¹⁷¹ Samas, lk. 98.

¹⁷² Samas.

¹⁷³ Samas.

toonitasid rahvusvahelise panuse olulisust, tuleks edasi uurida ka mittetariifsete meetmete rakendamist Eesti-keskselt.

Esiteks, doktoritöö mahupiirangu tõttu jäi fookusest välja süsteemse hinnangu andmine mittetariifsete meetmete rakendamise mõjule Eesti väliskaubandusele ja majandusele tervikuna. Mõju hindamiseks tuleks analüüsida meetmete rakendamist eri toodete lõikes. Lisaks doktoritöös vaatluse all olnud heeringa impordile tuleks seega analüüsida ka teiste toodete sisse- ja väljavedu. Mõju hindamine on vajalik, kuna see annab poliitikate elluviijatele teavet eri meetmete efektiivsuse kohta.

Teiseks vääriks teema edasiarendamist Eesti riigi väliskaubanduspoliitika võrdleva tervikuurimuseni. Senini on Eesti kaubanduspoliitikat kajastatud valdavalt artiklites, mis käsitlevad kaubanduspoliitika ühte või paari tahku. Terviklikumalt, kuid Eesti-keskselt kirjeldab oma monograafias Eesti väliskaubandust kahe sõja vahelisel perioodil majandusajaloolane Maie Pihlamägi. Taasiseseisvunud perioodi kohta pole aga tagasivaatavat uurimust senini kirjutatud. Eesti Vabariigi kaubanduspoliitika tervikuurimus oleks vajalik, sest see võimaldaks võrrelda poliitikat iseseisvusperioodil, aastail 1918–1940, okupeeritud perioodil, iseseisvuse taastamise järel kuni 2004. aastani ja alates 2004. aastast, mil Eesti liitus Euroopa Liiduga. Kaubanduspoliitika ja väliskaubanduskäibe dünaamika võrdlus eri ajastutel võimaldaks anda hinnanguid erinevate poliitikate efektiivsusele.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Arhiivimaterjalid

Rahvusarhiiv

ERA.31. Riigikantsleil.
ERA.80. Riigikogu I–V koosseis.
ERA.891. Kaubandus-Tööstuskoda ja allasutused.
ERA.957. Välisministeerium.
ERA.969. Majandusministeerium.
ERA.1790. Eesti Pank.
ERA.1831. Riigi Statistika Keskbüroo.
ERA.3089. Eesti Panga Valga osakond.

Publitseeritud allikad

Euroopa Liidu Teataja. Luksemburg, 2015.
Maa Hääl: maarahva ajaleht. Tallinn, 1935.
Postimees. Tartu, 1937–1939.
Riigi Teataja. Tallinn, 1931–1937, 1999.

Statistikakogumikud

Eesti arvudes. 1934. a rahvaloenduse mälestuseks. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1934.
Eesti majandus. Väliskaubandus. Vihk XI–XXI. Tallinn: Riigi Trükikoda, 1928–1939.
Statistical Year-Book of the League of Nations. Geneva: League of Nations, 1930–1940.

Kasutatud kirjandus

Andersen, Kristen. *Rettens stilling til konkurranseregulerende sammenslutninger og avtaler.* Oslo: Tanum, 1937.

Arusaar Kelli; Klesment, Martin; Valge, Jaak. *Eesti rahvastiku majandustegevuse näitarve XX sajandil.* Tallinn: Eesti Kõrgkoolidevaheline Demouuringute Keskus, 2007.

Beghin, John C. *Nontariff Barriers.* Iowa: Iowa State University, 2006.

Bown, Chad P.; Irwin, Douglas A. *The GATT's starting point: tariff levels circa 1947.* Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2015.

Chernyshoff, Natalia; Jacks, David S.; Taylor, Alan M. Stuck on gold: real exchange rate volatility and the rise and fall of the gold standard, 1875–1939. *Journal of International Economics* 77, nr. 2, 2009, lk. 195–205.

Clemens, Michael A.; Williamson, Jeffrey G. Why did the tariff-growth correlation reverse after 1950? *Journal of Economic Growth* 9, nr. 1, 2004, lk. 5–46.

Commercial Policy in the Interwar Period: International Proposals and National Policies. Geneva: League of Nations, 1942.

Deardorff, Alan V.; Stern, Robert M. *Measurement of Non-tariff Barriers.* OECD Economics Department Working Papers, Paris: OECD Publishing, 1997, lk. 54–57, <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/568705648470.pdf?expires=1487630608&id=id&accname=guest&checksum=96138D72633ADC8CF29825422FA64399> (20.02.2017).

- Eellend, Johan.** Agrarianism and modernization in inter-war Eastern Europa. Toim. **Wawrzeniuk, Pjotr.** *Societal Change and Ideological Formation among the Rural Population of the Baltic Area 1880–1939*. Huddinge: Södertörns högskola, 2002, lk. 35–56.
- Eichengreen, Barry.** *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939*. New York: Oxford University Press, 1992.
- Elango, Õie; Ruusmann, Ants; Siilivask, Karl.** *Eesti maast ja rahvast. Maailmasõjast maailmasõjani*. Tallinn: Olion, 1998.
- Espeli, Harald.** Prelude to extreme protectionism? Norwegian agricultural protectionism in a West-European context, 1850–1940. *Scandinavian Economic History Review* 53, nr. 3, 2008, lk. 209–229.
- Friedman, Philip.** *The Impact of Trade Destruction on National Incomes*. Gainesville: The University Presses of Florida, 1974.
- Fure, Odd-Bjørn.** *Mellomkrigstid 1920–1940. Norsk Utenrikspolitikks historie. Bind 3*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- Grytten, Ole H.** Norwegian policy response to the international economic disintegration during the inter-war years. Bergen: Norges Handelshøyskole, 2002, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/163298/dp2002-23.pdf?sequence=1> (20.02.2017).
- Grytten, Ole H.** Why was the Great Depression not so great in the nordic countries? Economic policy and unemployment. Bergen: Norges Handelshøyskole, 2006, <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/163304/dp2006-24.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (20.02.2017).
- Haaland, Anders.** *Den norske trustloven 1913–1939: Trustlovens historie frem til 1926*. Working paper nr. 6/1992, Bergen, 1992.
- Haberler, Gottfried.** *Quantitative Trade Controls: Their Causes and Nature*. Geneva: League of Nations, 1943.
- Hedlund, Stefan; Lundahl, Mats.** *Beredskap eller protektionism? En studie av beredskapsmålet i svensk jordbrukspolitik*. Malmö: Liber Förlag, 1985.
- Heikkinen, Sakari.** *Papper ut i världen: Finska pappersbruksföreningen – Finnapp 1918–1996*. Helsingfors: Otava, 2000.
- Irwin, Douglas A.** Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective. Toim. **Melo, Jaime D.; Panagariya, Arvind.** *New Dimensions in Regional Integration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, lk. 90–119.
- Irwin, Douglas A.** *Peddling Protectionism: Smoot-Hawley and the Great Depression*. Princeton: Princeton University Press, 2011.
- Irwin, Douglas A.; Eichengreen, Barry.** The slide to protectionism in the great depression: who succumbed and why? *The Journal of Economic History* 70, nr. 4, 2010, lk. 871–897.
- Jacks, Davis S.** New results on the tariff-growth paradox. *European Review of Economic History* 10, nr. 2, 2006, lk. 205–230.
- Janusson, Juhan; Joa, Hans; Krepp, Endel; Rannes, Arkadi; Asper, Vilma; Reiman, Hugo.** *Eesti majandus ja selle areng Eesti iseseisvuse aastail*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1937.
- Joa, Hans.** Põllumajanduse toetuspoliitika eesmärgid ning meetodeid. *Konjunktuur* 4, nr. 10/11, 1938, lk. 585–593.
- Just, Flemming.** *Landbruget, staten og eksporten 1930–1950*. Esbjerg: Sydjysk Universitetsforlag, 1992.

- Jörgensen, Hans.** Competition and market: Swedish views of Estonia's agricultural development and butter export 1918–1939. *Acta Historica Tallinnensia* 3, nr. 1, 1999, lk. 109–129.
- Kahk, Juhan; Tarvel, Enn.** *An Economic History of the Baltic Countries*. Stockholm: Studia Baltica Stockholmiensia. Almqvist & Wiksell International, 1997.
- Kalela, Jorma.** *Pulapolitiikkaa: valtion talous- ja sosiaalipoliitikka Suomessa lama-vuosina 1929–1933*. Helsinki: Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, 1987.
- Karma, Otto.** *Eesti Vabariigi majanduspoliitika: kaks aastakümnet 1919–1939*. Tallinn: Umara Kirjastus, 1999.
- Karnups, Viesturs P.** Latvia and India: economic relations 1918–1940. *Humanities and Social Sciences Latvia* 23, nr. 2, 2015, 37–47.
- Karnups, Viesturs P.** Latvian foreign trade with the Scandinavian countries 1920–1940. Doktoritöö kokkuvõte, Lāti Ūlikool, 2004.
- Karnups, Viesturs P.** Latvian and Turkish economic relations 1918–1940. *Humanities and Social Sciences Latvia* 22, nr. 1, 2014, lk. 20–30.
- Karnups, Viesturs P.** Latvian-Japanese economic relations 1918–1940. *Humanities and Social Sciences Latvia* 24, nr. 1, 2016, lk. 38–50.
- Karnups, Viesturs P.** The 1936 devaluation of the lat and its effect on Latvian foreign trade. *Humanities and Social Sciences Latvia* 20, nr. 1, 2012, lk. 49–62.
- Klesment, Martin.** Eesti majandusarengu dünaamika näitajaid sõdadevahelisel perioodil. *Tuna* 38, nr. 1, 2008, lk. 25–37.
- Klesment, Martin.** Eesti väliskaubanduspoliitikast kahe maailmasõja vahelisel perioodil (Eesti-Saksa kaubandussuhete baasil). *Ajalooline Ajakiri* 33, nr. 1, 2000, lk. 81–88.
- Krepp, Endel.** Measurement of tariff levels and tariff levels in the Baltic states. Toim. **Olvet-Jensen, Jaan.** *Apophoreta Tartuensia*. Stockholm: Societas Litterarum Estonica in Svecia, 1949, lk. 284–294.
- Krikščiūnas, Jurgis.** *Agriculture in Lithuania*. Kaunas: The Lithuanian Chamber of Agriculture, 1938.
- Krinal, Valner; Karma, Otto; Ligi, Herbert; Sauks, Feliks.** *Eesti NSV majandus-ajalugu*. Tallinn: Valgus, 1979.
- Kuisma, Markku.** Government action, cartels and national corporations. The development strategy of a small peripheral nation during the period of crises and economic disintegration in Europe (Finland 1918–1938). *Scandinavian Economic History Review* 41, nr. 3, 1993, lk. 242–268.
- Kuusberg, Voldemar.** *Ülevaade Balti ja Skandinaavia riikide majanduselu arengust enne ja pärast Inglise £ langust. Majandus-statistiline ülevaade Eesti, Läti, Leedu, Taani, Soome, Norra ja Rootsi kohta 1930.–32. ja 1933. a. I poolaasta andmeil*. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, 1933.
- Kõll, Anu M.** *Peasants on the world market: agricultural experience of independent Estonia 1919–1939*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. Coronet Books Inc., 1994.
- Kõll, Anu M.; Valge, Jaak.** *Economic nationalism and industrial growth: State and industry in Estonia 1934–39*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm: Studia Baltica Stockholmiensia. Almqvist & Wiksell International, 1998.
- Larsen, Hans K.** *Danish exchange rate policy and the trades: the interwar experience*. XIV rahvusvaheline majandusajaloo kongress, Helsinki, 21–25 august 2006, <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Kryger.pdf> (20.02.2017).

- Latvian Chamber of Commerce and Industry.** Latvia's financial policy. *Latvian economic review: a quarterly review of trade, industry and agriculture* 2, nr. 6, 1937, lk. 5–12.
- Lehto-Sinisalo, Päivikki.** *The history of exchange control in Finland.* Helsinki: Bank of Finland, 1992, http://swopec.hhs.se/bofrdp/abs/bofrdp1992_003.htm (24.02.2017).
- Liepmann, Heinrich.** *Tariff levels and economic unity of Europe.* Edinburgh: George Allen & Unwin, 1938.
- Linkins, Linda A.; Arce, Hugh M.** *Estimating Tariff Equivalents of Nontariff Barriers.* Washington: U.S. International Trade Commission, 1994, kordus 2002, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/15855/1/wp94006a.pdf> (20.02.2017).
- Maddison, Angus.** *Monitoring the World Economy, 1820–1992.* Paris: OECD Development Centre, 1995.
- Madsen, Jakob B.** Trade barriers and the collapse of world trade during the Great Depression. *Southern Economic Journal* 67, nr. 4, 2001, lk. 848–868.
- Mereste, Uno.** *Majandusleksikon I. A-M.* Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2003.
- Mereste, Uno.** *Majandusleksikon II. N-Y.* Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2003.
- Meri, Georg.** Saksa väliskaubanduse organisatsioon ja Eesti eksport. *Konjunktuur* 1, nr. 3, 1934/35, lk. 224–232.
- McDonald Judith; O'Brien, Anthony P.; Callahan, Colleen.** Trade wars: Canada's reaction to the Smoot-Hawley tariff. *The Journal of Economic History* 57, nr. 4, 1997, lk. 802–826.
- Morell, Mats.** *De-globalization and regulation of the farm sector: Sweden in the interwar years.* XIV rahvusvaheline majandusajaloo kongress, Helsinki, 21–25 august 2006, <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Morell.pdf> (20.02.2017).
- Munthe, Preben.** *Truster og trustlov: en oversikt over sammenslutninger og avtaler i norsk næringsliv og en analyse av den norske trustkontrollens virksomhet.* Oslo: Norges Handelshøyskole, kordustrükk, nr. 9, 1954.
- Muuga, August.** Meie karjamajanduse arengut soodustanud riiklikke korraldusi. *Konjunktuur* 5, nr. 6/7, 1939, lk. 301–312.
- Muuga, August.** Seakasvatuse edendamise majanduslikke tulemusi. *Konjunktuur* 2, nr. 2, 1936, lk. 116–123.
- Nicita, Alessandro; Gourdon, Julien.** A preliminary analysis on newly collected data on non-tariff measures. Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series No. 53. Geneva: United Nations Publication, 2013.
- Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries. Developing Countries in International Trade Studies.* Geneva: United Nations Publication, 2013.
- Non-Tariff Measures: Evidence from Selected Developing Countries and Future Research Agenda. Developin Countries in International Trade Studies.* Geneva: United Nations Publication, 2010.
- Nordvik, Helga W.** Mellom marked og kartell: amerikanske og tyske forbilder i norsk konkurransepolitikk før 1940. Toim. **Einar Hope.** *Marked, konkurranse og politikk.* Oslo: Fagbokforlaget, 1995.
- Olsson, Sven-Olof.** Nordic trade cooperation in the 1930s. Toim. **Olsson, Sven-Olof.** *Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939.* Abingdon: Routledge, 2010, lk. 17–33.
- O'Rourke, Kevin.** Tariffs and growth in the late 19th Century. *Economic Journal* 110, nr. 463, 2000, lk. 456–483.

- Pallo, Aleksander.** Kliiringlepingute süsteem Rahvasteliidu valgustusel. *Konjunktuur* 1, nr. 11, 1934/35, lk. 766–772.
- Pihlamägi, Maie.** Eesti kaubad põhjanaaber Soome turul 1920. ja 1930. aastatel. *Acta Historica Tallinnensia* 4, nr. 1, 2000, lk. 71–94.
- Pihlamägi, Maie.** Eesti kaubandussuhted Suurbritanniaga aastail 1918–1940. *Acta Historica Tallinnensia* 3, nr. 1, 1999, lk. 88–108.
- Pihlamägi, Maie.** *Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940*. Tallinn: Argo, 2004.
- Raud, Willibald.** Rahvusvahelise kaubanduspoliitika uusi meetodeid. *Konjunktuur* 1, nr. 2, 1934/35, lk. 162–168.
- Rannes, Arkadi.** *Eriküsimusi rahvamajanduspoliitikas*. Koostanud Hugo Köhler, Tartu, 1940.
- Rannes, Arkadi.** Litsentsisüsteem ja Eesti importkaubandus. *Konjunktuur* 5, nr. 4/5, 1939, lk. 231–242.
- Ritschl, Albrecht O.** Nazi economic imperialism and the exploitation of the small: evidence from Germany's secret foreign exchange balances, 1938–1940. *Economic History Review* 54, nr. 2, 2001, lk. 324–345.
- Saint-Etienne, Christian.** *The Great Depression, 1929–1938: Lessons for the 1980s*. Stanford: Hoover Press Publication, 1984.
- Salmon, Patrick.** Paternalism or partnership? Finance and trade in Anglo-Danish relations in the 1930s. Toim. **Sevaldsen, Jørgen.** *Britain and Denmark: Political, Economic and Cultural Relations in the 19th and 20th Centuries*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2003, lk. 231–250.
- Sandvik, Pål T; Storli, Espen.** Confronting market power: Norway and international cartels and trusts, 1919–1939. *Scandinavian Economic History Review* 59, nr. 3, 2011, lk. 232–249.
- Sauks, Feliks.** *Kaubanduse arengust Eestis kapitalismi tingimustes (1900–1940)*. Tallinn: Eesti Raamat, 1968.
- Schröter, Harm.** Cartelization and decentralization in Europe 1870–1995: Rise and decline of an economic institution. *Journal of European Economic History* 25, nr. 1, 1996, lk. 129–153.
- Sepre, Oskar.** *Kodanliku Eesti sõltuvus imperialistlikest maadest*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1964.
- Tena-Junguito, Antonio.** Assessing the protectionist intensity of tariffs in nineteenth-century European trade policy. Toim. **Dormois, Jean-Pierre; Lains, Pedro.** *Classical Trade Protectionism 1815–1914*. London, New York: Routledge, 2006, lk. 99–120.
- Valančius, Grigas.** The economic development and foreign trade of Lithuania. *Lituanus* 3, nr. 1, 1956, http://www.lituanus.org/1956/56_1_04Valancius.html (20.02.2017).
- Valge, Jaak.** Euro Eesti rahade seas. *Horisont* nr. 6, 2010, lk. 30–34.
- Valge, Jaak.** *Lahtirakendamine: Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924*. Tallinn: Rahvusrhiiv, 2003.
- Valge, Jaak.** Okkaline devalveerimine. *Akadeemia* 8, nr. 6, 1996, lk. 1905–1939.
- Valge, Jaak.** *Oma riik, oma raha: rahareformid Eesti Vabariigis*. Tallinn: Eesti Pank, 2008.
- Valge, Jaak.** Uue majanduse lätteil. Eesti sisemajanduse kogutoodang aastatel 1923–1938. *Akadeemia* 15, nr. 10–12, 2003, lk. 2202–2228, 2443–2487, 2712–2735.
- Valge, Jaak; Pajur, Ago.** *Poliitilise mõtte ajaloost Eestis aastatel 1930–1940*. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, 1995.

- Værholm, Monica.** *Norwegian trade policy in the interwar period – what caused the more active policy?* XIV rahvusvaheline majandusajaloo kongress, Helsinki, 21–25 august 2006, <http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Varholm.pdf> (21.02.2107).
- Williamson, Jeffrey G.; Clemens, Michael A.** *Closed jaguar, open dragon: comparing tariffs in Latin America and Asia before World War II.* Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2002.
- Wolf, Nikolaus.** Scylla and Charybdis: explaining Europe's exit from gold, January 1928–December 1936. *Explorations in Economic History* 45, nr. 4, 2008, lk. 383–401.
- Wurm, Clemens A.** *Business, Politics and International Relations: Steel, Cotton and International Cartels in British Politics, 1924–1939.* Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Internetileheküljed

- Statistikaameti veebileht, <http://www.stat.ee/>, (20.02.2017).
- Uudistekanali France24 veebileht, <http://www.france24.com/en/>, (21.02.2017).
- Välisministeeriumi veebileht, <http://www.vm.ee/et>, (21.02.2017).
- ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi veebileht, <http://unctad.org/en/Pages/Home.aspx>, (2.01.2017).

Publitseerimata käsikirjad

- Karl Stern.** *Riiklik sekkumine majandusellu Eestis ja Soomes 1930. aastatel.* Baka-laureusetöö. Juhendaja dotsent Jaak Valge. Tartu, 2001.
- Karl Stern.** *Tehnolistest normidest teavitamise probleemid Eestis.* Magistritöö. Juhendaja lektor Maria Koidu. Tallinn, 2008.

LISAD

Lisa 1. Definiitsioonid¹⁷⁴

Antidumpingumaks – dumpinguvastane meede. Dumping leiab aset, kui tootja müüb oma toodangut odavamalt koduturul pakutavast hinnast või alla tootmiskulude. Kui dumpinghinnaga müük põhjustab märgatavat kahju tootjale, rakendatakse konkreetse tootja vastu dumpinguvastaseid meetmeid.

Eksportpreemia – riiklik rahaline toetus, mida antakse eksportööridele eesmärgiga laiendada teatud toodete (Eestis 1930. aastatel nt. või) ekspordi.

Geary-Khamis dollar – hüpoteetiline valuutaühik, millel on samasugune ostujõu pariteet nagu USA dollaril kindlal ajahetkel (nt. 1990. aastal). Kasutatakse laialdaselt majandusteaduses.

Kartell – täieliku iseseisvuse säilitavate tootjate ja nende koondiste (kontsernide) liit, mille eesmärk on piirata või kaotada konkurentsi oma majandusharus kas hindade kokkumängu, turgude jaotamise või muude konkurentsivastaste abinõudega.

Kliiring – tasaarvestus, tasaarveldus, vastastikune tasaarveldus. Kliiring on riikidevaheline sularahata tasaarveldus. Valuutakliiring on riikidevaheline sularahata arvelduste sooritamise kord, mille puhul tuleb arvestada ka eri valuutade vahelisi kursse.

Kullablokk – 1933. aastal Londonis toimunud rahvusvahelisel majanduskonverentsil Euroopa riikide poolt moodustatud valuutablokk, mis taotles kullastandardi säilitamist. Kullablokki kuulusid Prantsusmaa, Belgia, Luksemburg, Holland, Itaalia, Poola ja Šveits.

Kullastandard – rahasüsteem, mille puhul kõigi väärtuste üleüldise ekvivalendi osa täidab kuld; süsteem, mille raames riik:

- 1) deklareerib oma rahaühiku ekvivalentsust kindlaksmääratud kullakogusega;
- 2) hoiab kullavarusid ning ostab või müüb vabalt kulda selle deklareeritud hinnaga;
- 3) ei sea mingeid piiranguid kulla ekspordile ega impordile.

Kvantitatiivne piirang, kvantitatiivne meede – sünonüümiks koguseline piirang. Kitsamas tähenduses kvoot (vt. kvoot). Laiemas tähenduses meede, millega täielikult või osaliselt piiratakse kaupade impordi või transiiti.

---

¹⁷⁴ Definiitsioonide selgitamisel kasutatud allikad ja kirjandus: **Uno Mereste**. Majandusleksikon I. A-M. – Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2003; **Uno Mereste**. Majandusleksikon II. N-Y. – Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2003; **Sven-Olof Olsson**. Nordic trade cooperation in the 1930s. – Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939. Toim. **Sven-Olof Olsson**. Routledge, Abingdon, 2010; Eesti Välisministeeriumi veebileht <http://www.vm.ee/et> (21.02.2017).

Kvoot – koguseline väliskaubanduspiirang. Riiklikult normeeritud kogus, mille suhtes kehtivad kas kitsendavad või soodustavad tingimused. Näiteks kaubakogus, mida riik lubab kitsendusteta importida või eksportida.

Liberalism – kaubanduspoliitika tähenduses poliitika, mis taotleb turumajanduse säilitamist (või sellele üleminekut) ja kõigi turujõudude vaba konkurentsi, kusjuures riik täidaks ainult minimaalselt vajalikke regulatsioonifunktsioone.

Litsents – impordi- või ekspordiluba, pädeva valitsusasutuse antud luba toote impordiks või ekspordiks. Eestis kujutas litsentsisüsteem riigi õigust jagada majandusministeeriumi kaudu kaupade sisseveo lubasid väljavalitud ettevõtjatele. Mida vähem andis majandusministeerium välja sisseveolitsentse, seda väiksem pidi olema ka importijate nõudlus välisraha järele Eesti Pangast.

Majanduslik natsionalism – selle ideoloogia järgi pidid protektsionism ja riiklik sekkumine majandusellu ühest küljest ning rahvuslik solidaarsus teisest küljest aitama vähendada riigi mahajäämust kõrgelt arenenud riikidest. Vastavalt majandusliku natsionalismi ideoloogiale läbivad kõik riigid üleminekuetapi väheintegreeritud ja madala arenguga majandusest integreeritud ja kõrgelt arenenud majanduseks. Selles üleminekufaasis kaitsakse kodumaist tootjat efektiivsemalt toimivate majanduste eest. Üheks vahendiks on siin kaubandusmeetmete rakendamine. Majanduslik natsionalism oli 1930. aastatel kasutusel paljudes Ida-Euroopa autoritaarsetes režiimides.

Miinimumhind – põllumajandustootete kokkuleppeline madalaim hind. Miinimumhind võetakse aluseks põllumajandussaaduste riigireservi ostmisel, põllumajandustoodete impordi reguleerimisel ning ekspordi toetamisel.

Mittetariifne meede – tavalistest tollitariifidest erinevad, poliitilised meetmed, millel on potentsiaalselt majanduslik mõju rahvusvahelisele kaubandusele ning mille mõjul muutuvad toodete kogused või hinnad kaubanduses või mõlemad korraga. Täpsemat definitsiooni on keeruline sõnastada, kuna kasutusele võetakse üha uusi meetmeid, mis toodete kaubastamist mõjutavad.

Oslo grupp – Oslo grupi alguseks võib lugeda 1930. aastal sõlmitud kokkulepet Norra, Taani, Rootsi, Belgia/Luksemburgi ja Hollandi vahel eesmärgiga alandada väliskaubandusele kehtestatud tõkkeid. Algatuse üks eesvedajaid, Norra peaminister Johan Mowinckel lootis, et ka teised sarnaste eesmärkidega riigid ühinevad grupiga. 1933. aastal oli liitujaks Soome.

Protektsionism – poliitika, mida riik rakendab kodumaiste majandusharude kaitsmiseks importtoodete konkurentsi eest.

Standard – standardiorganisatsiooni poolt vastu võetud dokument üldiseks ja korduvaks kasutamiseks, mis sisaldab tehnilist kirjeldust või juhiseid tegevuse või selle tulemuse kohta ning mille kasutamine erinevalt tehnilisest normist on vabatahtlik.

Sterlingblokk – sünonüümiks naelsterlingblokk. 1931. aastal kujunenud riikide rühm, mille rahasüsteemide ja välisarvelduste aluseks oli Ühendkuningriigi naelsterling.

Subsiidium – toetusraha, abiraha, dotatsioon. Doktoritöös riikliku mittetagastatava abi andmine eratootjaile, mõjutades sellega kauba hinda ning seeläbi ka toodangut, pakku-mist või kasutamist ja vastavat käitumist.

Tariif – doktoritöös kasutatakse sünonüümidenä tollimaks, toll. Tariif on importimisel või eksportimisel kaupadelt võetav maks. Käesolevas doktoritöös kasutatakse sagedasti terminit tariif, sest see vastandub keeleliselt mittetariifsele.

Tariifimäär – mingi toote kohta kehtiv tollimaksumäär. Doktoritöös kasutatakse süno-nüümidenä tollimäär, tollimaksumäär.

Tasakaalustusmaks – sünonüümiks tasakaalustustoll. Tollimaks importkaupadelt, mida subsideerib neid kaupu eksportiva riigi valitsus.

Tehniline kirjeldus – toote omaduste loetelu, samuti neid omadusi mõjutavate protsesside ja tootmismeetodite kirjeldus.

Tehniline norm – dokumendis sätestatud toote valmistamist, turustamist või kasutamist reguleeriv nõue või nõue, mis on esitatud toote ohutuse, tarbija- või keskkonnakaitse tagamise eesmärgil ning mis mõjutab toote esma- ja korduvkasutamist, töötlemist või utiliseerimist. Tehnilise normi järgimine on kohustuslik. Tehniline norm on näiteks dokument, mis kohustab kange alkohoolse joogi valmistamisel kasutama teraviljast toodetud piiritust.

Tehniline tõke – tehniline norm, standard või vastavushindamine.

Toode – iga tööstuslikult valmistatud toode ja põllumajandustoode, ka kalatoode.

Trust – ettevõtete ühendus, mis taotleb mõnda tootmisharu võimalikult laialt, äärmisel juhul monopoliselt hõlmata. Trusti kuuluvad ettevõtted kaotavad oma majandusliku iseseisvuse, ehkki püsivad endiselt iseseisvate juriidiliste isikutena.

Valuutakontroll – valuutatehinguid reguleeriv meede, mida rakendatakse kas seadus-andlikus või administratiivses korras maksebilansi tasakaalustamiseks, oma riigi valuutakursi kindlustamiseks, valuutavarude riigi kätte keskendamiseks ja kapitali väljaveo tõkestamiseks. Doktoritöö kontekstis avaldub valuutakontroll eelkõige toodete välismaalt ostmise ja impordi kitsendustes.

Vastavushindamine – protseduur, mille abil määratakse kindlaks, et tehnilises normis või standardis sisalduvaid asjakohaseid nõudeid täidetakse.

Lisa 2. Eesti, Läti, Leedu, Soome, Taani, Rootsi ja Norra väliskaubanduse käive miljonites dollarites püsivhindades 1931–1939¹⁷⁵

	Eesti	Läti	Leedu	Soome	Taani	Rootsi	Norra
1928	69,6	110,2	54,8	359,1	855,6	879,7	450,5
1929	64,3	122,7	63,6	338,2	892,6	964,4	484
1930	51,9	104,9	64,6	267,8	852,3	860,8	463,7
1931	35,3	65,6	55,1	185,4	667,5	635,8	322,5
1932	21,3	34,8	35,5	125,8	411,1	386,9	223,5
1933	17,4	33,3	30,2	134,1	355,4	373,5	202,2
1934	20,6	34,4	28,5	145,5	332,5	403,2	196,1
1935	24	38,2	27,9	148,7	324,7	416,3	206,9
1936	27,7	43	34,4	174,1	363,6	476,9	234,8
1937	35,2	56,9	42	239,1	422,6	621,3	306,8

¹⁷⁵ Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1932, lk. 200; 1933, lk. 168; 1935, lk. 209; 1939, lk. 219.–1939.

Lisa 3. Eesti, Läti, Leedu, Soome, Taani, Rootsi ja Norra import- ja eksportkäive miljonites dollarites püsivhindades 1928. aastal, 1932. aastal ja 1936. aastal¹⁷⁶

	1928	1928	1932	1932	1936	1936
	import	eksport	import	eksport	import	eksport
Eesti	35,4	34,2	9,9	11,4	14,1	13,6
Läti	59,4	50,4	16,2	18,6	20,3	22,7
Leedu	29,1	25,7	16,6	18,9	15,4	19
Soome	201,7	157,4	54,2	71,6	80,4	93,7
Taani	441,5	414,1	207,1	204	189,4	174,2
Rootsi	457,7	422	213	173,9	247,3	229,6
Norra	270,9	179,6	122,8	100,7	135,2	99,6

---

¹⁷⁶ Vt. viide 175.

Lisa 4. Eesti, Rootsi, Taani, Soome ja Norra sisemajanduse kogutoodang 1931–1939¹⁷⁷

	Eesti	Rootsi	Taani	Soome	Norra
1928	2201	3657	4604	2629	2900
1929	2182	3869	4883	2639	3158
1930	2330	3937	5138	2589	3377
1931	2219	3782	5156	2506	3098
1932	2110	3666	4973	2476	3283
1933	2385	3722	5090	2624	3342
1934	2443	3992	5197	2902	3430
1935	2598	4233	5272	3004	3559
1936	2585	4466	5363	3184	3757
1937	2779	4664	5453	3342	3871

---

¹⁷⁷ **Angus Maddison.** Monitoring the World Economy, 1820–1992. – OECD Development Centre, Paris, 1995; lk. 194–197; **Jaak Valge.** Uue majanduse lätteil. Eesti sisemajanduse kogutoodang aastatel 1923–1938. – Akadeemia 2003, köide 15, nr. 12, lk. 2726.

Lisa 5. Eesti väliskaubanduse käive miljonites kroonides jooksevhindades 1922–1938¹⁷⁸

	Eesti väliskaubanduse käive miljonites kroonides
1922	104,0
1923	150,4
1924	160,7
1925	193,1
1926	192,0
1927	202,2
1928	258,5
1929	240,4
1930	194,8
1931	132,3
1932	79,5
1933	84,5
1934	124,3
1935	148,8
1936	170,0
1937	217,1
1938	211,1

---

¹⁷⁸ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004, lk. 196.

Lisa 6. Heeringa sisseveo osakaal Eesti koguimpordis 1922–1939¹⁷⁹

	Heeringa osakaal Eesti impordis, protsentides
1922	2,0
1923	2,1
1924	2,7
1925	3,4
1926	3,4
1927	2,2
1928	2,3
1929	2,1
1930	1,6
1931	1,3
1932	0,3
1933	0,8
1934	0,9
1935	1,0
1936	0,9
1937	0,9
1938	1,3
1939	0,8

---

¹⁷⁹ Samas, lk. 214.

Lisa 7. Eesti ja Läti väliskaubanduse käive miljonites dollarites püsivhindades 1928–1938¹⁸⁰

	Eesti	Läti
1928	69,6	110,2
1929	64,3	122,7
1930	51,9	104,9
1931	35,3	65,6
1932	21,3	34,8
1933	17,4	33,3
1934	20,6	34,4
1935	24	38,2
1936	27,7	43
1937	35,2	56,9
1938	33,8	51,9

---

¹⁸⁰ Statistical Year-Book of the League of Nations. – League of Nations, Geneva, 1933, lk. 168; 1934, lk. 192-193; 1938, lk. 225; 1940, lk. 189.

Lisa 8. Läti osakaal väliskaubanduses Eestiga 1928–1938¹⁸¹

	Läti osakaal kaupade impordis Eestisse, protsentides	Läti osakaal Eesti kaupade ekspordis, protsentides
1928	3,0	5,0
1929	2,4	4,6
1930	2,7	2,6
1931	3,2	2,4
1932	4,1	3,7
1933	5,6	5,7
1934	5,0	5,9
1935	2,7	2,3
1936	2,6	1,2
1937	1,4	1,1

---

¹⁸¹ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004, lk. 220, 222.

Lisa 9. Eesti Panga valuutakomisjoni poolt valuuta erikomisjonile kinnitamiseks esitatud valuutataotluste summad kroonides 1928–1938¹⁸²

Koosolekute toimumisaeg, kuine kokkuvõte	Eesti Panga valuutakomisjoni poolt valuuta erikomisjonile kinnitamiseks esitatud valuutataotluste summa kroonides / aktsepteerimata jäänud valuutataotluste summakroonides / aktsepteeritud valuutataotluste summa kroonides
4.07.1932	I koosolek
6.07.1932	II koosolek
12.07.1932–13.09.1932	Täpsed numbrid puuduvad.
20.09.1932	1342788/?/?
27.09.1932	1559696/631968/927728
Oktoober 1932	5314534/1166882/4147652
November 1932	7819377/1399180/6420198
Detsember 1932	5222345/1003292/4169053
Jaanuar 1933	8121050/1481564/6673986
Veebruar 1933	5374753/707138/4711615
Märts 1933	5188905/951526/4167378
Aprill 1933	3656227/764373/2891854
Mai 1933	6432478/804117/5628361
Juuni 1933	4505226/516040/3989186
Juuli 1933	6125437/701301/5424136
August 1933	8532538/1013257/7519281
September 1933	7822275/537204/7285071
Oktoober 1933	9746366/538784/9207582
November 1933	7404983/413040/6991943
Detsember 1933	3532074/156865/3375209
Jaanuar 1934	3840940/222030/3618910
Veebruar 1934	4699864/317871/4381993

¹⁸² Kokkuvõtted Eesti Pangale esitatud välisraha nõudmise kohta ja Valuuta erikomisjonile ettekantavate eriküsimuste nimekirjad. ERA.969.6.265; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.132; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.133; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.135; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.136; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid Eesti-Saksa kokkulepe vastastikuse kaubavahetuse kohta. ERA.1790.1.137; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.138; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.139; Valuuta erikomisjoni koosolekutel arutlusel olnud välisraha nõudmiste kokkuvõtted. ERA.1790.1.140; Valuuta erikomisjoni koosolekutel arutlusel olnud välisraha nõudmiste kokkuvõtted. ERA.1790.1.141; Valuuta erikomisjoni koosolekutel arutlusel olnud välisraha nõudmiste kokkuvõtted. ERA.1790.1.142; Valuuta erikomisjoni koosolekute protokollid. ERA.1790.1.143.

Koosolekute toimumisaeg, kuine kokkuvõte	Eesti Panga valuutakomisjoni poolt valuuta erikomisjonile kinnitamiseks esitatud valuutataotluste summa kroonides / aktsepteerimata jäänud valuutataotluste summakroonides / aktsepteeritud valuutataotluste summa kroonides
Märts 1934	5363156/286514/5076642
Aprill 1934	3484090/99570/3384520
Mai 1934	3576900/165090/3411810
Juuni 1934	2913680/332820/2580860
Juuli 1934	7123375/589830/6533545
August 1934	6636300/613870/6022430
September 1934	6150490/155600/5994890
Oktoober 1934	7117655/260150/6857505
November 1934	5118370/222870/4895500
Detsember 1934	5296760/65850/5230910
Jaanuar 1935	6626445/196110/6430335
Veebruar 1935	4935010/257530/4677480
Märts 1935	5299550/107745/5191805
Aprill 1935	6951580/131640/6819940
Mai 1935	6223585/108055/6115530
Juuni 1935	5266955/225535/5041420
Juuli 1935	6771970/105785/6666185
August 1935	5654710/9005/5645705
September 1935	6779905/76540/6703365
Oktoober 1935	8398755/63630/8335125
November 1935	7554645/24465/7530180
Detsember 1935	5659475/50125/5609350
Juuni 1936	2477910/-/2477910
Juuli 1936	7031565/27990/7003575
August 1936	7071435/14905/7056530
September 1936	9241625/52045/9189580
Oktoober 1936	8825410/41220/8784190
November 1936	8159500/10160/8149340
Detsember 1936	9589910/31345/9558565
Jaanuar 1937	10049395/74030/9975365
Veebruar 1937	9476550/31710/9444840
Märts 1937	9885925/149365/9736560
Aprill 1937	11363785/45085/11318700
Mai 1937	8605425/33180/8572245
Juuni 1937	10853580/10295/10843285

Koosolekute toimumisaeg, kuine kokkuvõte	Eesti Panga valuutakomisjoni poolt valuuta erikomisjonile kinnitamiseks esitatud valuutataotluste summa kroonides / aktsepteerimata jäänud valuutataotluste summakroonides / aktsepteeritud valuutataotluste summa kroonides
Juuli 1937	8775215/13195/8762020
August 1937	10684655/20310/10664345
September 1937	10171140/41580/10129560
Oktoober 1937	9313105/98815/9214290
November 1937	11735665/93885/11641780
Detsember 1937	6713065/22235/6690830
Jaauuar 1938	9467195/47495/9419700
Veebruar 1938	7656630/38655/7617975
Märts 1938	10748840/47890/10700950
Aprill 1938	8593840/23220/8570620
Mai 1938	12354435/70165/12284270
Juuni 1938	7325505/27020/7298485
Juuli 1938	9712865/135465/9577400
August 1938	10233410/47385/10186025
September 1938	9569755/102280/9467475

SUMMARY

Implementation of non-tariff trade in the 1930s on the example of the Republic of Estonia

World trade is currently regulated to a great extent by the implementation of non-tariff measures. Bilateral and multilateral initiatives have successfully reduced tariff rates in international trade, but it is more difficult to prevent the intensive use of non-tariff measures. Often they are hidden in legal documents and those who enact them may not have the knowledge or need to assess their impact on trade. Thus, information on the established measures is often not available. In this light, it is difficult to assess to what extent non-tariff measures actually impact the free movement of goods.

Despite the proliferation of non-tariff measures in international trade during the last few decades, general knowledge about them is limited and the trade policy narrative continues to be focused on tariffs. The same applies to researching trade policies in the historical perspective. Analyses and comparisons related to the topic of tariffs exist for various historical periods, but there are fewer studies on non-tariff measures. Yet, the implementation of non-tariff measures has a long history and there have been periods when they were intensively implemented.

Based on the existing literature on non-tariff measures, it can be stated that, in international trade, they became the main tools for the implementation of trade policies in the 1930s. However, the current literature that deals with their implementation in the historical perspective has not utilised a comprehensive approach to non-tariff measures, and therefore it has not been possible to provide a more complete assessment of the foreign trade and economic policies of different countries in the 1930s. With a few exceptions, the assessments in the historiography regarding their implementation have been based mostly on a few specific measures. A descriptive approach is also typical, and deals with the nature of the various measures.

The goal of this PhD thesis is to supplement the international historiography regarding non-tariff measures, based on Estonian specifics, to augment the available economic data on Estonia in the 1930s in international historical writing, and uncover the issues that have been ignored by current historiography. The selection of topics is also based on the positions presented by the research to date, which present Estonia's economic policy as becoming more protectionist although the relatively small increase in tariff rates does not confirm this.

In the PhD thesis, the definition of non-tariff measures is the one utilised by the UN Conference on Trade and Development, i.e. they are political measures that differ from ordinary tariffs and have the potential to have an economic impact on international trade, and thereby cause changes in the quantities or prices of goods, or both.

The task of the PhD thesis is to provide a survey of the implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s and analyse the reasons for this implementation, and based thereon, to comparing Estonian trade policy with the countries in the sterling bloc, i.e. Finland, Sweden, Norway and Denmark, as well as the other Baltic states.¹⁸³ This provides a prerequisite for more exactly positioning Estonian trade policy during the decade of economic crisis.

The hypothesis of the thesis is that the implementation of non-tariff measures was extensive in Estonia in the 1930s – exceeding all the sterling bloc countries in this regard and also being comparable to Latvia and Lithuania – and that the implementation thereof increased during the decade.

The objective of the PhD thesis is to answer the following questions:

- Does the treatment of Estonia's trade policies from this period when it comes to non-tariff measures correspond to international historiography generally, i.e. that exchange controls were implemented primarily in the countries where the national currencies were not devalued?
- Were the non-tariff measures implemented in order to protect the national currency or rather to protect trade interests?
- Can the treatment of the various types of non-tariff measures alter the current assessment of the countries that were protectionist and those that favoured free trade?
- Does the dynamic of foreign trade volumes, based on the Estonian example, confirm the conclusion that currently dominates the historiography, i.e. that the states that implemented exchange control were more protectionist?
- Based on the example of herring imports, could the implementation of non-tariff measures effectively replace increased tariff rates for the purposes of protectionist trade policies?
- Could Estonia establish non-tariff measures at its sole discretion, or did it have to consider the interests of its trading partners?
- The implementation of which non-tariff measures was utilised by Estonia to regulate its trade with foreign partners and did this have the expected result?
- Based on the example of exchange control, how did the enforcement of non-tariff measures function, how do they operate every day, how were the measures related to the foreign trade indicators, and what problems did this implementation cause?

One of the most popular positions presented in many studies is that exchange controls were implemented in most of the countries that did not follow in the footsteps of the United Kingdom by devaluing their national currency in 1931.¹⁸⁴ In this paper, an analysis is made of the implementation of exchange

---

¹⁸³ In the PhD thesis the Finland, Sweden, Norway and Denmark are defined as countries belonging to the sterling bloc. See annex.

¹⁸⁴ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen.** The slide to protectionism in the great depression: who succumbed and why? – *The Journal of Economic History* 2010, volume 70, no. 4, p. 871–897.

controls in Estonia, as well as Latvia, Lithuania, Finland, Sweden, Norway and Denmark. Exchange controls were implemented in the Baltic states and Denmark after the devaluation of the pound sterling; Sweden and Norway devalued their national currency immediately after the United Kingdom; Finland followed soon after, but did not establish exchange control. The author will show that the issue of devaluation was resolved differently in the four countries that implemented exchange control: Denmark devalued the national currency in 1931 similarly to the other sterling bloc countries; in Estonia, devaluation was delayed until 1933; Latvia devalued its currency in 1936; and Lithuania did not devalue. Therefore, Denmark and Estonia devalued their national currencies during the crisis years, but also implemented exchange control.¹⁸⁵ In the case of Denmark, the reason was thought to be the large role that agricultural produce played in exports; and many of the tariffs and quotas were directed at agricultural products. By the end of 1931, currency exchange permits were being required in Denmark for a greater portion of imported goods.¹⁸⁶ Denmark changed from being a country with one of the most liberal economies in Europe to its opposite – a Western country had the most heavily regulated economic life. In regard to the devaluation issue, Latvia followed the lead of France; the Latvian lat was devalued immediately after the franc, i.e. not until 1936.¹⁸⁷ Therefore, an analysis of the seven countries does not prove or disprove the position that has been presented to day, i.e. exchange controls were implemented mostly by states that did not devalue their national currencies. Three of the four countries that implemented exchange control, also devalued their national currency. This conclusion should be implemented in a broader international comparison. A more detailed analysis should be made of the correlation between the devaluation of currencies and the non-implementation of exchange controls in other countries during the 1930s. However, the opinion that the states that did not implement exchange control devalued their national currencies early on was confirmed.¹⁸⁸

Estonia did not directly follow in the footsteps of the other countries when it came to devaluation, and left exchange control, as well as a series of other non-tariff measures, in place after mid-1933 when the kroon was devalued. At that time, these measures were implemented in order to achieve goals other than the protection of the national currency.

Initially, the objective of the exchange control established in Estonia immediately after the devaluation of the pound sterling by the United Kingdom on 20 September 1931 was to protect the Estonian kroon. The step by the United Kingdom directly impacted the reserves of pound sterling currency of

---

¹⁸⁵ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. – *Scandinavian Economic History Review* 2015, volume 63, no. 2, p. 184, 186.

¹⁸⁶ **Douglas A. Irwin, Barry Eichengreen.** The slide to protectionism, p. 879.

¹⁸⁷ **Viesturs P. Karnups.** The 1936 devaluation of the lat and its effect on Latvian foreign trade. – *Humanities and Social Sciences Latvia* 2012, volume 20, no. 1, p. 56.

¹⁸⁸ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures, p. 184.

the Bank of Estonia, which were reduced by a third. The great decrease in the cover for the kroon forced those responsible for Estonia's financial policy to make quick decisions, and two days after the devaluation of the pound sterling, the leadership of the Bank of Estonia made a decision that was violated their statutes by restricting the sale of foreign currency to those who used it in the interest of the national economy.¹⁸⁹ After the devaluation of the kroon in the summer of 1933, the objective of exchange control altered, and it became a suitable means of realising the state's trade interests.¹⁹⁰

Exchange control was supported by a licensing system, which constituted the right of the state, through the Ministry of Economic Affairs, to distribute import permits for goods to selected businesses. The fewer import licenses the Ministry of Economic Affairs issued, the less foreign currency the importers would require from the Bank of Estonia. However, unlike exchange control, the issuance of licences and the system for compiling the lists of import goods that required licences was based on commercial interests. Right from the start, the purpose of the licensing system was to reduce imports so that more Estonian-made products would be consumed instead. A vivid example is the desire to replace herring, an imported product in the important foodstuffs category, with Estonian food.¹⁹¹ Immediately after the devaluation of the kroon, the impact of the licensing system on trade started to decrease, since many imported products were removed from the licensing list. However in the mid-1930s, almost 50% of imports were subject to licensing. Now a system to regulate the import volumes by different countries was implemented. This meant that an attempt was made to favour one country over another in the issuance of licences. By establishing these hidden preferences, an attempt was made to lessen imports from countries with whom trading was consistently passive, and to create an opportunity to direct import purchases to the countries with whom the trade balance was active.¹⁹²

With the goal of increasing Estonian exports, the exportation of Estonian agricultural products was centralised in the 1930s. The export of the following agricultural products was centralised in Estonia: butter, eggs, livestock, meat and meat products and rawhide. In reality, much of Estonia's export was thereby monopolised, because agricultural products made up a large part of the exports.¹⁹³ A nationally organised sales network was supposed to assist in the more efficient marketing of export production. Therefore, as a characteristic, the state did not abandon the centralisation of exports, which had been

---

¹⁸⁹ **Karl Stern.** Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. – Ajalooline Ajakiri 2017, vöölume 159, no. 1, p. 83.

¹⁹⁰ Ibid, p. 98.

¹⁹¹ **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia: In the Transverse Waves of International Economy and National Ideology. – Journal of Baltic Studies 2015, volume 46, no. 3, p. 397.

¹⁹² **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures, p. 186.

¹⁹³ Ibid, p. 188.

introduced as a crisis measure, after the economic depression; instead the centralisation as well as the use of licensing accelerated.

Export subsidies for the agricultural produce that was important to the state were based on commercial interests. During the economic crisis, the prices of agricultural products suffered the greatest declines, and with the goal of ensuring the continuation of agricultural export, the government started subsidising the exportation of agricultural produce. The devaluation of the kroon strengthened the competitiveness of Estonian agricultural produce and created the preconditions for discontinuing the subsidies. And in 1933, the subsidies on bacon, butter and eggs were discontinued.¹⁹⁴ However, the subsidies were reintroduced the next year, and starting in the mid-1930s the list of subsidised produce was continually supplemented.¹⁹⁵

The more intensive implementation of non-tariff measures compared to the years of economic depression shows that Estonia's authoritarian regime was sympathetic to protectionism. In Estonia, as in many other countries in the 1930s, there was a positive attitude toward economic nationalism, an ideology that is considered to have been developed by neo-mercantilist Friedrich List. In the 1930s, economic nationalism was implemented by many authoritarian regimes in Eastern Europe.

In current historiography, the trade policies of the 1930s have primarily been assessed based on the implementation of exchange control and the states have been divided into ones that were protectionist and those favouring free trade.¹⁹⁶ However, the different approach presented to the trade policies of the 1930s in this paper (i.e. by dealing with non-tariff measures in an integrated way) reveals some new aspects. Namely, if we more closely examine the participatory actions of the state's trade policies, the higher level of the cartelisation in Norway, Sweden and Finland (which belonged to the sterling bloc) is very apparent. The competition policies of these three countries favoured the establishment of cartels.¹⁹⁷ In today's context, this is not associated with liberal trade policies. The activity of the cartels, which had the approval of the governments, promoted the development of unequal competitive conditions on the world market and helped these countries to market their goods at the expense of other countries.

The largest cartels were created in the pulp and paper sectors of the sterling bloc countries. Together the Norwegian, Finnish and Swedish paper producers were able to form a very strong union in international trade, only surpassed by

---

¹⁹⁴ Ibid, p. 186, 191.

¹⁹⁵ Ibid, p. 191.

¹⁹⁶ Nt. **Douglas A. Irwin**. Multilateral and bilateral trade policies in the world trading system: an historical perspective. – New Dimensions in Regional Integration. Ed. **Jaime D. Melo** ja **Arvind Panagariya**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, p. 109.

¹⁹⁷ **Sven-Olof Olsson**. Nordic trade cooperation in the 1930s. – Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939. Ed. **Sven-Olof Olsson**. Routledge, Abingdon, 2010, p. 29.

Canada.¹⁹⁸ Norway, where according to current historiography, a more liberal trade policy was cultivated, was one of the first states in the 1920s to introduce legislation that promoted cartel activities.¹⁹⁹ Therefore, an integrated approach to non-tariff measures is totally justified, because this can provide a basis for the reassessment of countries' trade policies. A similar approach should also be used in the case of other countries.

Therefore, if we view the implementation of non-tariff measures systematically, the examples of Finland, Sweden and Norway show us that, in the states that are now considered to have had more liberal trade policies and exchange control was not implemented, protectionism could occur in another form. In all three countries, the trade recovery was assisted during the decade of crisis by policies that divided the markets between them and hindered competition in global trade.²⁰⁰

By comparing the dynamics of the foreign trade volumes of different states, this thesis also examines the position of previous studies, which have stated that the countries that implemented exchange control adhered to more protectionist policies.

Although the global trade volume continued to increase in 1929, the high point was reached in Estonia and Finland in 1928. The peak volume was achieved in Latvia, Denmark, Sweden and Norway in 1929. In Lithuania, the volume decreased for the first time in 1931. From 1932 to 1934, the volume of foreign trade in Estonia comprised approximately one-third of the volume of 1928, at constant market prices. Until 1932, the trade volumes in Estonia and Finland were similar. However, unlike Estonia, 1933 was already a growth year for Finland. But, in 1933, Estonia's foreign trade volume dropped to a quarter of its peak in 1928. Compared to 1928, the volumes of foreign trade in Latvia and Denmark also decreased by more than 40%. There was a smaller decrease in Lithuania, but compared to other countries, the change in volumes was delayed by a few years; the peak arrived in 1930 and the decrease continued in 1935. However, unlike in Estonia, Latvia and Denmark, where exchange controls were implemented, the crisis had a smaller impact on Lithuania's foreign trade volume. However, if we discount the Lithuanian exception, we see that the recovery was faster in the sterling bloc countries of Finland, Sweden and Norway than in the exchange control countries. By 1937, the foreign trade volume of Finland, Sweden and Norway has achieved 2/3 of the 1928 level. During the same period, the foreign trade volumes of Estonia, Latvia and Lithuania had only achieved half of their 1928 levels.²⁰¹

---

¹⁹⁸ Ibid, p. 28.

¹⁹⁹ **Pål T. Sandvik, Espen Storli.** Confronting market power: Norway and international cartels and trusts, 1919–1939. – *Scandinavian Economic History Review* 2011, volume 59, no. 3, p. 232.

²⁰⁰ **Karl Stern.** Implementation of non-tariff measures, p. 200.

²⁰¹ Ibid, p. 191–192.

In addition, thanks to the existence of Estonian GDP calculations for the 1930s, the dynamics of the trade volumes can be compared to the economic growth dynamics in both Estonia and the sterling bloc states.

Unlike the uphill recovery of the foreign trade volume, the GDP in Estonia and the sterling bloc countries increased over ten years. Globally, the situation was similar: as a whole, the pre-crisis economic levels were reached gradually by the mid-1930s, while the recovery of trade volumes was delayed. If we juxtapose the dynamics of the states' foreign trade volume with GDP, a few comparative factors stand out. In Denmark, which had a weaker recovery of trade volumes in comparison to the other countries, the growth of GDP was also more modest. In Norway, where the recovery of foreign trade volumes was stronger, the economic growth was faster than in the other countries. The exceptionalism of Estonia, which had implemented exchange control, was comprised of a weaker growth in foreign trade volumes than in the sterling bloc countries, while having GDP growth that was comparable to Sweden and Finland, and which demonstrated remarkable growth in the 1930s.²⁰²

The objective of this thesis is to analyse the effectiveness of implementing non-tariff measures based on the example of herring as important import item.

In 1930, the import of herring, an important trade item in the foodstuff category, dropped sharply. In 1925 and 1926, the import of herring comprised 3.4% of Estonia's total import volume; and in 1931, when the prices of agricultural products and fish products had fallen on the world market, the volume totalled 1.3%, but in 1932, it was only 0.3%.²⁰³

In Estonia, where the national currency was not devalued, it was decided to use protectionist measures to counteract any possible impact resulting from the overvalued currency. As a new measure of trade policy, an attempt was made to hinder the import of goods into Estonia that could be replaced with domestic products. Herring became one of those products. At first, it was proposed that tariff rates be raised, as this would produce immediate results. And in 1931, draft legislation was presented to the parliament that called for radical increases in tariff rates. The desire to raise tariff rates was related to monetary and fiscal policy. It was hoped that the draft legislation would increase revenue for the national budget and help save foreign currency. The increased import tariff rates would result in savings in foreign currency while also giving inexpensive domestic products an advantage over expensive import products. However, when the law to amend the basic tariffs was finally passed, the minimum tariff on a gross kilogram of herring remained unchanged.²⁰⁴ Therefore, the radical plan to increase the tariff rate on herring was not realised and the tariff policy could not have been the reason for the decrease in herring imports.

---

²⁰² Ibid, p. 198–199.

²⁰³ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul: Eesti väliskaubandus 1918–1940. – Argo, Tallinn, 2004, p. 214.

²⁰⁴ **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia, p. 398.

One of the factors preventing an increase in the tariff rates was a somewhat strict observance of the most favoured nation principle, which obligated the states that has tied themselves to this principle not to increase tariff rates. However, this did not prevent the increase of protectionism: the states just ignored the tariff rates and implementing non-tariff measures to protect domestic products instead. In late 1931, the Estonian parliament passed the “Law on the Organisation of the Import of Goods”; section 1 of this law states that the government has the right to establish a monopoly on the import of individual goods.²⁰⁵ This meant instituting a licensing system in Estonia. The licensing system for various groups of goods was established by the Regulation on the Implementation of the Law on the Organisation of the Import of Goods, which was regularly amended. The regulation of 1932 also subjected the import of herring to the licensing system. With this action, the government acquired the right to start regulating the quantity of herring imported into Estonia²⁰⁶.

In the trade statistics, the implementation of the licensing system was defined as assisting in the reduction of foreign trade volumes.²⁰⁷ The volume of foreign trade fell from 132.3 million kroons in current prices in 1931 to 79.5 million kroons in 1932. Within the framework of the Law on the Organisation of the Import of Goods, more licences were issued for the goods not produced in Estonia. Since herring could be successfully replaced by local food products, it was decided that the import of herring should also be licensed. We can see how the import of herring dried up in 1932 in the new situation. In 1931, 0.8 million kroons worth of herring was imported, and in 1932 the total was 0.1 million kroons.²⁰⁸

Therefore, based on the example of herring, we can clearly see how the implementation of non-tariff measures effectively replaced tariff rates in the 1930s. The result confirms how important non-tariff measures became along with tariff rates, and this provides a reason to examine the effectiveness of the implementation of non-tariff measures at the broader international level. At the international level to date, more attention has been paid to the impact of tariff rates on trade, but in the future an examination should also be made of the impact of non-tariff measures on international trade.

However, the increase in herring imports in 1933 shows that Estonia had to consider the interests of its important trading partners when utilising non-tariff measures.

Most of the herring was imported into Estonia from the United Kingdom – Estonia’s most important export partner. In 1931, 782,000 kroons worth of salted herring was imported from the island nation²⁰⁹; in 1932, the total was

---

²⁰⁵ Ibid, p. 397.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ More precisely, the licensing system along with exchange control. The ministry’s issuance of licences impacted the exchange control. When it was necessary to save foreign currency the business might not be issued an import permit.

²⁰⁸ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, p. 216.

²⁰⁹ See ref. 92.

103,000 kroons.²¹⁰ Thus, the majority of the imported herring came from the United Kingdom.

In the summer of 1933, as a result of pressure from the United Kingdom, a regulation was enacted cancelling the licensing requirement for the import of herring. In June of 1933, the United Kingdom demanded that Estonia quickly remove any obstacles to the import of herring. The United Kingdom could pressure Estonia since its market was essential to Estonian exporters. The so-called herring agreement was concluded between the two countries on 15 July 1933. The contract came into force on July 22nd, i.e. on the same day that herring was removed from the list of goods subject to the licensing system.²¹¹

For Estonia, whose exports to the United Kingdom comprised almost 1/3 of its total exports, it would have been extremely difficult not to sign the herring contract of 1933 and the trade contract of 1934. Without pressure from the United Kingdom, the import of herring might have been significantly restricted.²¹² The increase in the mid-1930s of the percentage of goods subject to the licensing system, as a part of total imports, provides evidence for this opinion. The relative importance of licensed goods decreased to 30.9% of total imports in 1933, it started to increase again in 1934. In 1934, licensed goods increased to 36.2% of total imports, and from 1935 to 1938, to approximately half of total imports; whereas the greatest restrictions based on import permits were those on foodstuffs and seasonings. Over 70% of foodstuffs and seasonings were regulated with the help of licences.²¹³

Therefore, in order to maintain a strong export position, the interests and needs of important trade partners had to be taken into account when implementing Estonian non-tariff measures and already established measures had to be rescinded, if necessary. This conclusion definitely also applies to trade policies as a whole, because the will of the United Kingdom also prevails when it came to the tariff rates for herring. The opportunities available to small countries in the implementation of independent trade policy deserve more attention at the international level. The following issues are currently awaiting research: what were the opportunities for small countries to implement independent trade policies in the 1930s; and what measures were used to achieve this.

For Estonia it was more purposeful and effective to implement non-tariff measures in trade with the countries, whose trade balance was negative or whose trade was in disfavour for some other reason. In the 1930s, the relative importance of Latvia in Estonian foreign trade was significantly smaller than the 10% it is today. From a few percent in the early 1930s, it grew to over five percent in 1933 and 1934, after which a decrease occurred. Before the outbreak

---

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ **Kadri Tüür, Karl Stern.** Atlantic Herring in Estonia, p. 403.

²¹² Ibid, p. 403–404.

²¹³ **Arkadi Rannes.** Litsentsisüsteem ja Eesti importkaubandus. – Konjunktuur 1939, volume 5, no. 4/5, p. 233.

of World War II, Latvia's percentage of Estonian foreign trade was less than one percent.²¹⁴

This PhD thesis shows how, based on the example of the implementation of non-tariff measures, the dynamics of Estonian-Latvian trade changed during the decade.

After the United Kingdom devalued the pound, both Estonia and Latvia quickly introduced exchange controls and licensing systems. Since the national currency was initially not devalued in either country, the competitiveness of their goods decreased in the markets of the countries with devalued currencies and this fostered the trade between Estonia and Latvia to a certain extent.²¹⁵ The peak was achieved in 1933 and 1934. The devaluation of the kroon in the summer of 1933, favoured Estonian export to Latvia, which had an expensive currency, and the Bank of Estonia did not create any obstacles to currency transactions with Latvia.²¹⁶ This, in turn, presumed that the issuance of licences for trading with Latvia was also viewed favourably.

However, in the second half of the 1930s, the trade between the two countries decreased. Estonia's positive trade balance with Latvia resulted in a clearing debt and the measures for its reduction cooled Estonia's interest in trading with its southern neighbour.²¹⁷ The Latvian current was devalued in 1936 and thereby Estonian products lost their competitive edge in the Latvian market. In the same year, Estonia's trade with Latvia was clearly passive. Estonia, which found itself in an unfavourable situation, reacted in 1937 by withdrawing from prior trade agreements. At the same time, Estonia was drawing closer to Finland, who was given the same concessions that had previously been reserved for Latvia and Lithuania.²¹⁸

Estonia's behaviour demonstrates the attitude that prevailed in the 1930s, when trade was directed at countries which whom one had a balanced or positive trade balance. This opportunity for manoeuvring was provided by the licensing system and exchange control.²¹⁹

The final objective of the thesis is, by using the example of exchange control, to examine how the implementation and everyday functioning of non-tariff measures occurred; how the measures were related to foreign trade indicators; and the problems that occurred in their implementation.

Based on the situation that had developed on the monetary market, the implementation of exchange control in Estonia was rushed. After the devaluation of the British pound, the cover for the Estonian kroon started to decrease rapidly and the financial managers of the state decided hurriedly, and

---

²¹⁴ **Maie Pihlamägi.** Väikeriik maailmaturul, p. 220, 222.

²¹⁵ **Karl Stern.** Concerning Estonian-Latvian Trade Relations during the 1930s. – Humanities and Social Sciences Latvia 2016, volume 24, no. 2, p. 51.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Ibid, p. 54–55.

²¹⁸ Ibid, p. 56.

²¹⁹ Ibid, p. 58.

in violation of the statutes of the Bank of Estonia, to implement exchange control to prevent a further decrease in cover.²²⁰

In the early years, the implementation of the exchange control did not go smoothly. The rash implementation and lack of prior clarification caused a lot of problems for the businesses and private individuals that needed foreign currency. There was much dissension between the Bank of Estonia and the Ministry of Economic Affairs. The latter issued import permits to importers, but even when import permits had been issued the Bank of Estonia would often not want to sell the currency to pay for the goods. The reason they gave was low cover of the kroon.²²¹

Exchange control affected almost everyone, who might need foreign currency. Based on the regulation, foreign currency could only be bought and sold by the Bank of Estonia and a few credit institutions that had the necessary licences. The only exception was that one could take foreign means of payment worth up to 50 kroons with them when crossing the Estonian border without the permission of the Bank of Estonia. Thus the purchase of even relatively small amounts of foreign currency had to be justified.²²²

After the devaluation of the kroon, the cooperation between the ministry and central bank improved. This is demonstrated by the decisions of a special commission, which was established in the summer of 1932, related to the acceptance of monetary supports. If, in 1932, about 80% of the applications were accepted by the special commission, then after the devaluation, it was more than 90%. Starting in 1934, almost all the applications were accepted. And in the second half of the 1930s, the volume of applications almost doubled. The cover for the kroon also increased and the bank's foreign currency policy was liberalised.²²³

After the devaluation, an important criterion for providing importers with foreign currency was the trade balance that the country of consignment had with Estonia. Foreign currency was more readily given to merchants who were importing goods from the countries with which Estonia had a positive trade balance. A comparison of exports and imports in the 1930s demonstrates that Estonia was generally able to maintain a trade balance.²²⁴

At the same time, exchange control had an inhibitory impact on foreign trade. In the states where exchange controls were implemented, the trade volumes recovered in the second half of the 1930s with more difficulty than in the countries where controls had not been implemented.²²⁵

With the exception of Denmark, the thesis confirmed the hypothesis that the implementation of non-tariff measures was extensive in Estonia in the 1930s –

---

²²⁰ **Karl Stern.** Valuutakontrolli rakendamine Eestis, p. 83.

²²¹ Ibid, p. 98.

²²² Ibid, p. 85, 98.

²²³ Ibid, p. 98.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid.

exceeding all the sterling bloc countries in this regard and also being comparable to Latvia and Lithuania – and that the implementation thereof increased during the decade. Estonia enacted a licensing system and exchange control, subsidies for many agricultural products and centralised the sales network. After the economic depression, starting in the mid-1930s, the measures established during the crisis years were implemented more broadly. Finland, Norway and Sweden, which are characterised as being more liberal, also implemented non-tariff measures, although to a lesser extent than in Estonia. The hypothesis was not confirmed in the case of Denmark, which belonged to the sterling bloc but employed non-tariff measures to a similar extent as Estonia, Latvia and Lithuania.

The aforementioned results enrich the historiography of Estonian, as well as international, economic history and create the preconditions for further research. In addition to the proposals for future research presented in the main results, which stressed the relevance of international contributions, additional research should also be conducted on the implementation of non-tariff measures from an Estonia-centred viewpoint.

Firstly, due to the space limit of the PhD thesis, it was not possible to include a systematic assessment of the impact of the implementation of non-tariff measures on Estonian foreign trade and on the economy as a whole. In order to assess the impact, the implementation of the measures by product should be analysed. In addition to the import of herring, which was examined in this thesis, an analysis should also be made of the import and export of other products. This assessment is necessary because it would provide policymakers with information about the effectiveness of various measures.

Secondly, the topic deserves to be developed further into a comprehensive comparative study of the foreign trade policies of the Republic of Estonia. To date, Estonian trade policy has been covered primarily in articles that deal with various facets of trade policy. In her monograph, economic historian Maie Pihlamägi has written more comprehensively on Estonian foreign trade between the two world wars, but her focus was centred on Estonia. A retrospective study on the period after the restoration of independence has yet to be written. A comprehensive study of the trade policies of the Republic of Estonia is necessary since it would examine the policies of various periods – the pre-war period from 1918 to 1940, the occupation period, the period after the restoration of independence until 2004, and starting in 2004, when Estonia became a member of the European Union. A comparison of the dynamics of trade policies and foreign trade volume during various periods would allow for an assessment of the effectiveness of various policies.

ANNEX

Definitions²²⁶

Cartel – a totally independent syndicate of manufacturers and their trusts, which aims to restrict or eliminate competition in its branch of the economy by manipulating prices, dividing markets and using other anti-competitive measures.

Clearing – clearing is the international settlement of accounts without using cash. Currency clearing is the procedure for settling cash accounts, in which case the exchange rate between different currencies has to be taken in to account.

Economic nationalism – according to this ideology, protection and the state's interference in economic life, on the one hand, and national solidarity, on the other, was supposed to help reduce the gap with the highly developed countries. According to the ideology of economic nationalism, all countries experience a transition state from a less-integrated and less developed economy to an integrated and highly developed economy. One of the tools is the implementation of economic measures. In the 1930s, economic nationalism was implemented by many authoritarian East European regimes.

Exchange control – a measure to regulate currency transactions, which is implemented either legally or administratively in order to balance the balance of payments, to ensure exchange rate of this currency, centralise the currency reserves in the hands of the government, and restrict the export of capital. In the context of the thesis, the effects of exchange control are primarily felt in the purchase of goods from abroad and in restrictions on imports.

Liberalism – in the context of economic policy, a policy that strives for the preservation of (or transfer to) a market economy and the free competition of all market forces, whereas the state would only fulfil a minimal role in the necessary regulatory functions.

Licence – import or export permit; a permit issued by a qualified state agency for the import or export of a product. In Estonia, the licensing system comprised the state's right to have the Ministry of Economic Affairs issue import permits to selected businesses. The few import licences the ministry issued, the less foreign money was demanded by importers from the Bank of Estonia.

Non-tariff measure – policy measures that differ from ordinary tariffs, which have a potential economic impact on international trade, or which can affect the quantities of goods or trade prices, or both. A more precise definition is difficult to formulate, since new measures are constantly being introduced that impact the trading of products.

---

²²⁶ The sources and literature used for the definitions: **Uno Mereste**. Majandusleksikon I. A-M. – Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2003; **Uno Mereste**. Majandusleksikon II. N-Y. – Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2003; **Sven-Olof Olsson**. Nordic trade cooperation in the 1930s. – Managing Crises and De-Globalisation: Nordic Foreign Trade and Exchange, 1919–1939. Ed. **Sven-Olof Olsson**. Routledge, Abingdon, 2010; Eesti Välisministeeriumi veebileht <http://www.vm.ee/et> (21.02.2017).

Product – all industrially produced products and agricultural products, including fish products.

Protectionism – a policy that is implemented by states to protect their domestic economies from competitive imported goods.

Quota – a quantitative foreign trade restriction. A national standardised amount, which is subject to either restrictive or favourable conditions. For instance, the quantity of goods that a country allows to import or export without any restrictions.

Sterling bloc – a group of countries that developed in 1931, which based their financial systems and foreign exchange on the British pound sterling.

Subsidy – in the thesis, the provision of non-refundable assistance by the state to private manufacturers, thereby impacting the price of goods, and thereby also production, supply and demand, and the relevant behaviour.

Tariff – a tariff is a tax levied when importing or exporting goods. In this thesis the world ‘tariff’ is often used because it is the linguistic opposite of ‘non-tariff’.

Tariff rate – a tariff rate that applies to a product.

ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Karl Stern
Sünniaeg: 20.02.1977
Kodakondsus: Eesti
E-post: Karl.Stern@mail.ee, Karl.Stern@ut.ee

Hariduskäik:

2008–... Tartu Ülikool, doktoriõpe
2002–2008 Tallinna Tehnikaülikool, M.B.A.
1995–2001 Tartu Ülikool, B.A.
1992–1995 Tallinna Reaalkool, keskhariidus

Teenistuskäik:

12.2004–... Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, peaspetsialist
09.2000–12.2004 Tallinna Prantsuse Lütseum, õpetaja

Peamised uurimisvaldkonnad:

Eesti Vabariigis rakendatud kaubanduspoliitika meetmed 1930. aastatel, väliskaubandusstatistika, väliskaubanduspoliitika

Doktoriväitekirjaga seotud publikatsioonid:

- 2017 Stern, Karl. Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. *Ajalooline Ajakiri* 159, nr. 1, 2017, lk. 79–102.
- 2016 Stern, Karl. Concerning Estonian-Latvian trade relations during the 1930s. *Humanities and Social Sciences Latvia* 24, nr. 2, 2016, lk. 36–59.
- 2015 Tüür, Kadri; Stern, Karl. Atlantic herring in Estonia : In the transverse waves of international economy and national ideology. *Journal of Baltic Studies* 46, nr. 3: Food Culture in the Baltic States, 2015, lk. 393–408.
- Stern, Karl. Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. *Scandinavian Economic History Review* 63, nr. 2, 2015, lk. 178–202.

Konverentside ettekanded:

“Implementation of Non-Tariff Trade Measures in the Republic of Estonia in the 1930s”, konverents “Tariffs in History”, Carlos III Ülikool, Madrid, 13–14. mai 2010

Ühiskondlik tegevus:

2013–2015 Andmekaitse Inspektsiooni nõukoja liige

Täielik akadeemiline CV ja publikatsioonide loetelu on kättesaadav Eesti Teadusportaali veebilehel:

<https://www.etis.ee/Portal/Persons/Display/00aa4e69-58ac-48bb-b49e-185080e84a01>

CURRICULUM VITAE

Name: Karl Stern
Date of birth: 20.02.1977
Nationality: Eesti
E-mail address: Karl.Stern@mail.ee, Karl.Stern@ut.ee

Education:

2008–... University of Tartu, doctoral studies
2002–2008 Tallinn University of Technology, M.B.A.
1995–2001 University of Tartu, B.A.
1992–1995 Tallinn Secondary Science School, secondary education

Employment history:

12.2004–... Estonian Ministry of Economic Affairs and
Communications, executive officer
09.2000–12.2004 Tallinn French Lyceum, teacher

Main research areas:

Implementation of non-tariff trade measures in the Republic of Estonia in the 1930s, foreign trade statistics, foreign trade policy

Publications connected with the thesis:

- 2017 Stern, Karl. Valuutakontrolli rakendamine Eestis 1930. aastatel. *Ajalooline Ajakiri* 159, nr. 1, 2017, lk. 79–102.
- 2016 Stern, Karl. Concerning Estonian-Latvian trade relations during the 1930s. *Humanities and Social Sciences Latvia* 24, nr. 2, 2016, lk. 36–59.
- 2015 Tüür, Kadri; Stern, Karl. Atlantic herring in Estonia : In the transverse waves of international economy and national ideology. *Journal of Baltic Studies* 46, nr. 3: Food Culture in the Baltic States, 2015, lk. 393–408.
- Stern, Karl. Implementation of non-tariff measures in Estonia in the 1930s. *Scandinavian Economic History Review* 63, nr. 2, 2015, lk. 178–202.

Conference presentations:

“Implementation of Non-Tariff Trade Measures in the Republic of Estonia in the 1930s”, Conference Tariffs in History (*Universidad Carlos III de Madrid*, 13–14 May 2010)

Societies:

2013–2015 The Data Protection Inspectorate’s advisory council, member

For full academic CV and list of publications see Estonian Research Portal:

<https://www.etis.ee/Portal/Persons/Display/00aa4e69-58ac-48bb-b49e-185080e84a01>

DISSERTATIONES HISTORIAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Olaf-Mihkel Klaassen.** Eesti Vabariigi konsulaarpoliitika Aasias ja Aafrikas 1918–1940. Tartu, 1991.
2. **Jüri Linnus.** Maakäsitöölised Eestis 16. sajandist kuni 19. sajandini. Tartu, 1991.
3. **Vahur Made.** Eesti ja rahvasteliit. Tartu, 1999.
4. **Martin Hallik.** Tartu ülikooli õppejõudude ja kasvandike osast humanitaar-orientalistikas (1802–1940). Tartu, 2001.
5. **Anti Selart.** Liivimaa ja Vene 13. sajandil. Uurimus poliitilisest ajaloost. Tartu, 2002.
6. **Aldur Vunk.** Ristisõjad ja palverännakud Eestis 12.–16. sajandil. Uurimus nende iseloomust ja alatüüpidest. Tartu, 2003.
7. **Andres Andresen.** Luterlik territoriaalkirik Eestimaal 1710–1832. Riigivõimu mõju kirikuvalitsemisele, -institutsioonidele ja -õigusele. Tartu, 2004.
8. **Katri Raik.** Eesti- ja Liivimaa kroonikakirjutuse kõrgaeg 16. sajandi teisel poolel ja 17. sajandi alul. Tartu, 2004.
9. **Aigi Rahi-Tamm.** Teise maailmasõja järgsed massirepressioonid Eestis: allikad ja uurimisseis. Tartu, 2004.
10. **Anu Raudsepp.** Ajaloo õpetamise korraldus Eesti NSV eesti õppekeelega üldhariduskoolides 1944–1985. Tartu, 2005.
11. **Lea Leppik.** Tartu ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Tartu, 2006.
12. **Karin Hiimaa.** Aafrika retseptsioon eestikeelses trükisõnas (kuni 1917). Tartu, 2006.
13. **Людмила Дубьева.** Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX – начале XX вв. Тарту, 2006.
14. **Sirje Tamul.** Eraalgatuslikest stipendiumidest Tartu Ülikoolis 1802–1918. Tartu, 2007.
15. **Marten Seppel.** Näljaabi Liivi- ja Eestimaal 17. sajandist 19. sajandi alguseni. Tartu, 2008.
16. **Mati Kröönström.** Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Tartu, 2008.
17. **Märt Läänemets.** *Gaḍāavyūha-sūtra* kui ajalooallikas. Tartu, 2009.
18. **Epi Tohvri.** Valgustusideede mõju Tartu arhitektuurikultuurile 19. sajandi alguses. Tartu, 2009.
19. **Indrek Paavle.** Kohaliku halduse sovetiseerimine Eestis 1940–1950. Tartu, 2009.
20. **Aivar Põldvee.** Bengt Gottfried Forselius ja rahvahariduse lätted Eesti- ja Liivimaal. Tartu, 2010.

21. **Vladimir Sazonov.** Die Königstitel und -epitheta in Assyrien, im Hethiterreich und in Nordsyrien (*Ugarit, Emar, Karkemiš*) in der mittellassyrischen Zeit: Strukturelle Gemeinsamkeiten, Unterschiede und gegenseitige Beeinflussung. Tartu, 2010.
22. **Andres Seene.** Eesti sõjaväe ohvitseride ettevalmistamise süsteemi kujunemine ja areng 1919–1940. Tartu, 2011.
23. **Piret Õunapuu.** Eesti rahva muuseumi loomine ja väljakujunemine. Tartu, 2011.
24. **Ilmar Rootsi.** Hunt ja inimene: suhted Eestis XVIII sajandi keskpaigast XIX sajandi lõpuni. Tartu, 2011, 282 lk.
25. **Kaja Kumer-Haukanõmm.** Teisest maailmasõjast tingitud Balti pagulaste problemaatika aastatel 1945–1952 Eesti pagulaste näitel. Tartu, 2012, 202 lk.
26. **Meelis Maripuu.** Omavalitsuseta omavalitsused Halduskorraldus Eestis Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944. Tartu, 2012, 332 lk.
27. **Kaarel Vanamölder.** Kommunikatsiooniväli Rootsi Läänemere-provintsid 17. sajandi lõpul – Revalsche Post-Zeitung varauusaegse informatsioonikandjana. Tartu, 2012, 221 lk.
28. **Laine Randjärv.** Loovisiksuse roll Eesti laulupeoliikumises aastatel 1940–1980. Tuudur Vettiku ja Roland Laasmäe epistolaarse pärandi põhjal. Tartu, 2013, 305 lk.
29. **Meelis Saueauk.** Nõukogude julgeolekuorganite ja Eestimaa Kommunistliku Partei koostöö Eesti sovetiseerimisel aastatel 1944–1953. Tartu, 2013, 355 lk.
30. **Ivo Juurvee.** Riigisaladuse kaitse Eesti Vabariigis 1918–1940. Tartu, 2013, 282 lk.
31. **Mari Nõmmela.** Stiiliajaloolise ja marksistliku käsitluse konflikt Voldemar Vaga kunstiajalookirjutuses 20. sajandi II poolel. Tartu, 2013, 213 lk.
32. **Kristi Kukk.** Väikerahvuste ajalookäsitluste genees ja narratiivid: Eesti võrdluses teiste Põhjala ja Baltikumi mittedominantsete rahvustega 19. sajandist kuni Teise maailmasõjani. Tartu, 2013, 180 lk.
33. **Helen Rohtmetts-Aasa.** Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920–1923. Tartu, 2014, 166 lk.
34. **Olev Liivik.** Eesti NSV Ministrite Nõukogu institutsionaalne areng ja kaadrid 1940–1953. Tartu, 2014, 349 lk.
35. **Reigo Lokk.** Sepistades natsiooni: taasiseseisvunud Eesti etnoliitilised konfliktid. Tartu, 2015, 465 lk.
36. **Tõnis Tatar.** Kolmas tee Eesti NSV kunstis: avangardi ja võimumeelsuse vahel. Tartu, 2015, 295 lk.
37. **Madis Maasing.** The Role of the Bishops in the Livonian Political System (in the First Half of the 16th Century). Tartu, 2016, 318 lk.
38. **Liisi Esse.** Eesti sõdurid Esimeses maailmasõjas: sõjakogemus ja selle sõjajärgne tähendus. Tartu, 2016, 210 lk.
39. **Tarvo Kärberg.** Digital Preservation of Knowledge – a theoretical-practical research at the National Archives of Estonia. Tartu, 2016, 183 p.

40. **Algo Rämmer.** Haritlased ja Balti kultuurikoostöö 1920.–1930. aastatel. Tartu, 2016, 203 lk.
41. **Kristjan Luts.** Eestlastest ajateenijad ja ohvitserid Nõukogude Liidu relvajõududes 1956–1991. Tartu, 2017, 246 lk.
42. **Mihkel Mäesalu.** Liivimaa ja Püha Rooma keisririik 1199–1486. Tartu, 2017, 363 lk.